

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ  
ΔΡΥΪΝΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ  
ΚΑΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ  
ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ  
(ΠΑ.ΣΥ.Β.Α.)

# ΒΟΡΕΙΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ - ΑΓΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ

Πρακτικά Α' Πανελληνίου 'Επιστημονικοῦ Συνεδρίου

(Κόνιτσα, 22 - 24 Αύγουστου 1987)

ΑΝΑΤΥΠΟΝ

ΘΩΜΑ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ  
Προϊσταμένου Μπενακείου Βιβλιοθήκης Βουλῆς

«Η ΨΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΧΙΜΑΡΑΣ»

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ  
(17ος - 18ος αἰ.)



ΑΘΗΝΑΙ 1988

2/4

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας



ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ  
ΔΡΥΪΝΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ  
ΚΑΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ  
ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ  
(ΠΑ.ΣΥ.Β.Α.)

# ΒΟΡΕΙΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ - ΑΓΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ

Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Έπιστημονικού Συνεδρίου

(Κόνιτσα, 22 - 24 Αυγούστου 1987)

ΑΝΑΤΥΠΟΝ

ΘΩΜΑΣ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Προϊσταμένου Μπεννακείου Βιβλιοθήκης Βουλής

«Η ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΧΙΜΑΡΑΣ»

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

(17ος - 18ος αί.)



ΑΘΗΝΑΙ 1988

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ  
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣΣΑ)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ  
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣΣΑ)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ  
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣΣΑ)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας





## «Η ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΧΙΜΑΡΑΣ»

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

(17ος — 18ος αἰ.)<sup>1</sup>

ΘΩΜΑ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

Προϊσταμένου Μπενακείου Βιβλιοθήκης Βουλῆς

Κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας ἐδοκιμάσθη σκληρὰ ἡ παιδεία τοῦ Γένους, ἰδιαίτερα στὶς παραμεθόριες περιοχές, ὅπου ἡ ἔλλειψη δασκάλων ὑπῆρξε ὀδυνηρή. Ἡ πενία τῶν ἐκεῖ πληθυσμῶν δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀποστολὴ τῶν τέκνων τους στὰ ἀστικά κέντρα ὅπου, ἀπὸ τὸν 17ο κυρίως αἰῶνα, εἶχεν ἀρχίσει ἡ λειτουργία ὀργανωμένων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων. Οὔτε ἦταν εὐκόλη ἡ πρόσκληση δασκάλων, ἀφοῦ προϋπέθετε οἰκονομικὴ ἐπιβάρυνση, ἀδύνατη ν' ἀντιμετωπισθεῖ μὲ τοπικοὺς πόρους. Ἐπομένως, ἦταν φυσικὸ νὰ γίνεταὶ δεκτὴ μ' ἀνακούφιση ὅποιαδήποτε προσφορά, ἀπὸ ὅπου κι ἂν προερχόταν, ἡ ὁποία ἀπέβλεπε στὴν ἱκανοποίηση αὐτῆς τῆς τόσο ζωτικῆς ἀνάγκης.

Στὸν τομέα τούτον ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐφάνη πρόθυμη νὰ «βοηθήσῃ». Εἶχε ἄλλωστε φανερὴ ὑποχρέωση ἐπεμβάσεως. Πληθυσμοὶ δογματικὰ πιστοὶ τῆς ἐζοῦσαν σὲ περιοχές, ὅπως ἡ Χίος καὶ μερικὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, ἤδη ἀπὸ παρελθόντες αἰῶνες, ἐνῶ σ' ἄλλες, ὅπως στὰ Ἑπτάνησα, ἡ ὑποχρέωση στηριζόταν στὴν κοσμικὴ ἐπικυριαρχία τῆς Βενετίας. Δὲν ἀμφισβητοῦνται τὰ κάποια φιλανθρωπικὰ αἰσθήματα πρὸς ὁμόθρησκους πληθυσμοὺς οἱ ὁποῖοι ἐδοκιμάζονταν ὑπὸ τυραννία ἀλλοθρήσκων. Ἔτσι, παρὰ τὶς κάποιες ἐπιφυλάξεις, ἐθεωρήθη ἀπὸ πολλοὺς συγχρόνους γενναιόδωρη καὶ εἰλικρινὴς ἡ ἀπόφαση τοῦ πάπα Γρηγορίου ΙΓ', ὅταν τὸ 1576 ἵδρυσε στὴν πρωτεύουσα τοῦ καθολικισμοῦ τὸ περιώνυμο Κολλέγιο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, τὸ προορισμένο, κατὰ τὴν ἀπόφαση τοῦ ἱδρυτοῦ, νὰ ἐπιμορφῶναι τέκνα ὀρθοδό-

1. Σχεδιάσμα μελέτης τὴν ὁποία, μετὰ τὴν ἐξαντλητικὴ διερεύνηση τῶν ἐκδεδομένων ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνεκδότων ἐγγράφων ποὺ ἔχω στὴ διάθεσή μου, πρόκειται νὰ τὴν δημοσιεύσω αὐτοτελῶς, μὲ ἱστορικὴ τεκμηρίωση καὶ παραπομπὴ στὶς πηγές.



ξων γονέων προερχόμενα κυρίως από την έλληνικήν Ἀνατολή. Πράγματι, κατά τὰ πρῶτα πενήντα χρόνια τῆς λειτουργίας του ἀπεφοίτησαν ἀπ' αὐτὸ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεῖς ἐκπροσώπους τῶν γραμμάτων οἱ ὁποῖοι εἶχαν γεννηθεῖ στὴν ὑπόδουλη Ἑλλάδα. Σιγὰ σιγὰ ὅμως ἀλλοιώθηκε ὁ σκοπὸς λειτουργίας τοῦ ιδρύματος καὶ ιδιαίτερα μετὰ τὴν ἀναδιοργάνωσή του τὸ 1624 ἀπὸ τὸν Οὐρβανὸ Η' ἔγινε κέντρο ἐκπαιδεύσεως ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι, δεμένοι μάλιστα μὲ ὄρκο ὅτι δὲν θὰ ἐπιδιώξουν στὸ μέλλον ν' ἀσπασθοῦν τὸ δόγμα τῶν καθολικῶν, προορίζονταν νὰ προπαγανδίσουν τὶς θέσεις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας μεταξὺ τῶν σχισματικῶν θεωρούμενων συμπατριωτῶν τους.

Πολλοὶ λοιπὸν ἀπὸ αὐτοὺς ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς μισσιονάριοι, ἐνισχύοντας τὸν ἀριθμὸ ἐκείνων ποὺ ἀνήκαν σὲ τάγματα καθολικῶν μοναχῶν, καὶ ἐστάλησαν στὶς ἑλληνικὰς περιοχὰς νὰ διδάξουν γράμματα στοὺς ὁμοδόξους καὶ νὰ διαδώσουν τὶς δογματικὰς τους πεποιθήσεις στοὺς ἄλλους. Οἱ ἀποστολὲς αὐτὲς ἦσαν στὴν ἀρχὴ περιπτωσιακὰς. Ἀργότερα, ιδιαίτερα μετὰ τὴν ἴδρυση (1622) τῆς Santa Congregazione di Propaganda Fide, οἱ ἀποστολὲς γιὰ τὴν διάδοσιν τοῦ καθολικισμοῦ σ' ὅλοκληρο τὸν κόσμον ὁργανώθηκαν συστηματικώτερα. Αὐτὸ τὸ κέντρο τὶς ἐπρογραμματίζει καὶ σ' αὐτὸ ἀπευθύνονται οἱ μισσιονάριοι γιὰ νὰ ἐκθέσουν τὰ τῆς δραστηριότητός τους καὶ νὰ λάβουν γραπτὰς ἐντολὰς γιὰ τὶς περαιτέρω ἐνέργειάς τους. Ὁμάδα καρδινάλιων καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν παραγόντων συνεδρίαζαν σὲ τακτὰς ἢ ἑκτακτὰς ἡμερομηνίας, μελετοῦσαν τὶς ἀναφορὰς ποὺ ἔφθαναν κι ἀπεφάσιζαν σχετικῶς.

Στὴν δυτικὴν περιοχὴ τῆς ἑλληνικῆς Βορείου Ἠπείρου, καὶ συγκεκριμένα στὴν ἐπαρχία Χιμάρων, οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἕλληνες τὴν γέννησιν ἢ τὴν καταγωγὴν οἱ περισσότεροι, ἀλλὰ καὶ Ἴταλοὶ ἀργότερα, ἀπὸ αὐτοὺς τοῦ *pito greco* τῆς Ν. Ἰταλίας, προσπάθησαν ἐπὶ 130 καὶ πλέον ἔτη, μὲ χρονικὰ διαλείμματα ἀπουσίας, νὰ προσηλυτίσουν δογματικὰ τοὺς ἐκεῖ πενομένους καὶ φιλοπόλεμους ἑλληνικοὺς ὀρθόδοξους πληθυσμούς. Γιὰ τὶς ἀποστολὰς αὐτὰς τὶς περισσότερες φορὰς προὔπῆρχε αἴτημα τῶν ἰδίων τῶν κατοίκων, οἱ ὁποῖοι ἐζητοῦσαν δάσκαλο γιὰ τὰ παιδιὰ τους. Οἱ μισσιονάριοι εἰδοποιοῦσαν τὸ κέντρο τους πὼς οἱ ντόπιοι ἐπεδίωκαν ἀπὸ τὴν παρουσία τους κοσμικὰ ὀφέλη (*profitto temporale*), εἴτε γιὰ νὰ ἔχουν δάσκαλο γιὰ τὰ παιδιὰ τους εἴτε γιὰ νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν κο-



σμική παντοδυναμία τοῦ Πάπα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πίστευαν ὅτι θὰ μπορούσε νὰ ὀργανωθεῖ σταυροφορία καὶ νὰ ἐλευθερωθεῖ ἡ πατρίδα τους ἀπὸ τοὺς Τούρκους, εἴτε ἀκόμη ἐπειδὴ ἤλπιζαν ὅτι θὰ ἐλάβαιναν ἀπὸ τὴν Δύση χρήματα γιὰ νὰ πληρώνουν τοὺς ἐπαχθεῖς φόρους στὸν κατακτητὴ. Ὅσες φορές οἱ μισσιονάριοι προσπαθοῦσαν νὰ ἐνεργήσουν γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ κυρίου σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς τους, οἱ ντόπιοι, παρακινημένοι κι ἀπὸ τοὺς δικούς τους θρησκευτικούς ἡγήτορες, ἀντιδροῦσαν καὶ μάλιστα ὄχι σπάνια καὶ βίαια. Οἱ ἐντολοδόχοι τῆς παπικῆς ἐκκλησίας συχνὰ εἰδοποιοῦσαν ὅτι ἐκινδύνευε καὶ ἡ ἴδια τους ἡ ζωὴ. Οἱ περισσότεροι συμμετεῖχαν στὶς ἀποστολές μετὰ ἀπὸ πίεση, γιὰτὶ ὅλοι ἐγνώριζαν προκαταβολικὰ ὄχι μόνο τὴν πεισματικὴ ἐμμονὴ τῶν κατοίκων στὶς δογματικὲς τους παραδόσεις ἀλλὰ καὶ τὴν φτώχεια τῆς περιοχῆς (στὴν ὁποία ἀναγκαστικὰ συμμετεῖχαν ἀφοῦ ἡ μακρινὴ Ρώμη δὲν ἐφρόντιζε νὰ στέλνει ἔγκαιρα τοὺς ὀφειλόμενους μισθοὺς τους) καὶ τοὺς κινδύνους ἀπὸ τὴς αἰματηρὲς ἐπιδρομὲς τῶν Τούρκων. Ἀλλοτε πάλι ἐδέχονταν νὰ συμμετάσχουν, ἐπειδὴ ἐπίστευαν ὅτι μετὰ τριετὴ ὑπομονὴ καὶ μάταιη προσπάθεια θ' ἀνεκαλοῦντο ἀπὸ τὴν Ρώμη καὶ θὰ ἐξασφάλιζαν στὸ ἐξῆς τὴν εὐνοία τῶν ἰσχυρῶν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὶς προσφερθεῖσες ὑπηρεσίες, μὲ προοπτικὴ μελλοντικῆς εὐνοϊκώτερης χρησιμοποίησεως.

Γεγονὸς εἶναι πάντως ὅτι, παρὰ τὴν ἐπανειλημμένως τονιζόμενὴ ἀπὸ ὅλους ματαιοπονία τοῦ ἔργου τους, ἔπρεπε νὰ περάσουν δεκατρεῖς δεκαετίες γιὰ ν' ἀποφασίσαι ἡ Προπαγάνδα νὰ τερματίσει τὶς ἀποστολές. Ἡ ἐπιμονὴ ἐρμηνεύεται. Τὸ σημεῖο ἦταν ἰδιαίτερα σημαντικό καὶ εἶναι γνωστὸ πόσο εἶχαν, γιὰ ἄλλους λόγους βέβαια, ἐπιδιώξει νὰ τὸ ἐξασφαλίσουν Ἴσπανοί, Βενετοὶ καὶ Τούρκοι. Ἐθεωρήθη λοιπὸν ὅτι ἡ διάδοσις τοῦ καθολικισμοῦ ἐκεῖ δὲν θὰ ἦταν ἔργο δύσκολο ὑπὸ τὴν ἄγρυπνὴ ὑποστήριξιν τοῦ γειτονικοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου τῆς Κερκύρας. Ἀντιστρόφως, ἡ δύναμις τοῦ τελευταίου θὰ ἐνισχυόταν, μετὰ τὸ ρίζωμα τοῦ καθολικισμοῦ στὴ Χιμάρα, γιὰ νὰ κερδίσει κύρος ποῦ ποτὲ δὲν εἶχε στὸ νησί, λόγῳ τῆς ἀδιάκοπης ἀντιδράσεως τῶν ὀρθοδόξων Κερκυραίων καὶ τῆς γνωστῆς ἀδιαφορίας τῶν Ἐνετῶν κυριάρχων νὰ ἱκανοποιοῦν τὶς παπικὲς ἀπαιτήσεις στὶς περιοχὲς τῶν κατακτήσεών τους.

Οἱ μισσιονάριοι τῆς Χιμάρας εἶχαν συνεχὴ ἐπικοινωνία μὲ τὸ κέντρο κι ἔστειλαν κι ἔλαβαν ἀπ' αὐτὸ χιλιάδες ἔγγραφα καθ'



ὄλην τὴν διάρκειά τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὰ ἔγγραφα αὐτά, ιδιαίτε-  
 ρα ἐκεῖνα ποὺ ἀπευθύνθησαν ἀπὸ τὴν περιοχὴ (ἐξ αὐτῶν προέ-  
 χουν σὲ σημασία τὰ συνταγμένα σ' ἑλληνικὴ γλῶσσα, παρ' ὅλο  
 ποὺ εἶναι βέβαιον ὅτι τὰ περισσότερα ἐγράφησαν μὲ προτροπὴ καὶ  
 καθοδήγησι τῶν μισσιοναρίων), περιέχουν πολλὰ χρήσιμα πλη-  
 ροφορίες γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὴν συνήθειαν τῶν κατοίκων τοῦ τό-  
 που, ποὺ γίνονται ιδιαίτερα πολύτιμα καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς  
 φτώχειας καὶ σπανιότητος τῶν ἄλλων πηγῶν. Περιπτωσιακὰ τὶς  
 ἐκμεταλλεύτηκαν αὐτὲς τὶς πηγὲς ξένοι κυρίως ἐπιστήμονες, οἱ  
 ὅποιοι ὅμως εἶδαν τὰ γεγονότα ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τῆς Καθολικῆς  
 Ἐκκλησίας. Καὶ ὅμως θὰ ἀξίζε τὸν κόπο νὰ ἀπασχολήσουν τοὺς  
 Ἕλληνες ἐρευνητὲς συστηματικώτερα, γιὰ ν' ἀποδειχθεῖ μὲ ἀ-  
 διάσειστα τεκμήρια ἡ ἑλληνικότης τοῦ χώρου καὶ ἡ ὁμοία μὲ  
 τοὺς πληθυσμοὺς ἄλλων ἑλληνικῶν περιοχῶν ἀντιμετώπιση τῶν  
 καταπιέσεων ποὺ ἐνεργήθησαν ἀπὸ τὶς ξένες προπαγάνδες σὲ  
 ὄρες κρίσιμες ἐθνικῆς ὑποταγῆς. Βέβαια, ἡ ἀνίχνευσις, ἂν ἔπρε-  
 πε νὰ θεωρηθεῖ συστηματικὴ, θὰ ἦταν ἀπαραίτητον νὰ μὴν περιο-  
 ρισθεῖ μόνο στὴ διερεύνησι τῶν πλούσιων ἐκκλησιαστικῶν ἀρ-  
 χείων τῆς Ρώμης, ποὺ εὐτυχῶς τὰ περισσότερα ἐπέτρεψαν στὸν  
 αἰῶνα μας τὴν εἴσοδον τοῦ μελετητῆ τῆς ἱστορίας (κι αὐτὸ  
 εἶναι πρὸς τιμὴ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας), ἀλλὰ νὰ ἐπεκταθεῖ  
 καὶ σὲ τυχόν σωζόμενα στὴν Κέρκυρα ἀρχεῖα τῆς ἄλλοτε ἐκεῖ  
 ὑπάρχουσας καθολικῆς ἐπισκοπῆς, στὰ τοπικὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀρ-  
 χεῖα τῶν ἰταλικῶν πόλεων Napoli, Lecce, Otranto, ἀφοῦ οἱ ἐκεῖ  
 θρησκευτικοὶ παράγοντες, ὡς πλησιέστεροι πρὸς τὴν περιοχὴ  
 δράσεως, ἦσαν οἱ σταθμοὶ ληψοδοσίας μεταξὺ μισσιοναρίων καὶ  
 Ρώμης, ἀλλὰ καὶ τοῦ Palermo, ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ μοναστήρι τοῦ  
 ὁποίου, στὸ Mezzojuso, προέρχονταν οἱ περισσότεροι Ἴταλοὶ μισ-  
 σιονάριοι τῆς Χιμάρας.

Πρὸ ἀρκετῶν ἐτῶν, προσπαθώντας νὰ συγκεντρώσω στοι-  
 χεῖα γιὰ τὴν δραστηριότητα ὅσων μπορούσα περισσοτέρων ἀπο-  
 φοίτων τοῦ παπικοῦ Κολλεγίου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Ρώ-  
 μης, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχονταν καὶ οἱ πλεονεχθεῖς ποὺ ἐστελέχω-  
 σαν τὶς ἀποστολὰς στὴ Χιμάρα, ἐσημείωσα καὶ ὅσα ἔγγραφα ἀφο-  
 ροῦσαν στὴν ἀποστολὴν αὐτήν. Ἡ συγκομιδὴ ὑπῆρξεν ἱκανοποιη-  
 τικὴ καὶ ἐλπίζω ὅτι μετὰ τὴν ἐξαντλητικὴν διερεύνησι τῶν ὅσων  
 σήμερον διαθέτω θὰ μπορέσουμε νὰ παρακολουθήσουμε μὲ σχε-  
 τικὴ λεπτομέρεια τὴν δράσι τῶν ἀπεσταλμένων ἀπὸ τὴν Δύση  
 καὶ τὴν ἀντίδρασι τῶν ὀρθοδόξων κατοίκων. Πρὸς τὸ παρὸν δη-



μοσιεύω τὸ σχεδιάγραμμα τοῦτο γιὰ τὴν ἔκθεση ἀπλῶς τῶν γεγονότων ὅπως περίπου συνέβησαν.

Ἡ ἀρχὴ ἔγινε ἐντελῶς συμπτωματικά. Ὁ πρῶτος πού ἀνοίξε τὸν δρόμο ἦταν ὁ Κύπριος τὴν καταγωγὴ Νεόφυτος Ροδινός, μιὰ ἀπὸ τὶς ἐπιφανέστερες προσωπικότητες πού ἀπεφοίτησαν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης, γλαφυρὸς συγγραφέας, τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα θεωροῦνται καὶ σήμερα μνημεῖα νεοελληνικοῦ λόγου. Ἀπὸ σχετικὰ δημοσιεύματα εἰκάζεται ὅτι ὁ Ροδινός, μετὰ τὴν περιπλάνησή του στὴν Ἰσπανία, ἐστάλη ἀπὸ τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία στὴ Χιμάρρα τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1628. Ἡ ἀρχὴ ὅμως ἔγινε μᾶλλον μιὰ τριετία νωρίτερα καί, ὡς φαίνεται, μὲ ἐνδιαφέρον τῆς Ἰσπανικῆς αὐλῆς τοῦ βασιλείου τῆς Ναπολὶ, ἀπὸ μέρους τῆς ὁποίας ὁ ἀνταγωνισμὸς μὲ τοὺς Βενετούς γιὰ τὴν ἐπικυριαρχία τῆς περιοχῆς ὑπῆρχε ἀπὸ παλαιότερα. Πράγματι, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1627 ὁ Ροδινός, εὕρισκόμενος στὴ Ναπολὶ, ὑπέβαλε ἔκθεση στὸν ἐκεῖ Scipione Brancaccio, ὅπου ἔγραφε ὅτι ἀπὸ persona devota (ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ agente τῆς Χιμάρρας Giorgio di Efeso) εἶχε ὀδηγηθεῖ στὴ Χιμάρρα, ὅπου παρέμεινε ἐπὶ διετία, ἀνοίξε σχολεῖο κι εἶχε ἰδιαίτερος κουρασθεῖ νὰ πείσει κληρικούς καὶ λαϊκοὺς οἱ ὁποῖοι ἔσφαλαν ἀπὸ ἄγνοια κατὰ τὴν τέλεση τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος. Παρεπονεῖτο ὅμως ὅτι κατὰ τὴν παραμονή του δὲν ἔλαβε τὰ χρήματα πού τοῦ εἶχαν ὑποσχεθεῖ γιὰ τὴν συντήρησή του. Ταυτόχρονα ἔστειλε χειρόγραφά του στὴ Ρώμη καὶ παρεκάλει νὰ ἐκδοθεῖ ὄχι ἡ μεγάλη Κατήχησή του, τῆς ὁποίας τὴν σύνταξιν εἶχε ἀποτελειώσει κατὰ τὴν περίοδο τῆς πρώτης δράσεώς του στὴ Χιμάρρα, ἀλλὰ τουλάχιστον ἓνα μέρος αὐτῆς. Ἡ ἐξέτασις τοῦ κειμένου ἀνετέθη στὸν Πέτρο Ἀρκούδιο, ἄλλον διαπρεπῆ φιλοκαθολικὸ ἀπόφοιτον τοῦ Κολλεγίου, καὶ τὸ ἔργο (250 περίπου τυπωμένες σελίδες) δημοσιεύτηκε τὸ 1629, μὲ δαπάνες τῶν Barberini, μὲ τίτλον «Σύνοψις τῶν θείων καὶ ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας μυστηρίων». Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία βρῆκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ πατρωνάρι τὴν ἀποστολή, ἀφοῦ μάλιστα ὁ Ροδινός ἔγραψε ὅτι ἦταν ἰδιαίτερα ἐπιθυμητὸς ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς, στοὺς ὁποίους εἶχε ὑποσχεθεῖ ὅτι θὰ ἐπιστρέψει. Τοῦ ἐνέκριναν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1628 ἔξοδα ταξιδίου 30 σκουῖδα, ἀλλὰ ἡ ἀναχώρησις καθυστεροῦσε λόγῳ βραδύτητος ἀποστολῆς ἀπὸ τὴν Ρώμην τῶν σχετικῶν ἐγγράφων (facoltà) μὲ τὰ ὁποῖα ὄφειλαν νὰ εἶναι ἐφοδιασμένοι οἱ ἐκ τοῦ Βατικανοῦ μισσιονάριοι. Ὁ Ροδινός ἔγραψε (Napoli, 15.9.1628) ὅτι, ἀφοῦ ἐπὶ πεντάμηνον ματαίως ἀ-



νέμενε τὰ ἔγγραφα, θὰ ἀνεχώρει τὴν ἐπομένη γιὰ Levante. Πράγματι, ἡ σύνοδος καρδινάλιων ἀπεφάσισε (24.10.1628) νὰ στείλει τὰ ἔγγραφα στὸν ἐπίσκοπο Κερκύρας, ἀπὸ τὸν ὁποῖον θὰ τὰ παρελάμβανε ὁ Ροδινός. Τοῦ ἐζήτησαν μάλιστα νὰ τοὺς ἐνημερώσει μὲ ἔκθεση γιὰ τὴν κατάσταση τῶν ἐκεῖ πληθυσμῶν.

Στὴν Χιμάρρα ὁ Ροδινός παρέμεινε συνεχῶς ὡς τὸ καλοκαίρι περίπου τοῦ 1630. Τὸ 1629 ἔστειλε ἀπὸ ἐκεῖ λεπτομερῆ ἔκθεση (relazione) γιὰ τὴν Ἡπειρο καὶ τὰ Ἰωάννινα, ὅπου περιέχονται πολλὰ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα. Γράφει ὅτι κατὰ τὴν Τεσσαρακοστή εἶχε προσκληθεῖ στὰ Ἰωάννινα ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Παρθένιο, εἶχε κηρύξει καὶ τοῦ ἐζητήθη νὰ παραμείνει νὰ διδάξει ἐκεῖ, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς εἶχε ἀρνηθεῖ καὶ γιὰ τὸν λόγο ὅτι ὁ ἐπίσκοπος συνεδέετο μὲ τὸν διώκτη του πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρη. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἰδίου ἔτους ἐζήτησε νὰ τοῦ τυπώσουν καὶ ἄλλο ἔργο («Περὶ ἐξομολογήσεως»), τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐπίσης συντάξει κατὰ τὴν ἐκεῖ παραμονή του. Τὰ περὶ αὐτοῦ συνεζητήθησαν στὴν σύναξη τῆς 29.12.1629, στὴν ὁποία ἀπεφασίσθη νὰ συγχαραοῦν τὸν Ροδινό, νὰ τοῦ στείλουν ὡς δῶρο 40 σκούδα καὶ ν' ἀναθέσουν τὴν ἐξέταση τῶν χειρογράφων του στὸν ἐκ Χανίων ἀπόφοιτο τοῦ Κολλεγίου Ἰωάννη Ματθαῖο Καρυόφυλλο (τὸ ἔργο τυπώθηκε τὸ ἐπόμενο ἔτος ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τῆς Propaganda Fide).

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1630 ὁ Ροδινός ἦρθε καὶ πάλι στὴ Napolì, ἀπὸ ὅπου ἔγραψε ὅτι ἐπὶ τριετία εἶχε διδάξει μ' ἐπιτυχία στὴ Χιμάρρα. Ὡς φαίνεται, σκοπὸς ἦταν νὰ ἐπιστρέψει γλήγορα στὰ μέρη τῆς ἀποστολῆς του, ἀφοῦ συγκεντρώσει χρήματα καὶ δῶρα καὶ ἀφοῦ ἀνανεώσει τὴν ἐντολή γιὰ τὴν ἱεραποστολή ἀπὸ μέρους τῆς Προπαγάνδας. Τελικὰ τὰ γεγονότα δὲν ἐξελίχθησαν ὡς τὰ ἀνέμενε, γι' αὐτὸ παρέμεινε ἐκτὸς τῆς Ἡπείρου μιὰν ὀλόκληρη τριετία.

Ἡ Προπαγάνδα, ἡ ὁποία εὐχαρίστως ἐδέχθη πρότασή του νὰ ἔλθουν ἀπὸ τὴν Χιμάρρα μοναχοὶ ποὺ νὰ σπουδάσουν στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης, γιὰ νὰ ἐπιστρέψουν στὴν πατρίδα τους νὰ ποιμάνουν τοὺς συμπατριῶτες τους, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποῖους λόγω ἀγνοίας ἐγίνονταν μωαμεθανοί, τοῦ ἀνανέωσε, στὴ συνεδρία τῆς 5.9.1630, τὴν ἀνάθεση γιὰ μιὰ τριετία, μὲ ἐτήσια ἀμοιβὴ 50 σκούδων. Ἀλλὰ στὶς 15.2.1631, ποὺ ἔγραφε πάλι ἀπὸ τὴν Napolì στὴν Προπαγάνδα, παρεπονεῖτο ὅτι δὲν εἶχε καταφέρει ν' ἀποσπάσει χρήματα ἀπὸ τὴν Corte γιὰ τὴν ἀποστολή του, στὴν



ὅποιαν ἄλλωστε ἐμποδιζόταν νὰ πάει λόγω τοῦ λοιμοῦ ποῦ ὑπῆρχε σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. Στὸ μεταξύ ὅμως παρουσιάσθηκαν ἄλλες ἀνάγκες. Ἀπὸ τὸ Barile τῆς ἐπαρχίας Potenza, νοτιοανατολικά τῆς Napolì, ὅπου πολλοὶ κάτοικοι ἀκολουθοῦσαν τὸ rito greco, εἶχαν ἀπευθυνθεῖ στὴν Προπαγάνδα κι εἶχαν ζητήσει ἐφημέριο τοῦ τυπικοῦ τους. Ἐπειδὴ μάλιστα εἶχαν δημιουργηθεῖ καὶ προβλήματα μεταξύ αὐτῶν καὶ τῶν καθολικῶν ἐκκλησιαστικῶν παραγόντων τῆς περιοχῆς, τόσον ὁ Πέτρος Ἀρκούδιος ὅσο καὶ ὁ γραμματέας τῆς Προπαγάνδας Francesco Ingoli εἰσηγήθησαν νὰ σταλεῖ ὁ Ροδινός, λόγω κύρους καὶ πείρας σὲ σχετικὰ ζητήματα. Τὸν Μάρτιο τοῦ 1631 εἰδοποιήθη νὰ πάει, ὥσπου ν' ἀνοίξει ἡ ὁδὸς πρὸς τὰ μέρη τῆς ἀποστολῆς του. Ἀπὸ τὸν Νοέμβριο τοῦ ἰδίου ἔτους ἐδηλώσε ὅτι δὲν ἦταν εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν ἐκεῖ παραμονή του, ἕνα δὲ ἔτος ἀπὸ τὴν ἀφίξή του πὼς δὲν εἶχε οὔτε ναὸ γιὰ νὰ λειτουργεῖ. Ἐζήτησε διάδοχο, γιὰ ν' ἀναχωρήσει, μετὰ μάλιστα ἀπὸ ἐπίμονα γράμματα ποῦ εἶχαν ἔρθει ἀπὸ τὴν Χιμάρα, ὅπου τὸν ἐζητοῦσαν. Ἀπὸ τὴν Προπαγάνδα εἰδοποιήθηκε (21.2.1632) νὰ παραμείνει ὥσπου ὁ ὀρισμένος διάδοχός του Diego Scrima περατώσει τὶς σπουδές του στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης. Αὐτὸ ἔγινε τὸν Ἰούνιο τοῦ ἰδίου χρόνου, ὅπου ὅταν ἔφθασε ὁ Scrima οἱ κάτοικοι ἐπίεζαν τὸν Ροδινὸ νὰ παρατείνει τὴν παραμονή του, ἢ ὅποια πράγματι συνεχίσθη μέχρι τὸν Δεκέμβριο. Μετὰ ἀπ' αὐτὸ πῆγε στὴ Napolì, συγκέντρωσε δῶρα ἐκκλησιαστικά (καμπάνα καὶ ἄλλα) γιὰ τὴν Χιμάρα, ἀξίας 60 σκούδων. Ἀλλά, γιὰ λόγους ποῦ εἰδοποίησε τὴν Προπαγάνδα, ἐμποδίσθη ν' ἀναχωρήσει ἀμέσως. Ἐνημέρωσε μάλιστα ὅτι εἶχε λάβει ἐπιστολές τόσο ἀπὸ τὸν Παρθένιο Ἰωαννίνων ὅσο κι ἀπὸ τὸν Πορφύριο Παραμυθιάς (ὁ τελευταῖος ἐνήργησε, γράφει ὁ Ροδινός, καθ' ὑπόδειξη τοῦ Λούκκη, ὁ ὁποῖος ἐπεδίωκε νὰ προσεταιρισθεῖ λογίους Ἑλληνες ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας), οἱ ὁποῖοι τὸν ἐκαλοῦσαν νὰ διδάξει στὴν περιοχή τους. Αὐτὸς ὅμως δὲν θὰ ἐπήγαινε, παρὰ μόνο στὴ Χιμάρα, ἐλπίζοντας ὅτι ἐκεῖ θ' ἀποκτοῦσε πολλοὺς μαθητές.

Τελικὰ ὁ Ροδινός, μετὰ τριῶν ἐτῶν καὶ πλέον ἀπουσία, ἔφθασε στὴ Χιμάρα στὶς 22.8.1633, ὅπου κι ὁ agente (ὁ παραπάνω Giorgio di Efeso;) τὸν εἶδε μὲ καλὸ μάτι. Ἐφερε σκεύη, ἔκτισε, ὡς γράφει, καὶ μιὰ μικρὴ ἐκκλησία κι ἐμοίρασε ἀντίτυπα ἀπὸ τὸ βιβλίον του (ἴσως πρόκειται γιὰ τὸ «Σύνοψις τῶν θείων καὶ ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας μυστηρίων», ποῦ τυπώθηκε στὰ τυπογραφεῖα τῆς Προπαγάνδας τὸ 1633). Ἀρχισε νὰ διδάσκει, νὰ κηρύττει, νὰ



κάνει λειτουργίες και να εξομολογεί. Περίμενε μαθητές κι από άλλα μέρη, Δελβίνο, Αύλωνα, ακόμη κι από Κέρκυρα (απ' όπου μάλιστα, ως έπληροφόρει, τόν έκαλοῦσαν ν' ανοίξει σχολείο). Τελικά φαίνεται ότι οί έλθόντες από εκτός τής Χιμάρας περιοχές δέν ησαν άρκετοί, επειδή ή φτώχεια του τόπου καθιστοῦσε ιδιαίτερα δύσκολη τήν συντήρηση ξένων. Τήν άποστολή εκθέσεως για τὰ περι τῶν περιοχῶν ζητήματα τήν ανέβαλε και στο σχετικό αίτημα από Ρώμη άπήντησε ότι για τὰ θέματα αυτά θα τους εξέθετε προφορικά ό από τήν περιοχή Χιμάρας σταλμένος για τὸ 'Ελληνικό Κολλέγιο μαθητής του μοναχός Κύριλλος Giustiniani (ή επιδοθείσα έπιστολή του Ροδινοῦ στον επιφέροντα έχει χρονολογία 20.8.1634, ένῶ από τήν συνεδρία τής Προπαγάνδας τής 5.12.1634 μαθαίνουμε πώς ό άφιχθείς Giustiniani είχε εκδιωχθεί από τόν διευθυντή του Κολλεγίου).

Τόν Μάιο του 1636 ό Ροδινός ξαναβρισκόταν στη Napoli και τόν Μάρτιο του έπομένου έτους στη Ρώμη, όπου άπευθύνθηκε με έγγραφο (τὸ πρόχειρο είναι με τὸ χέρι Λέοντος 'Αλλατίου) στον πάπα Οὐρβανὸ Η' κι έζήτησε διακοπότητα για τήν Χιμάρα (γιατί αυτό που είχαν εκεί, λόγω φτώχειας, ήταν από χαλκό) κι άλλα εκκλησιαστικά σκεύη. Τόν 'Ιούνιο του 1637 άνεχώρησε και πάλι για τήν Χιμάρα, όπου έμεινε μέχρι τόν 'Ιούλιο του έπομένου έτους, συνεχίζοντας τὸ διδακτικό και ιεραποστολικό του έργο.

'Από τις σταλμένες από εκεί έπιστολές άντλοῦμε πληροφορίες τόσο για τις περιπέτειες τῶν περιοχῶν όσο και για τὸ συγγραφικό έργο του ιδίου. Είχε μάλιστα ζητήσει να δημοσιεύσει ή Προπαγάνδα τήν *Dottrina Christiana* στα άλβανικά μεταφρασμένη από τόν μαθητή του Δομέτιο, αλλά με έλληνικούς χαρακτήρες γραμμένη (είχε παλαιότερα τυπωθεί με λατινικούς χαρακτήρες). Σ' αυτό τὸ διάστημα δούλεψε και τὸ έργο του (θασισμένο σε γνωστό έργο του 'Ιωάννου Gerson) «'Ασκηση Πνευματική», που τυπώθηκε στη Ρώμη τὸ 1641. Χρήσιμη θεωρείται κι ή περιεχόμενη σ' έπιστολή του, στις 6.6.1638, πληροφορία για πρὸ ήμερῶν έπίσκεψη Τούρκου αξιωματούχου στον Αύλωνα από όπου άρπαξε δώδεκα παιδιά και τὰ έστειλε στην Κωνσταντινούπολη για γιανιτσάρους. Οί προσκλήσεις από άλλα μέρη για να διδάξει επανελήφθησαν και σ' αυτήν τήν περίοδο.

Τόν Αὔγουστο του ιδίου έτους έταξίδευσε στην 'Ιταλία. Γράφει ότι είχε σταλεί από τους Χιμαριῶτες στο Lecce για ζητήματά τους κι είχε υποσχεθεί ότι μετά λίγες ήμέρες θα επέστρεφε. 'Εκλήθη όμως από τὸ παλάτι στη Napoli, αλλά δέν κατόρθωσε ν'



ἀποσπάσει χρήματα γιὰ τὸ ἔργο του. Τότε ἀκριβῶς τοῦ ἔγινε μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα πρόταση. Στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο ὑπῆρχε ἀνάγκη νὰ ὑπηρετεῖ ἐπίσκοπος, ὁ ὁποῖος νὰ χειροτονεῖ τοὺς μαθητές, ἀλλὰ καὶ ὄσους τοῦ *rito greco* ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Νοτίου Ἰταλίας ἐπεθύμουν νὰ ἱερωθοῦν. Μέχρι τότε, καὶ γιὰ 25 περίπου χρόνια ἀργότερα, τὸ ἔργο τοῦτο ἀνετίθετο περιστασιακὰ σὲ φιλοκαθολικοὺς ὀρθόδοξους ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνήθως πλάνητες στὴν Ἰταλία, προερχόμενοι ἐξ Ἀνατολῆς. Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία εἶχε σκοπὸ νὰ τακτοποιήσῃ αὐτὴ τὴν ἐκκρεμότητα καὶ τὸ κῦρος τοῦ Ροδινοῦ τὸν καθιστοῦσε κατάλληλο γιὰ μιὰ θέση ἢ ὁποῖα ἐπεδιώκετο ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους. Τοῦ ἐπροτάθη λοιπὸν νὰ δεχθεῖ αὐτὴ τὴν θέση, ἐγκαταλείποντας τὴν Χιμάρα. Ὁ Ροδινός, χωρὶς νὰ διστάσῃ, ἀρνήθηκε. Ἄφησε νὰ ἐνηνοθεῖ ὅτι ἦταν πρόθυμος νὰ συζητήσῃ γιὰ τὴν πρόταση μόνο μετὰ τὸν Μάρτιο τοῦ 1640, ἀφοῦ δηλαδὴ συμπληρωθεῖ καὶ ἡ τρέχουσα τριετία τῆς ἀποστολῆς του.

Στὸ τέλος τοῦ 1638 ἐπανῆλθε στὴν Χιμάρα. Παρέμεινε καὶ ἐδίδαξε σ' αὐτὴ καὶ ἐπέτυχε μάλιστα νὰ τοῦ ἐγκριθεῖ καὶ νέα τριετία στὴν συνεδρία τῆς 13.5.1641. Ἡ νέα ὅμως αὐτὴ τριετία, ἄγνωστο γιὰτί, δὲν ἔμελλε νὰ ὁλοκληρωθεῖ. Ὁ Ροδινός ἐζήτησε γραπτῶς ὅπως *liberaretur ab opere missionis* (ἦταν τότε περίπου 66ετής). Ὁ λατῖνος ἐπίσκοπος Κερκύρας ἔγραψε (20.8.1642) ὅτι εὕρισκόμενος στὴ Ζάκυνθο συνάντησε τὸν Ροδινοῦ ἑτοιμον ν' ἀναχωρήσῃ γιὰ Otranto. Ἡ Προπαγάνδα τοῦ εἶχε ζητήσῃ ἀναχωρώντας νὰ μείνῃ γιὰ λίγο στὴν Ζάκυνθο γιὰ νὰ διδάξῃ, ἀπὸ ἐκεῖ νὰ μεταβεῖ γιὰ δύο - τρεῖς μῆνες στὸ Otranto, γιὰ νὰ ἐνημερωθεῖ γιὰ τὰ ἐκεῖ προβλήματα τῶν τοῦ *rito greco*, γιὰ τὰ ὁποῖα νὰ στείλῃ καὶ σχετικὴν ἀναφορά.

Γιὰ τὴν καὶ μετὰ ταῦτα σύντομη ἐπάνοδο τοῦ Ροδινοῦ στὴν περιοχὴ τῆς Χιμάρας, ὡς ὑποστηρίζεται ἀπὸ μερικοὺς, ὑπάρχουν πολλὲς ἀμφιβολίες.

Ἡ παραμονὴ του πάντως ἐκεῖ ὑπῆρξε ἀναμφισβήτητα ἐποικοδομητικὴ. Ὁ διαπρεπὴς φιλοκαθολικὸς λόγιος ἀγάπησε πραγματικὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν ἀκραία ἐκείνη ἑλληνικὴ περιοχὴ. Ἐξ ὧων μετὰ ταῦτα ἐπελέγησαν γιὰ νὰ συνεχίσουν τὴν ἀποστολή, κανεὶς δὲν συμμετέσχε σ' αὐτὴν οἰκειοθελῶς. Μόνος αὐτὸς δὲν ἔγραψε στὴ Ρώμη ἐκλιπαρώντας γιὰ ἀνάκληση. Καὶ μόνο σ' αὐτοῦ τὶς ἐπιστολὰς προέχουν οἱ εἰδήσεις γιὰ τὰ ἐπιτεύγματά του ὡς διδασκάλου, παρὰ ὡς ὄργανου δογματικοῦ προση-



λυτισμοῦ. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι μὲ ἀρκετὴ διακριτικότητα ἄσκησε προσηλυτισμὸ ὑπὲρ τῶν θέσεων τοῦ Πάπα καὶ αὐτός. Πρῶτος ὅμως σκοπὸς τῆς παραμονῆς του ὑπῆρξε ἡ ἐπιθυμία του νὰ μορφώσει τὴν ἐκεῖ νεολαία καὶ νὰ διαθέσει τὰ βιβλία του, γιὰ νὰ συμβάλει στὴν πνευματικὴ πρόοδο μιᾶς περιοχῆς ἀπομονωμένης καὶ φτωχῆς. Κι ὅπως αὐτὸς ἀγάπησε, ἔτσι κι ἀγαπήθηκε ἀπὸ τοὺς Χιμαριῶτες. Μετὰ μία εἰκοσαετία, ὁ διάδοχός του Συμεὼν Λάσκαρης ἔγραψε (12.3.1661) ἀπὸ τὴν Χιμάρα πῶς σ' ὀλόκληρη τὴν περιοχὴ τὰ μόνα βιβλία ποὺ ὑπῆρχαν ἦσαν ἐκεῖνα τοῦ Ροδινοῦ. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ἐξ ἄλλου τὸ ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς (16.3.1665) τῶν Χιμαριωτῶν, ποὺ δημοσιεύουμε παρακάτω: «Ὁ δάσκαλος ὁ Ροδινὸς ἐστάθη ὀκτῶ χρόνους ἐδῶ. Καὶ ἀγκαλιὰ καὶ ἀπέθανε (εἶχε πεθάνει στὶς ἀρχές τοῦ 1659), διὰ τὰ ἅγια του ἔργα τιμοῦμεν τὸ ὄνομά του καὶ τὸ κηρύττομεν παντοῦ». Ἀκόμη καὶ μετὰ πάροδο αἰῶνος γράφοντες οἱ Χιμαριῶτες (27.11.1747) στὴν Προπαγάνδα ἀναφέρονται στὸ εὐεργετικὸ ἔργο τοῦ Ροδινοῦ!

Δέν ἔχουμε πληροφορίες γιὰ συνέχιση τῆς ἀποστολῆς τὰ πρῶτα χρόνια μετὰ τὴν ἀπαχώρηση τοῦ Ροδινοῦ. Φαίνεται ὅτι ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, μὴν ἔχουσα ἀποκομίσει οὐσιαστικὰ ὀφέλη ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ροδινοῦ, ἀφοῦ, ὡς ἐξετέθη, ἐκεῖνος εἶχε δράσει περισσότερο ὡς δάσκαλος παρά ὡς δυτικὸς ἀπεσταλμένος, δέν εἶχε ἐνδιαφερθεῖ γιὰ ἀποστολὴ διαδόχων. Ἄλλωστε αὐτὸ δέν ἦταν εὐκόλο, ἀφοῦ ὅλοι ἐγνώριζαν τὶς δύσκολες συνθῆκες δράσεως σ' ἓναν τόπο φτωχὸ καὶ ταραγμένον ἀπὸ τοὺς πολέμους.

Ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἐπανάληψη ὑπῆρξε ὁ Συμεὼν Λάσκαρης, ἄτομο μὲ χαρακτῆρα τυχοδιωκτικὸ, ἀρχιμανδρίτης δραπέτης ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ποὺ εἶχε καταφύγει στὴν ἔδρα τοῦ καθολικισμοῦ, γιὰ νὰ προσφέρει μὲ τὸ ἀζημίωτο τὶς ὑπηρεσίες του. Ὁ Λάσκαρης, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Κρήτη κι εἶχε ἀλλάξει γιὰ εὐνόητους λόγους ἐπιδείξεως τίτλων τὸ πραγματικὸ του οἰκογενειακὸ ὄνομα, ποὺ ἦταν Παπαδόπουλος, εἶχε σκοτεινὲς βλέψεις, οἱ ὁποῖες ἀκόμη καὶ σήμερα, μετὰ τὴν ἐξέταση τῶν ντοκουμέντων ποὺ σώζονται, δέν καθίστανται σαφεῖς. Συνδεόταν μὲ τοὺς Ἰσπανοὺς ἀξιωματούχους τοῦ βασιλείου τῆς Napoli κι ἐμφανίζόταν ὅτι ἐνεργοῦσε γιὰ λογαριασμό τους, ὑποδαυλίζοντας τὸ πάντοτε ζωηρὸ ἐνδιαφέρον τους γιὰ τὶς ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κέρκυρα Ἠπειρωτικὲς ἀκτές. Ταυτόχρονα ἀπεκόμιζε χρήματα ἀπὸ τὸ Βα-



τικανὸ γιὰ τὴν διάδοσιν τῶν δογματικῶν πεποιθήσεων τῆς Δύσεως στοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Συνδεόταν μὲ φιλία καὶ μὲ ἄλλον φιλοκαθολικὸν ἄρνητή, τὸν φερόμενον ὡς Πατριάρχῃ Ἀχρίδος Ἀθανάσιον Β' (τὸν Μουζάκη), τοῦ ὁποίου ὁ Λάσκαρης εἶχε ἀποσπάσει τὴν πρὸς Ρώμην ὁμολογία πίστεως, ὑπογραμμένην μὲ χρονολογία 20.1.1658. Ὁ Λάσκαρης, ἄγνωστο γιὰ ποιά ἀποστολή, ἔφυγε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1659 καὶ μετὰ ὀκτάμηνον, ἀφοῦ μετέβη καὶ ἔδρασε στὰ μέρη τῆς Ἠπείρου, γύρισε στὴ Ρώμην χειροτονημένος ἀπὸ τὸν Ἀχρίδος ὡς ἐπίσκοπος Δυρραχίου. Κατὰ τὴν παραμονή του βρῆκε τὴν εὐκαιρία καὶ ξεσήκωσε τοὺς ἐκεῖ πληθυσμοὺς, τάζοντας πολλὰ καὶ σπουδαῖα. Τοὺς παρέσυρε μιλώντας γιὰ τὴν ἐπιρροή του τόσο στοὺς Ἰσπανικοὺς κύκλους ὅσο καὶ σ' ἐκείνους τοῦ Βατικανοῦ. Μέχρι καὶ ὀργάνωσε σταυροφορίαν γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Τούρκους τοὺς ἔταξε.

Μετὰ τὴν ἐπάνοδό του στὴν Ἰταλία, μὲ ὑπόδειξή του ἀπευθύνθησαν οἱ Χιμαριῶτες μ' ἐπιστολές, ζητώντας ἀπὸ τὸ Βατικανὸ τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἐντολῆς στὸν Λάσκαρη καὶ τὴν ἀποστολή μαζὶ τοῦ δασκάλων γιὰ νὰ διδάξουν στὰ παιδιὰ τους γράμματα. Ὁ Λάσκαρης μάλιστα, θρισκόμενος στὴ Napolì τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1660, ἔγραψε πὼς πρόκριτοι ἀπὸ τὴν Χιμάραν εἶχαν φθάσει καὶ ζητοῦσαν νὰ ἔλθουν στὴ Ρώμην γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὸν Πάπα.

Ἡ εὐκαιρία γιὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν καθολικῶν βλέψεων στὶς Ἠπειρωτικὰς ἀκτῆς εἶχε παρουσιασθεῖ. Ἡ Προπαγάνδα ἀπεφάσισε νὰ ὀργανώσει καὶ χρηματοδοτήσῃ τὴν ἀποστολή. Ἀρχηγὸς τῆς, μὲ τίτλον τοῦ παπικοῦ ἐκπροσώπου (vicario apostolico) ὀρίσθηκε ὁ Λάσκαρης. Θὰ τὸν συνόδευαν δύο κληρικοὶ ἀπόφοιτοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, ὡς μισσιονάριοι μισθοδοτημένοι ἀπὸ τὴν Προπαγάνδα, γιὰ νὰ τοὺς χρησιμοποιοῦν ὁ Λάσκαρης ὡς δασκάλους, κι ἓνας τρίτος, ἀπόφοιτος ἐπίσης τοῦ Κολλεγίου, λαϊκὸς ἀκόμη αὐτός, ποὺ ὁ Λάσκαρης τὸν ἐπῆρε μὲ ἔξοδά του ὡς βοηθό. Ὁ ἓνας ἦταν ὁ Κρητικὸς Ἰωάννης Ἀνδρέας Στανίλας (ὡς Ἀρκάδιο θὰ τὸν ἀναφέρουμε στὸ ἐξῆς, ἀπὸ τὸ ὄνομα ποὺ πῆρε μετὰ διετία χειροτονημένος ἐπίσκοπος). Ὁ ἄλλος, ὁ Ὀνούφριος Κωνσταντίνης, Τραπεζούντιος τὴν καταγωγὴν ἀλλὰ γεννημένος στὴ Napolì, ποὺ τὸν ἐχειροτόνησε ἐκεῖ ἱερέα ὁ Λάσκαρης τὸν Αὐγούστον τοῦ 1660. Ὁ τρίτος, ὁ βοηθός, ἦταν ὁ Κύπριος Ἀθανάσιος Κωστάντζος ἢ Καλημέρας.

Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν συγκεντρωμένων στὴ Napolì γιὰ ἀνα-



χώρηση ἦταν μεγάλος. Μόνον ὁ Κωνσταντίνης ἐδημιούργησε προβλήματα καθὼς διατεινόταν ὅτι ὡς γεννημένος στὴν Ἰταλία δὲν ἦταν ὑποχρεωμένος ἀπὸ τὸν κανονισμό τοῦ Κολλεγίου ν' ἀποσταλεῖ μισσιονάριος στὴν Ἑλλάδα. Τελικὰ ὑποσχέθηκε νὰ ὑπακούσει στὸν Λάσκαρη, ἀφοῦ ἀπέσπασε διαβεβαίωση ὅτι θὰ ἐστέλλονταν ἀπὸ τὴν Χιμάρρα στὴν Ἀχρίδα, στὴν διάθεση τοῦ ἐκεῖ φιλοκαθολικοῦ Πατριάρχου. Ἡ Προπαγάνδα ἐφοδίασε τὴν ομάδα καὶ μὲ δῶρα, κυρίως σκεύη ἐκκλησιαστικά, ὡς καὶ μὲ πολυτελῆ ἄμφια πού ὁ πάπας ἔστειλε δῶρα στὸν Ἀχρίδος Ἀθανάσιο. Μεταξὺ ἄλλων ἐντολῶν ὁ Λάσκαρης ἐπιφορτίσθηκε ἀπὸ τὴν Προπαγάνδα νὰ βρεῖ μαθητὲς ἀπὸ τὴν περιοχή, γιὰ νὰ τοὺς στείλει νὰ φοιτήσουν στὸ παπικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης, κι ἀκόμη νὰ φροντίσει νὰ πείσει ὀρθόδοξον ἐπίσκοπο πού νὰ δεχθεῖ νὰ πάει στὴ Ρώμη καὶ ν' ἀναλάβει τὴν θέση τοῦ *vescono ordinante* στὸ Κολλέγιο, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀναφερθήκαμε καὶ προηγουμένως, ὅταν μιλούσαμε γιὰ τὸν Νεόφυτο Ροδινὸ πού εἶχε ἀπορρίψει παρόμοια πρόταση τὸ 1638.

Ἡ ομάδα ἔφθασε στὶς Δρυμάδες στὸ τέλος Ἰανουαρίου τοῦ 1661. Οἱ ἀπὸ ἐκεῖ πρῶτες πληροφορίες πού ἔστειλαν γράφοντας ὅλοι στὴ Ρώμη εἶναι οἱ ἀκόλουθες: Ὁ κόσμος τοὺς ὑποδέχτηκε μὲ ἐνθουσιασμό. Ὁ Κωνσταντίνης ὀρίσθηκε δάσκαλος στὶς Δρυμάδες (τὸν Ἰούλιο ἔγραφε ὅτι εἶχε 30 μαθητὲς), ὁ Στανίλας στὴν Χιμάρρα. Διαδόθηκε πὼς ὁ Λάσκαρης ἦρθε ὡς ἐλευθερωτής. Ἡ γνωστὴ σχέση του μὲ τοὺς Ἰσπανοὺς ἐκίνησε τὴν ὑποψία τῶν Βενετῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν Τούρκων. Οἱ τελευταῖοι τὰ ἔβαλαν καὶ μὲ τὸν συνδεόμενον μὲ τὸν Λάσκαρη πατριάρχη Ἀχρίδος, ὁ ὁποῖος ἀναγκάσθηκε ν' ἀποσυρθεῖ σὲ μοναστήρι. Φυσικά, μὲ τέτοιες συνθήκες, ἐγκαταλείφθηκε τὸ σχέδιο μεταβάσεως τοῦ Κωνσταντίνου στὴν Ἀχρίδα. Ἀλλὰ κι ἡ φροντίδα γιὰ ἀποστολὴ μαθητῶν στὴν Ρώμη ἀναβλήθηκε, γιὰ νὰ μὴν ὑποψιασθοῦν, γράφει ὁ Στανίλας, οἱ Βενετοὶ τὸν Λάσκαρη.

Ταυτόχρονα ξεσηκώθηκαν κι οἱ ὀρθόδοξοι Κερκυραῖοι. Παρήγγειλαν στοὺς Χιμαριῶτες ὅτι ὁ πραγματικὸς σκοπὸς τοῦ Λάσκαρη καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἦταν νὰ προσηλυτίσουν τὸν λαὸ στὸν καθολικισμό. Κι ὅταν στὶς 25 Ἰουλίου μεγάλος σεισμὸς συγκλόνησε τὴν περιοχή, μὲ δέκα νεκροὺς στὴν Χιμάρρα, οἱ ἀπὸ τὴν Κέρκυρα ὀρθόδοξοι ἀπέδωσαν τὸ κακὸ στὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ οἱ Χιμαριῶτες δὲν εἶχαν διώξει τοὺς ἀπὸ τὴν Δύση προπαγανδιστές.



Τὸν ἴδιον μῆνα κινήθηκαν πρὸς τὴν Χιμάρα κι οἱ Τοῦρκοι, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ὀσμὰν πασσᾶ τοῦ Δελθίνου. Ὁ Λάσκαρης κι ὁ Κωνσταντίνης ἐκρύφτηκαν στὴν παραλία, ἐνῶ ὁ Στανίλας κατέφυγε στὴν Κέρκυρα ὅπου ἔμεινε παραπάνω ἀπὸ δύο μῆνες. Τελικὰ ὁ πασσᾶς ἀπεσύρθη τὸν Σεπτέμβριο στὸ Δελθίνο, χωρὶς ὅμως ν' ἀποσοβηθεῖ ὀριστικὰ ὁ ἀπ' αὐτὸν κίνδυνος.

Οἱ μισσιονᾶριοι ξανάρχισαν τὸ σχολεῖό τους κι ἐπισκεύασαν τὸν κεντρικὸ ναὸ τῆς Χιμάρας ποῦ εἶχε ὑποστεῖ ζημιές ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ Κωνσταντίνης μάλιστα, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι προόδευε περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους στὸ σχολεῖό του στὶς Δρυμάδες, ἱδρυσε ἐκεῖ μιὰ confraternità, ἐνοριακὴ ὁμάδα πολιτῶν μὲ θρησκευτικο - πολιτιστικὸ χαρακτήρα, παράλληλα μὲ παλαιότερη confraternità ποῦ εἶχε δημιουργήσει στὸ ἴδιο μέρος ὁ Ροδινός. Ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντα καταγόμενος ἱερέας ἔσπευσε νὰ διαμηνύσει στὴν Προπαγάνδα ὅτι ὁ κόσμος ἀγαποῦσε αὐτὸν περισσότερο, γιατί κυρία του ἀπασχόληση ἦταν τὸ σχολεῖο, ἐνῶ τὸν Λάσκαρη τὸν ἐμισοῦσε, ἐπειδὴ τοῦ ἄρεσε ν' ἀνακατεύεται μὲ τὰ πολιτικά, δηλαδή μὲ τὴν παλαιὰ διαμάχη Ἰσπανῶν κι Ἑνετῶν στὴν ἐξασφάλιση ἐπικυριαρχίας στὴν περιοχή.

Δὲν εἶχε πολὺ προχωρήσει ὁ ἐπόμενος χρόνος 1662, ὅταν ἐξέσπασε καυγὰς μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἱεραποστολῆς. Τὸν Μάρτιο ὁ Λάσκαρης τὰ ἔβαλε μὲ τὸν Κωνσταντίνη, γιατί ἔγραψε ἐναντίον του στὴν Προπαγάνδα. Χειροτόνησε ἱερέα τὸν βοηθό του Ἀθανάσιο Κωσταντῆ κι εἰδοποίησε στὴ Ρώμη πὼς θὰ κρατοῦσε γι' αὐτὸν τὸν μισθὸ τοῦ Κωνσταντίνη, τὸν ὁποῖον μάλιστα ἔψεγε ὡς ἀνίκανο καὶ ἄχρηστο. Κι ὁ Κωνσταντίνης, ἀποτραβηγμένος στὶς Δρυμάδες, ἀρνιόταν νὰ ἐκτελέσει τὶς ἐντολές του, κατακρατοῦσε μάλιστα τὰ ἄμφια - δῶρα ἐκεῖ καὶ δὲν ἔσπευσε νὰ συνοδεύσει τὸν Ἀχρίδος, ὅταν ἐπέρασε ἀπὸ τὶς Δρυμάδες πηγαίνοντας πρὸς Χιμάρα. Ἡ ἀφίξη αὐτοῦ τοῦ τελευταίου τὸν Μάρτιο τοῦ 1662 ἐδημιούργησε ἄλλα προβλήματα. Ἔλεγε πὼς ἦρθε γιὰ νὰ παραλάβει τὰ ἄμφια καὶ ν' ἀκούσει τὶς ἐντολές τοῦ πάπα, ἀφοῦ ὁ Λάσκαρης ἦταν ἀδύνατο νὰ πάει στὴν Ἀχρίδα. Ἐξέφρασε μάλιστα τὴν ἐπιθυμία νὰ μεταβεῖ κι ὁ ἴδιος στὴ Ρώμη, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκεῖ παρήγγειλαν στὸν Λάσκαρη νὰ τὸν ἐμποδίσει διακριτικὰ, μὲ ὅποια δικαιολογία μπορούσε.

Ἡ κατάσταση ὅσο πήγαινε χειροτέρευε. Χρήματα ἀπὸ τὴν Ρώμη δὲν ἐλάβαιναν. Ὁ Λάσκαρης ἐχρεώθηκε κι ἔβαλε ἐνέχυρο τὰ ἄμφια ποῦ τοῦ ἐμπιστεύθησαν ἀπὸ τὴν Ρώμη νὰ τὰ παραδώ-



σει στὸν Ἀχρίδος. Ἀπὸ τὴν Κέρκυρα ὁ πρωτοπαπάς, συνεννοημένος καὶ μὲ τὸν Χιμαριώτη προεστὸ Σπύρο Κόκκα, αὐτὸν ποὺ ἀπαιτοῦσε ἀπὸ τὸν Λάσκαρη τὰ χρήματα ποὺ τοῦ εἶχε δανείσει, ἔστειλαν στὴν Χιμάρα τὸν σπουδαγμένο στὴν Πάδοβα Στάμο Τριαντάφυλλο, ὁ ὁποῖος ὑποκινούσε τὸν κόσμον κατὰ τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Ρώμης (τοὺς ἀποκαλοῦσε rapisti). Ἀρχὲς Ἰουνίου ἐκυκλοφορήθη ἀφορισμὸς ἐναντίον ὄλων, τοῦ Καλλινίκου Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Σεραφεῖμ Χιμάρας καὶ Δελθίνου.

Ἀπὸ τὴν Ρώμη, ποὺ μὲ ἀνησυχία παρακολουθοῦσαν τὴν ἀσχημὴ ἐξέλιξη, εἶχαν ψυχρανθεῖ καὶ γι' ἄλλον λόγο. Λίγο μετὰ τὴν ἀφιξή του ὁ Ἀχρίδος, θέλοντας νὰ προσπελάσει τὴν αὐλὴ τοῦ Βατικανοῦ μέσω τοῦ Στανίλα, τὸν ἐξεσήκωσε ὅτι θὰ τὸν πάρει μαζί του καὶ ἀρχὲς Ἰουνίου τὸν χειροτόνησε ἐπίσκοπο Μουζακιᾶς καὶ Σπαθίας, παρ' ὅλο ποὺ ὅλοι ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων βέθαιοι ὅτι γιὰ πολλοὺς λόγους ὁ χειροτονημένος ἐπίσκοπος δὲν ἐπρόκειτο ποτὲ νὰ μπορέσει νὰ πάει στὴν ἔδρα του (ἀργότερα ὁ αὐτὸς Στανίλας ἔγραψε, 15.12.1665, ὅτι ὁ Ἀχρίδος εἶχε δώσει τὴν ἐπισκοπὴν σὲ ἄλλον, ἐπειδὴ δὲν εἶχε παρουσιασθεῖ στὴν ἔδρα του ἐπὶ τέσσερα σχεδὸν χρόνια). Στὴν ἀρχὴ ὁ Λάσκαρης ἀντέδρασε στὴν ἰδέα τῆς χειροτονίας τοῦ Στανίλα, γιατί δὲν εἶχε εἰδοποιηθεῖ προηγουμένως ἢ Προπαγάνδα, γιὰ νὰ ἐξασφαλισθεῖ ἡ σχετικὴ ἄδεια. Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς ἔγραψε ἀργότερα, ἐπέμεναν τόσο ὁ Ἀχρίδος ὅσο κι ὁ λαὸς ποὺ ἤθελε νὰ τιμήσει τὸν πατριάρχη ὁ ὁποῖος εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὸν τόπο τους, ὑπεχώρησε.

Οὔτε ὅμως κι αὐτὴ ἡ ἐνέργεια ἔφερε ἀποτέλεσμα. Ἡ γενικὴ κατακραυγὴ ἐντάθηκε ἰδιαίτερα μετὰ τὸν ἀφορισμό. Ἐξ αἰτίας κυρίως τοῦ Λάσκαρη, τοῦ ὁποῖου ἡ συμπεριφορὰ ἦταν προκλητικὴ καὶ εἰς βάρος τοῦ ὁποῖου κυκλοφοροῦσαν φήμες γιὰ ἠθικὰ παραπτώματα (ὁ Κωνσταντίνης ἔγραψε στὶς 2.3.1663 ὅτι εἶχε γεννήσει ἀπὸ τὸν Λάσκαρη μιὰ Χιμαριώτισσα κι ἦταν μεγάλο τὸ σκάνδαλο ποὺ εἶχε ξεσπάσει), ξεσηκώθηκε ὁ κόσμος ἐναντίον ὄλων. Μεταμφιεσμένοι καὶ πυροβολούμενοι πατριάρχης, Λάσκαρης καὶ Στανίλας ἐδραπέτευσαν τὸν Σεπτέμβριο στὴν Κέρκυρα, κι ἄφησαν μόνον κι ἀνενεργὸ τὸν Κωνσταντίνη στὶς Δρυμάδες.

Ἀπὸ τὴν Κέρκυρα ὁ προορισμὸς τῶν τριῶν δραπετῶν ὑπῆρξε διαφορετικὸς.

Ὁ Ἀχρίδος ἔμεινε μέχρι τὸν Νοέμβριο (ἔγραψε ἀπὸ ἐκεῖ, 20.11.1662, στὸν πάπα Ἀλέξανδρο Ζ' ὑποστηρίζοντας τὸν Λάσκαρη καὶ κατηγορώντας τὸν Κωνσταντίνη), ἀναζητώντας εὐκαιρία



για νὰ ἐπιστρέψει στὴν ἔδρα του, ἀφοῦ τὸ ὀδικὸ ταξίδι μέσω Χιμάρας ἦταν ἀδύνατο.

Ὁ Λάσκαρης παρέμεινε στὴν Κέρκυρα ἕνα ἐξάμηνο κι ὕστερα ἔφυγε, στὴν ἀρχὴ γιὰ τὸ Lecce, μετὰ γιὰ τὸ Trani. Ἐγράψε ἀπὸ ἐκεῖ κι ἐζήτηε ἀπὸ τὴν Προπαγάνδα νὰ ἐξακολουθήσει νὰ τὸν μισθοδοτεῖ καὶ νὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ πάει στὴν Napoli. Τοῦ ἀπάντησαν ὅτι τὸν εἶχαν ἀπολύσει, θεωρώντας τον κύριον ὑπαίτιον τῆς ἀποτυχίας τῆς ἱεραποστολῆς, κι ὅτι μποροῦσε νὰ διαθέσει ἑαυτὸν ὅπου ἤθελε. Οὔτε ὑπεχώρησαν ὅταν αὐτὸς ἐζήτησε νὰ ἔλθει στὴν Ρώμη γιὰ ν' ἀπολογηθεῖ.

Ὁ Στανίλας, ἀφοῦ ἔγγραψε ὅτι δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ συνοδεύσει τὸν Ἀχρίδος οὔτε κρυφά, γιατί θὰ τὸν ἀνεκάλυπταν οἱ Τούρκοι, καθὼς μάλιστα δὲν ἤξερε ἀλβανικὰ ἢ τούρκικα γιὰ νὰ περάσει ἀπαρατήρητος, ἐπῆγε ἀπὸ τὴν Κέρκυρα στὸ Otranto, ἀπὸ ὅπου ἐκλήθη στὴ Ρώμη γιὰ ν' ἀπολογηθεῖ γιὰ τὴν παράτυπη θεωρούμενη ἀπ' αὐτοὺς χειροτονία του. Φθάνοντας ὑπέβαλε ἔκθεση γιὰ τὰ γεγονότα κι ὑποστήριξε ὅτι ἀπὸ τὴν ἀποστολὴ δὲν θὰ ἔπρεπε ν' ἀναμένεται κάτι θετικὸ καὶ στὸ μέλλον, γιατί ἡ ἀντίδραση τοῦ κόσμου ἦταν ιδιαίτερα ἐντονη. Οἱ τῆς Προπαγάνδας τὸν ἔθεσαν ὑπὸ περιορισμὸ κι ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ τὸν ἀπολύσουν ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας γιὰ αὐθαίρετη ἐνέργεια κι ἀνυπακοή. Ἡ αὐστηρὴ ἀντιμετώπιση προκάλεσε τὴν ἀντίδραση τῶν τότε μαθητῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, στοὺς ὁποίους, ὡς φαίνεται, ἦταν δημοφιλῆς ὁ πρῶην συμφοιτητῆς τους. Ἐξ ἄλλου, ἡ μοῖρα του προοιῶνιζε ἀδίκη μεταχείριση καὶ τῶν ἰδίων μετὰ τὴν ἀποφοίτησή τους. Στὴν σύναξη τῶν καρδιναλίων, στίς 28.12.1662, πού διαβάστηκε ἡ διαμαρτυρία τῶν φοιτητῶν τοῦ Κολλεγίου, ἐδόθη ἡ ἀπάντηση πῶς κατὰ τὸ παπικὸ breve πού εἶχε δημοσιευθεῖ στίς 8.4.1601 οἱ ἀπὸ τὸ Κολλέγιο χρησιμοποιούμενοι μισσιονάριοι ἀπαγορευόταν νὰ ἔχουν ὁποιαδήποτε ἄλλην ιδιότητα, χωρὶς προηγούμενη ἀδεια ἀπὸ τοὺς ἐντολοδόχους τους. Οἱ ἀρμόδιοι τῆς Προπαγάνδας δὲν ἔσπευσαν νὰ λάβουν ἀποφάσεις προτοῦ διασταυρώσουν τίς πληροφορίες. Ἐνας ἐπίσκοπος φιλοκαθολικὸς ὀρθόδοξος ὡς ὁ Στανίλας τοὺς ἦταν χρήσιμος γιὰ τίς ἀνάγκες τοῦ Κολλεγίου, ἐλλείπει ἄλλων προθύμων νὰ δεχθοῦν, ἔστω κι αὐτὸς ὁ στιγματισμένος μὲ τὴν αὐθαίρεσία τῆς ἀνυπακοῆς. Ἀπὸ πληροφορίες ὅμως πού συγκέντρωσε ὁ γραμματέας τῆς Προπαγάνδας γιὰ τὴν ἱεραποστολὴ ἐβάρυνε ἡ γνώμη τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου Κερκύρας, ὁ ὁποῖος ὑποστήριξε ὅτι ὅπως-δήποτε τὰ πράγματα δὲν θὰ εἶχαν ἔτσι ἄσχημα ἐξελιχθεῖ ἂν δὲν



ὕπῆρχαν οἱ παραλογισμοὶ καὶ τὰ πολιτικὰ διαφέροντα (*stravaganze ed interessi politici*) τοῦ Λάσκαρη, τὸν ὁποῖον ὅλοι μισοῦσαν καὶ τὸν ἀποκαλοῦσαν Ἴσπανό. Βέβαια, τὸν Κερκύρας τὸν ἐκάρφωσε κι ὁ ἴδιος ὁ Στανίλας. Κατέθεσε ὅτι καὶ τὸν ἐπίσκοπο τοῦ νησιοῦ τὸν ὑποψιάζονταν οἱ ἐκεῖ Ἐνετοί, ὅτι τάχα συνεννοεῖται μὲ τοὺς Ἴσπανούς, στὰ συμφέροντα τῶν ὁποίων ἀπέδιδαν ἀκόμα καὶ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Ἀχρίδος. Εἶπε ἀκόμη ὁ Στανίλας πὼς ὁ Κερκύρας δὲν τοῦ εἶχε ποτὲ μιλήσει γιὰ τοὺς Ἴσπανούς, ἀλλὰ πὼς εὕρισκόμενος κάποτε στὸ νησί εἶχε ἰδεῖ ἐπιστολές τοῦ Ἴσπανοῦ ἀντιβασιλέα τῆς Napolì πρὸς τὸν Κερκύρας.

Στὸ μεταξὺ ὁ Ὀνούφριος Κωνσταντίνης θρискόταν ἀκόμη στὴν περιοχή τῆς Χιμάρας, χωρὶς βέβαια δραστηριότητα οὐσιαστική. Τὸν εἰδοποίησαν νὰ μὴν φύγει κι αὐτός. Τελικὰ ἀπεφάσισαν νὰ δοκιμάσουν καὶ πάλι. Στὴ συνεδρία τῆς 29.2.1663 ἀνεγνώρισαν ὡς ἔγκυρη τὴν χειροτονία τοῦ Στανίλα ὡς ἐπισκόπου. Τοῦ ὑπέδειξαν νὰ διαλέξει ἱεραποστολὴ μεταξὺ τῆς Ragusa καὶ τῆς Χιμάρας. Αὐτὸς ἀπέρριψε ἀμέσως τὴν πρώτη κι ἐδίισταζε νὰ πάει στὴ δεύτερη. Ἄλλη ὅμως ἐκλογή δὲν εἶχε, ἀφοῦ κι ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα του τὴν Κρήτη δὲν εἶχε νὰ περιμένει τίποτα, καθὼς μὲ τὸν πόλεμο εἶχε χαθεῖ ὀλόκληρη ἡ πατρικὴ του περιουσία. Ἐπείσθη νὰ δεχθεῖ νὰ ἐπιστρέψει στὴν Χιμάρα γιὰ μιὰ μόνο τριετία, μὲ βοηθὸ τὸν Κύπριο ἀπόφοιτο τοῦ Κολλεγίου Ἰωάννη Χρυσαφίδα, καὶ μὲ ὑπόσχεση πὼς θὰ ἔγραφαν στὸν ἐπίσκοπο καὶ στοὺς Βενετοὺς κυριάρχους τῆς Κερκύρας νὰ ἐξασφαλίσουν ἀνετη διαμονὴ τῶν ἱεραποστόλων τῆς Δύσεως, κι ἀκόμη πὼς θὰ ἔκτιζαν ἐκεῖ μικρὸ μοναστήρι μὲ 3—4 κελλιά, γιὰ νὰ μὴν ταλαιπωρεῖται ζώντας σὲ φτωχὸ νοικιασμένο δωμάτιο. Τὸν διαβεβαίωσαν μάλιστα πὼς θὰ τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ φύγει καὶ νὰ πάει στὴν ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς του ἅμα τοῦ παρουσιαζόταν κάποια εὐκαιρία.

Οἱ δύο μισσιονάριοι ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν Ρώμη στὶς 30.6. 1663. Ἡ διαδρομὴ Ρώμη — Napolì — Lecce — Otranto — Κέρκυρα. Στὴν Κέρκυρα, ὅπου ἔφθασαν ἀρχὲς Αὐγούστου, ἔμειναν μερικὲς ἡμέρες, γιὰ νὰ γίνουν οἱ σχετικὲς συνεννοήσεις μὲ τὸν ἐπίσκοπο καὶ τοὺς Βενετούς, ὡς εἶχαν ἐντολὴ ἀπὸ τὴν Ρώμη. Ὁ Στανίλας ἀπηύθυνε ἀπὸ ἐκεῖ δύο ἐπιστολές στὴν Προπαγάνδα. Ἐγραψε ὅτι ὁ προβλεπτής Mocenigo ἐμισοῦσε τὸν Λάσκαρη, γιὰτὶ ἀλληλογραφοῦσε μὲ τοὺς Ἴσπανούς, ἀλλὰ ἐμισοῦσε καὶ τὸν λατῖνο ἐπίσκοπο τοῦ νησιοῦ. Ὁ Στανίλας ἐκαταλάβαινε ὅτι ὑποψιαζόταν κι αὐτόν. Ἐκεῖ ὁ νεότευκτος ἐπίσκοπος ἤγειρε κι ἀξιώσεις. Μι-



λώντας μὲ τὸν Κερκύρας καθολικό, τοῦ εἶπε πῶς, ἐπειδὴ μὲ ἀπόφαση τῆς Βενετίας δὲν ὑπῆρχε στὸ νησί ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος, κανονικά, ὡς πλησιέστερος στὸν χῶρο ἐπίσκοπος τοῦ δόγματος, θὰ ἔπρεπε αὐτὸς νὰ ἐποπτεύει καὶ στοὺς ὀρθοδόξους Κερκυραίους. Ἀνησύχησε μὲ τὶς παράλογες σκέψεις ὁ λατίνος ἐπίσκοπος κι ἔγραψε (1.10.1663) στὴν Προπαγάνδα, εἰδοποιώντας πῶς σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση θὰ ἐθύμωναν οἱ Βενετοί, οἱ ὁποῖοι, ὡς καὶ στὴν Κρήτη, εἶχαν καταργήσει καὶ στὴν Κέρκυρα τὸν ὀρθόδοξο ἐπίσκοπο καὶ δὲν ἐπέτρεπαν οὔτε σὲ περαστικὸν Ἑλληνα ἐπίσκοπο νὰ μείνει παραπάνω ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες στὸ νησί.

Παραμονές τῆς γιορτῆς τῆς Παναγίας ἔφθασαν στὶς Δρυμάδες. Εὐρῆκαν τὸν Κωνσταντῖνη σὲ παντελὴ ἀπραξία. Οἱ τριάντα μαθητὲς ποὺ ἐδίδασκε παλαιότερα τοῦ εἶχαν φύγει, μετὰ τὸν ἀφορισμὸ ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο αὐτοῦ καὶ ὅσων συναλλάσσονταν μαζί του. Ἐκήρυττε σὲ νὰ ὅπου κανεὶς δὲν ἐπήγαινε νὰ τὸν ἀκούσει. Ἐτόλμησε τῆς Παναγίας νὰ κηρύξει κι ὁ Στανίλας, ἀλλὰ τὸν διέκοψαν. Οἱ παριστάμενοι τὸν ἐρώτησαν γιὰ ποιὸν σκοπὸ ἦρθαν στὰ μέρη τους. Ἀπήντησε πῶς ἦταν περαστικός, πηγαίνοντας στὴν ἐπισκοπή του. Τὰ περὶ τῆς ἀποστολῆς του δὲν τὰ ἐφάνερωνε στὴν ἀρχὴ οὔτε στὸν Κωνσταντῖνη, ὁ ὁποῖος ἔγραψε στὴν Προπαγάνδα πῶς ἔπρεπε νὰ τὸν εἰδοποιήσουν, προτοῦ ἀναχωρήσει ἀπὸ Ρώμη ὁ Στανίλας, γιὰ νὰ τοὺς ἐνημερώσει ἔγκαιρα ὅτι κάθε προσπάθεια προσπελάσεως τοῦ νέου ἐπισκόπου στὰ μέρη ποὺ ὀρίσθηκε θ' ἀποδεικνύονταν μάταιη.

Πρώτη ἐνέργεια καὶ τῶν τριῶν ἢ ἐπιστροφή τῶν ἀμφίων τῶν προορισμένων γιὰ τὸν Ἀχρίδος ποὺ ἐκρατοῦντο ἀκόμη ἐνέχυρο ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Κόκκα, γιὰ τὸ δάνειο ποὺ εἶχε συνάψει πρὸ διετίας ὁ Συμεὼν Λάσκαρης. Τὸ δάνειο ἐκεῖνο ἦταν 60 σκούδα, ποὺ μὲ τοὺς τόκους εἶχε ἀνέλθει στὸ ποσὸν τῶν 85 σκούδων. Ἐμάζεψαν κι οἱ τρεῖς ὅσα χρήματα εἶχαν σταλεῖ ὡς μισθοὶ κι ἐπλήρωσαν ὁ Στανίλας 40,5 σκούδα, ὁ Χρυσαφίδας 12,5 κι ὁ Κωνσταντίνης 32, καὶ τὰ ἐπῆραν.

Ἀπὸ τὶς πρώτες κιόλας ἡμέρες ἐξοργίσθη ὁ τοπικὸς ἐπίσκοπος καὶ εἰδοποίησε τὸ ποίμνιό του πῶς οἱ μισσιονάριοι ἐστάλησαν γιὰ νὰ τοὺς κάνουν λατίνους. Ἐμόχθησε ὁ Κωνσταντίνης νὰ καθησυχάσει τὸν κόσμον. Παρουσιάσθη μιὰ εὐκαιρία κι ἔστειλαν τὸν Χρυσαφίδα στὴν Παλάσσα, στὸ σπίτι τοῦ καπετὰν Λέκκα, γιὰ νὰ μάθει στὰ παιδιὰ του γράμματα. Ἐκεῖ προσπάθησε νὰ βρεῖ κι ἄλλους μαθητὲς, ἀλλὰ τοὺς ἐμπόδιζαν οἱ ντόπιοι ἱερεῖς. Στὶς 8.10.1663 ἀνεχώρησε κι ὁ Κωνσταντίνης γιὰ τὴν Δύση, παίρνον-



τας μαζί του και τὰ ἄμφια. Ὁ Στανίλας ἀπέμεινε μόνος στὶς Δρυμάδες, χωρὶς χρήματα καὶ καταδιωκόμενος.

Ὅταν ἔφθασε, γράφει ὁ Κερκύρας, ὁ Κωνσταντίνης στὸ νησί, στὴν κυριολεξία ἐπεινοῦσε. Παρέμεινε φιλοξενούμενος ἐκεῖ ἐνάμισυ μῆνα, μάταια ἀναμένοντας χρήματα ἀπὸ τὴν Ρώμη. Τελικὰ ἐδανείσθη γιὰ τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδιοῦ δέκα σκουῖδα ἀπὸ τὸν πρὶν ἐνάμισυ χρόνο ἐπιστρέψαντα στὸ νησί δάσκαλο καὶ ἱερέα Χριστόδουλο Βούλγαρη, παλαιὸ συμφοιτητὴ του στὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης, κι ἀνεχώρησε. Ἀπὸ τὸ Lecce ὅπου ἔφθασε δὲν ἔλεγε νὰ φύγει προτοῦ λάβει χρήματα γιὰ τὰ ἄμφια (ἐγκρίθηκαν στὴν συνεδρία τῆς 16.1.1664), γιὰ τὸ χρέος στὸν Χριστόδουλο Βούλγαρη, γιὰ τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδιοῦ πρὸς Ρώμη. Ἐφθασε μάλιστα ἡ Προπαγάνδα, ἄγνωστο γιατί, νὰ γράφει τὸν Μάρτιο τοῦ 1664 στὸν ἐπίσκοπο τοῦ Lecce νὰ διώξει ἀπὸ ἐκεῖ τὸν Κωνσταντίνη.

Στὸ μεταξύ στὴ Χιμάρα τὰ πράγματα εἶχαν κάπως γαληνέψει, μιὰ πού ὁ Χρυσαφίδας ἐξακολουθοῦσε στὴν Παλάσσα νὰ διδάσκει τὰ παιδιὰ τοῦ Λέκκα, ὁ δὲ Στανίλας στὶς Δρυμάδες, ὡς ἔγραψε, νὰ κατηχεῖ δώδεκα νέους, πού ἐπρόκειτο νὰ ἱερωθοῦν. Ἀλλ' ἐξακολουθοῦσαν ν' ἀντιμετωπίζουν ὄξυ οἰκονομικὸ πρόβλημα. Ἀναγκάσθηκε ὁ Χρυσαφίδας νὰ ζητήσῃ ἐνίσχυση ἀπὸ τὸ Κολλέγιό του στὴ Ρώμη, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο διεμαρτυρήθη ὁ διευθυντὴς ἀπευθυνόμενος στὴν Προπαγάνδα.

Τὰ γεγονότα ὅμως πού ἀκολούθησαν εὐνόησαν τὴν δημοτικότητα τοῦ Στανίλα. Τὸν Μάρτιο τοῦ 1664 ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐπιτεθοῦν Τοῦρκοι μὲ τὸν Μεχμέτ πασσᾶ τοῦ Δελβίνου, κι οἱ προεστοὶ ἀπευθύνθησαν στὸν Στανίλα. Αὐτὸς ἔσπευσε στὴν Κέρκυρα καὶ κατάφερε νὰ ἐξασφαλίσῃ ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς ἕξι γαλιότες καὶ πολεμοφόδια. Μ' αὐτὰ κατάφεραν ν' ἀποκρούσουν τὴν ἐπίθεση κι ὁ Τοῦρκος, ἀφοῦ ἔκαμε πολλά, ὑπεχώρησε γιὰ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸν πασσᾶ τοῦ Αὐλῶνος καὶ νὰ ἐπανέλθῃ. Σ' αὐτὰ τὰ γεγονότα ἀναφέρεται ἡ παρακάτω πρώτη δημοσιευόμενη ἐπιστολὴ (Δρυμάδες, 29.3.1664), πού ἐστάλη στὴ Ρώμη, ἀσφαλῶς μὲ ὑπόδειξη τῶν δυτικῶν μισσιοναρίων. Τελικὰ τὸ κακὸ δὲν συνεχίσθη, γιὰ τὸν Ἰούνιο ὁ εἰσβολέας ἀνεκλήθη στὴν Οὐγγαρία. Προηγουμένως ὅμως συνέλαβε τὸν πατριάρχη Ἀχρίδος, τὸν ὁποῖον τοῦ κατήγγειλαν ὡς ἰταλόφιλο, καὶ θὰ τὸν ἔκαιγε ζωντανό, ἂν δὲν ἐπλήρωνε 1450 σκουῖδα (=145.000 ἄσπρα). Τρομοκρατημένος ὁ πατριάρχης κατέφυγε στὸν Στανίλα, πού ἔμελλε ἀγανακτισμένος



νά φροντίζει ἐπὶ εἴκοσι μῆνες γιὰ τὴν συντήρησή του (ἔφυγε στὶς 9.1.1666), ν' ἀντιμετωπίζει τὶς φῆμες τοῦ κόσμου ὅτι τάχα ἀπὸ τὴν Ρώμη εἶχαν σταλεῖ πολλὰ χρήματα δῶρον στὸν πατριάρχη, ὁ ὁποῖος, ἐπιπλέον, τοὺς ἐζητοῦσε καὶ τὰ ἄμφια.

Ὁ Στανίλας, μὲ τὶς ἐνέργειές του νὰ βοηθήσει στὸν πόλεμο, ἐκέρδισε, προσωρινὰ τουλάχιστον, τὴν συμπάθεια τῶν Χιμαριωτῶν. Κι ἀπὸ τὴν Ρώμη ἔμειναν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη. Μόνον ὁ ἐκεῖ Κωνσταντίνης, γνωρίζοντας καλύτερα ἀπὸ ὅποιον-δήποτε ἄλλον τὰ τῆς Χιμάρας, δὲν ἠσύχασε. Εἰρωνεύθηκε μάλιστα πικρόχολα, λέγοντας ὅτι ἡ ἱκανότητα τοῦ Στανίλα θὰ δοκιμαζόταν ὅταν θὰ ἔφθανε ἡ ὥρα νὰ τὸν ἀφορίσει κι αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος Ἰωαννίνων.

Ἡ Προπαγάνδα ἤδη ἀπὸ τὸ 1664 εἶχε ἀποφασίσει νὰ σταίλει στὴν Χιμάρα τὸν Ὀνούφριο Κωνσταντίνη, γιὰ νὰ μεταφέρει τὰ ἄμφια τοῦ Ἀχρίδος. Τὸ ἐπληροφορήθηκαν οἱ μισσιονάρτοι κι ἔγραψαν (28.12.1664) ὅτι ἐχάρηκαν, ἐπειδὴ ὁ Ἀχρίδος χωρὶς τὰ δῶρα ποὺ τοῦ ἀνῆκαν δὲν ἔφευγε κι ὁ κόσμος ὑποψιαζόταν αὐτούς ὅτι τὰ ἰδιοποιήθησαν. Οἱ τῆς Ρώμης ἐσκέφθησαν ὅτι ἦταν εὐκαιρία νὰ χειροτονηθεῖ ἀπὸ τὸν Ἀχρίδος ἐπίσκοπος ὁ Κωνσταντίνης, γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ Κολλεγίου, ν' ἀφήσουν δὲ τὸν ἤδη χειροτονημένον Στανίλα στὴν Χιμάρα, ἀφοῦ μάλιστα τὸν τελευταῖον κáιρὸ ἔγραφε ὅτι ἡ ἐκεῖ ἀποστολή του εἶχε ἱκανοποιητικὴ πρόοδο. Τὸ ἐπληροφόρησαν τὸν Φεβρουάριο καὶ στὸν Ἀχρίδος, μὲ ὑποκίνηση τοῦ ὁποῖου οἱ Χιμαριῶτες ἀπηύθυναν ἐπιστολή (16.3.1665) στὴν Προπαγάνδα ὑπὲρ τοῦ Κωνσταντίνη καί, μὲ τὴν εὐκαιρία, κατὰ τοῦ Λάσκαρη, ἐπιστολή ποὺ δημοσιεύεται παρακάτω.

Τελικὴ γι' αὐτὸ ἀπόφαση τῆς Προπαγάνδας στὶς 16.5.1665 κι ἡ παπικὴ ἔγκριση μετὰ δύο ἡμέρες. Ὁ Κωνσταντίνης ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ρώμη τὸν Ἰούλιο, βρισκόταν ἀρχῆς Νοεμβρίου στὴν Κέρκυρα κι ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Δίβρης καὶ Ρέκκας ἀμέσως μόλις διαπεραιώθηκε στὴν Χιμάρα (ἀργότερα ὁ Κωνσταντίνης ἔγραψε ὅτι δὲν εἶχε ὀρισθεῖ Δίβρης γιὰ ν' ἀναστήσει τὴν ὁμώνυμη ἐπισκοπή, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι, πλὴν 5—6 οἰκογενειῶν, εἶχαν ἐξισλαμισθεῖ). Ὁ νέος χειροτονημένος ἐπανῆλθε ἀμέσως στὸ Κολλέγιο, στὸ ὁποῖο παρέμεινε μέχρι τὸν θάνατό του (+ 20.3.1717) ὁ μακροβιώτερος *vescono ordinante* στὴν ἱστορία τοῦ παπικοῦ ἰδρύματος. Ἐπαιξε μάλιστα ἀρκετὰ σημαντικὸ ρόλο, ὑπεραμυνόμενος σ' ὀλόκληρη τὴν μακριὰ ζωὴ του γιὰ τὸ δικαίωμα τῶν ἐξ Ἑλλάδος φυγάδων νὰ μὴν καταπιέζονται, ἀλλὰ ν' ἀφίνονται ἐλεύθεροι ν'



ἀκολουθοῦν τὶς θρησκευτικὲς τοὺς παραδόσεις, στὸ τυπικὸ τοὺς τουλάχιστον μέρος.

Ὁ Ἰωάννης Χρυσοφίδας ἔμεινε στὴν Παλάσσα ὅπου ἐδίδαξε ἐπὶ δεκαπέντε μῆνες. Τὸν Μάρτιο τοῦ 1665 μετεκόμισε μὲ ἄδεια τοῦ Στανίλα στὶς Δρυμάδες, ὅπου τὸν εἶχαν ζητήσει νὰ κάνει σχολεῖο, κι ὡς ἔγραψε, ἀπέκτησε γλήγορα τριάντα μαθητές. Τότε ὅμως ἔφθασε στὴν περιοχὴ ὁ Κερκυραῖος Δελφῖνος Κουαρτάνος, ὁ ὁποῖος ἐξεσήκωσε τὸν κόσμον ἐναντίον τῶν μισσιοναρίων, διέδιδε πὼς τοὺς εἶχε ἀφορίσει ὁ πατριάρχης, πὼς εἶχαν ἀρνηθεῖ τὴν ὀρθοδοξία ἐξαγορασμένοι μὲ χρήματα ἀπὸ τὸν πάπα, πὼς εἶχαν σκοπὸ νὰ προσηλυτίσουν τὸν κόσμον στὸν καθολικισμό.

Λίγο μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Ἀθανασίου Β' Ἀχρίδος, στὸν ὁποῖον οἱ μισσιονάριοι ἔδωσαν καὶ τὰ λίγα χρήματα ποὺ διέθεταν, ὁ Στανίλας ἀρρώστησε κι ἄρχισε νὰ πτύει αἷμα. Παρεπονεῖτο ὅτι ἡ κατάσταση, μὲ τὸ νὰ μὴ λαβαίνει τοὺς μισθοὺς του ἀπὸ τὴν Ρώμη, εἶχε καταστρεῖ τραγικὴ, καθὼς τὸν ἐξευτέλιζαν δημοσίᾳ οἱ δανειστὲς του ποὺ τὸν κορόιδευαν ὡς ἐπίσκοπο γιὰ γέλια (vescono da burla). Ἐζήτησε ἄδεια νὰ φύγει γιὰ νὰ θεραπευθεῖ. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1666 ματαίως ἐζήτησε γιὰ δεύτερη φορὰ ἄδεια νὰ φύγει κι ὁ Ἰωάννης Χρυσοφίδας, ἔχοντας ἤδη συμπληρώσει τριετία στὴν ἀποστολὴ, μὲ τὴν δικαιολογία ὅτι ἔπρεπε νὰ πάει στὴ Βενετία νὰ φροντίσει γιὰ τὴν γριὰ καὶ ἄρρωστη ἐκεῖ μητέρα του.

Ἀπὸ τὴν Προπαγάνδα ὅμως τοὺς ἔγραψαν νὰ μὴ φύγουν, γιὰ νὰ μὴν ζημιωθεῖ τὸ σχολεῖο στὶς Δρυμάδες. Στὴν συνεδρία μάλιστα τῆς 15.11.1666 συνεζητήθη ἡ περίπτωσις νὰ χειροτονηθεῖ ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο τοῦ Κολλεγίου Ὀνούφριο ἱερέας ὁ γνωστὸς Φραγκίσκος Σκουῖφος καὶ νὰ σταλεῖ νὰ ἐνισχύσει τὴν ἀποστολὴ τῆς Χιμάρας. Τελικὰ ὁ Χρυσοφίδας δὲν ἄντεξε καὶ ἔφυγε χωρὶς ἄδεια, ἔχοντας συνολικὰ μείνει μισσιονάριος στὴν περιοχὴ τρία χρόνια καὶ ὀκτῶ μῆνες.

Ἀπέμεινε στὴν Χιμάρα μόνος, ἄρρωστος κι ἀπελπισμένος ὁ Ἀρκάδιος Στανίλας, ἀπὸ ὅπου ἔγραφε παραπονούμενος στὸν ἄλλοτε σύντροφό του ἐπίσκοπο τοῦ Κολλεγίου Ὀνούφριο Κωνσταντῖνη γιὰ τὴν ἐγκατάλειψη ἐκ μέρους τῶν ἐντολοδόχων του, καὶ στὴν Προπαγάνδα, ἐκλιπαρώνοντας νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ φύγει κι αὐτός, ἢ τουλάχιστον νὰ τοῦ στείλουν δυὸ - τρεῖς βοηθοὺς ὡς δασκάλους, ὥστε νὰ μὴν πᾶνε χαμένοι οἱ κόποι τόσων ἐτών. Αὐτοὶ ἔγραψαν στοὺς Βενετοὺς ἀξιωματοῦχοις Κερκύρας νὰ προστατεύουν τὸν Στανίλα καὶ στὸν ἐπίσκοπο τοῦ νησιοῦ, γιὰ νὰ πληρο-



φορηθοῦν τί ἀκριβῶς συνέβαινε μὲ τὸν μοναδικὸ πού ἀπέμεινε στὴν Ἱεραποστολή. Γιὰ νὰ τὸν καθησυχάσουν, τοῦ ἔταξαν ὅτι θὰ ἐφρόντιζαν νὰ πραγματοποιηθεῖ τὸ ἀπὸ τὸ ἔτος 1660 ἀποφασισμένο νὰ κτισθεῖ στὴν Χιμάρρα μὲ ἔξοδά τους μικρὸ μοναστήρι, ὅπου θὰ ἐζοῦσαν ἀνετώτερα οἱ παπικοὶ μισσιονάριοι.

Γιὰ βοηθό του διάλεξαν τὸν Χιώτη ἀπόφοιτο τοῦ Κολλεγίου Ἰωάννη Καμίλη (Ντεκαμίλη), ὁ ὁποῖος ἀνεχώρησε ἀπὸ τὴν Ρώμη στίς 17.9.1667. Τὸ ταξίδι ἐκράτησε μῆνες, γιατί κατὰ τὴν διάρκεια του ὁ νέος μισσιονάριος ἀρρώστησε καὶ στὴ συνέχεια ἐδίσταζε νὰ συνεχίσει μετὰ τὸ Otranto, ἀπὸ τὸν φόβο τῶν Τούρκων. Τελικὰ ἔφθασε στίς Δρυμάδες στίς 20.5.1668. Οἱ ἐντυπώσεις πού ἔγραψε στὴ Ρώμη, μετὰ λιγότερο ἀπὸ μῆνα παραμονῆς στα μέρη ἐκεῖνα, εἶναι πολὺ παραστατικές. Πρωτόγονοι οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ στὸ βάθος καλοί. Ὄταν ἐπλησίασε ἡ ἀπὸ τὴν Κέρκυρα βάρκα πού τὸν μετέφερε, κόντεψαν νὰ τὸν λιντσάρουν. Μαθαίνοντας ὅμως ποιός ἦταν, τσακώθηκαν μεταξύ τους ποιός νὰ τὸν πρωτοφιλοξενήσει. Ἡμίγυμνοι, ξυπόλυτοι καὶ πεινασμένοι, ἀφοῦ σπανάζει τὸ ψωμί καὶ τρέφονται μόνο μὲ λιγιστὸ γάλα καὶ κρέας. Τὸ νοικιασμένο σπίτι τοῦ Στανίλα ὅπου κατέλυσε, τὸ καλύτερο τοῦ χωριοῦ, ἀπετελεῖτο ὅλο κι ὅλο ἀπὸ ἓνα δωμάτιο, στὸ ὁποῖον ἐζοῦσαν ὁ ἰδιοκτήτης, ὁ Στανίλας κι αὐτός. Τελικὰ προτίμησε νὰ μείνει κοντὰ στὸν Στανίλα, στίς Δρυμάδες, κι ὄχι στὴν Χιμάρρα ὅπου ἔγραφε ὅτι τὸν ἐζητοῦσαν νὰ κάνει σχολεῖο. Οἱ φόβοι τοῦ νεοφερμένου γιὰ τοὺς Τούρκους ἔμελλε νὰ ἐπαληθευθοῦν ἀπὸ τὸν πρῶτο κιόλας χρόνο τῆς ἀφίξεώς του. Φῆμες διεδόθησαν γιὰ ἐπικείμενη ἐπίθεση ἀπεσταλμένου τοῦ Σουλτάνου, ὁ ὁποῖος ἀπειλοῦσε ὅτι θὰ καταστρέψει ὀλόκληρη τὴν περιοχὴ, ἐπειδὴ οἱ Χιμαριῶτες, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν ἀπασχόληση τῶν Τούρκων στὸν πόλεμο τῆς Κρήτης, εἶχαν ἀπὸ χρόνια διακόψει νὰ πληρώνουν φόρους. Ὅσοι μποροῦσαν ἔφευγαν γιὰ τὴν Κέρκυρα ἢ ἄλλου. Οἱ ἄλλοι ἐπίεζαν τοὺς δύο ἐκ Ρώμης νὰ πληρώσουν γιὰ τὸν κατευνασμὸ τῆς ὀργῆς τῶν Τούρκων, πιστεύοντας στίς διαδόσεις ὅτι τάχα εἶχαν φέρει ἰταλικά χρήματα γιὰ τὸ κτίσιμο τοῦ μοναστηριοῦ. Εὐτυχῶς πού ὁ Τούρκος ἀνεκλήθη κι αὐτοὶ ἀφέθησαν ἡσυχοὶ νὰ ἐπιδοθοῦν στὸ διδακτικὸ καὶ προσηλυτιστικὸ τους ἔργο.

Ὁ Ἰωάννης Καμίλης, ἐπιτυχημένος ὡς φαίνεται δάσκαλος, ἔζησε στίς Δρυμάδες ἐνάμισυ χρόνο κάνοντας σχολεῖο. Λόγιος ὁ ἴδιος καὶ συγγραφέας βιβλίου ἀργότερα (*La vita divina*. Roma 1677) παρεπονεῖτο πού ἡ Προπαγάνδα τὸν ἐχρησιμοποίησε γιὰ



νά διδάσκει γραφή καὶ ἀνάγνωσις σὲ ἀναλφάβητους κι ἀναρωτιόταν ἂν γιὰ διδακτικὸ ἔργο τόσο χαμηλοῦ ἐπιπέδου ἦταν ἀπαραίτητο νὰ ἔχουν προηγηθεῖ ὑψηλές σπουδές φιλοσοφίας στὴ Ρώμη. Ἐντυπωσιασμένος ἦταν ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴν ἀπέραντη ἔνδεια ἐκείνου τοῦ λαοῦ. Οἱ φτωχότεροι ἐπαῖτες τῆς Ρώμης, ἔγραφε, εἶναι εὐπορώτεροι ἀκόμη κι ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους ἐδῶ θεωρούμενους εὐπόρους. “Ὡσπου τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1669 ἐπῆγε στὶς Δρυμάδες ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Χιμάρας. Οἱ δύο μισσιονάριοι ἀρνήθηκαν νὰ τοῦ κάνουν ἐπίσκεψη ἀβροφροσύνης, ὡς τοὺς ὑπεδείχθη. Αὐτὸς τοὺς ἀφόρισε, ὡς ἔνωθέντες μὲ τὸν πάπα, δὲν τοὺς ἐπέτρεψε νὰ τελοῦν λειτουργίες κι ἀπαγόρευσε στοὺς κατοίκους νὰ στέλνουν τὰ παιδιά στὸ σχολεῖό τους.

Ἡ μεταστροφή τοῦ λαοῦ ὑπῆρξε ἄμεση. Οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ φαινομενικὰ φίλοι τους ὡς χθές ἔγιναν θανάσιμοι ἐχθροὶ τους. Οἱ μαθητὲς τοῦ Καμίλη ἀρχισαν νὰ λιγοστεύουν κι ἦταν βέβαιο ὅτι σὲ λίγο δὲν θὰ εἶχε σὲ ποιόν νὰ διδάσκει. Κι ὁ Στανίλας, πού ἐτελοῦσε σὲ πλήρη ἀπραξία, ἐπιδόθηκε νὰ συγγράφει λαϊκότητες προσευχές πού ἐσκέπτετο νὰ τὶς ἐκδώσει ἅμα ἐπέστρεφε στὴ Ρώμη. Ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο ἄρρωστος, ἔφτυνε αἷμα, κι ἀπελπισμένος ἔγραφε τὸν ἐπόμενο Φεβρουάριο τοῦ 1670 στὸ Κολλέγιο ὅτι ἀπὸ δεκαετίας ματαιοπονοῦσε, ἀφοῦ ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος ἦταν ἐκεῖ παντοδύναμος, ἐνῶ τὰ δικά τους τὰ λόγια δὲν τὰ ἐσέβετο κανεὶς.

Στὴν ἀπελπισία του ὁ Καμίλης, πού ἔμεινε χωρὶς μαθητὲς, ἐγκατέλειψε τὶς Δρυμάδες κι ἐγκατεστάθη στὴ Χιμάρα ὅπου ἀπὸ πολὺν χρόνον ἐλλεῖπει δασκάλου δὲν ἐλειτουργοῦσε σχολεῖο. Κι ὅταν κάποτε διεδόθη πὼς ὁ Στανίλας, πού εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὴν Ρώμη ν' ἀνακληθεῖ, ἐπρόκειτο ν' ἀναχωρήσει, συνελήφθη ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν Δρυμάδων, ἐπειδὴ χρωστοῦσε χρήματα, κι ἐφυλακίσθη. Τρομοκρατημένος ἐδραπέτευσε στὸ Βοῦνος, ἀφίνοντας στὰ χέρια τῶν δανειστῶν του τὰ πράγματα καὶ τὰ βιβλία του. Τελικὰ κατὰφερε νὰ πάει γιὰ λίγο στὴν Κέρκυρα γιὰ θεραπεία.

Ὁ Καμίλης ἐπέτυχε ὡς δάσκαλος καὶ στὴν Χιμάρα. Δὲν ἔλειψαν κι ἐκεῖ τὰ προβλήματα, ἀλλὰ, ὡς φαίνεται, ἀφοσιωμένος περισσότερο στὸ διδακτικὸ του ἔργο καὶ σὲ ἀπόσταση ἀπὸ τὸν Στανίλα, δὲν ἔδινε ἀφορμὲς γιὰ ἀντίδραση. Τὸν Νοέμβριο ὅμως τοῦ 1671, μὲ τὸν θάνατο τοῦ Χιώτη στὴ Ρώμη θείου του Βερνάρδου Μαϊνέρη, βρῆκε δικαιολογία πὼς θὰ ἔπρεπε νὰ ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὰ κληρονομικὰ ζητήματα κι ἐζήτησε ἀπὸ τὴν Ρώμη ν' ἀνα-



κληθεῖ. Ἡ περίπτωση του συζητήθηκε στὴν Προπαγάνδα τὴν ἀνοιξη τοῦ 1672, ἀπὸ ὅπου εἰδοποιήθηκε ὅτι τοῦ ἐπέτρεπαν ν' ἀναχωρήσει. Φεύγοντας οἱ Χιμαριῶτες τοῦ ἔδωσαν ἐπιστολή (25.5.1672), ποὺ δημοσιεύεται παρακάτω. Εὐχαριστοῦσαν τὴν Προπαγάνδα ποὺ τοὺς εἶχε στείλει τέτοιο δάσκαλο καὶ δάσκαλο ξαναζητοῦσαν γιὰ τὰ παιδιά τους. Ἡ ἀγάπη τοῦ κόσμου ἦταν εἰλικρινής. Ὁ Στανίλας ἔγραψε (Χιμάρα, 28.11.1672) πὼς οἱ Χιμαριῶτες, ὅταν ἔφυγε ὁ Καμίλης, *lo riansero come loro padre e maestro* (= τὸν ἔκλαψαν σὰν παπὰ τους καὶ σὰν δάσκαλο). Αὐτός, λίγο μετὰ τὴν ἀφίξή του στὴ Ρώμη, ὑπέβαλε στὴν Προπαγάνδα ἐμπεριστατωμένη ἀναφορά, στὴν ὁποῖαν περιέχονται πολλές καὶ ιδιαίτερα σημαντικές πληροφορίες γιὰ τὴν περιοχή, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν ἄξεστο, φιλοπόλεμο, ἀλλὰ ἄκακο χαρακτήρα τους, γιὰ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά τους, γιὰ τοὺς ἀδιάκοπους καὶ σκληροὺς πολέμους μὲ τοὺς Τούρκους. Ὁ Καμίλης ἐξελέγη ἀργότερα τιτουλάριος ἐπίσκοπος Σεβαστείας καὶ ἔδρασε μέχρι τὸν θάνατόν του (1705) ὡς ἀποστολικὸς βικάριος στὴν Οὐγγαρία.

Ὁ ταλαίπωρος Ἀρκάδιος Στανίλας, μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ ἐπιτυχημένου συντρόφου καὶ βοηθοῦ του Ἰωάννου Καμίλη, ἔμεινε καὶ πάλι μόνος στὴν Χιμάρα, ἄρρωστος, χρεωμένος, καταδιωκόμενος ἀπὸ πιστωτὲς κοσμικοὺς καὶ ἀπὸ ὑπεράσπιστὲς λειτουργοὺς τῆς ὀρθοδοξίας. Ἐμελλε δυστυχῶς νὰ παραμείνει μόνος ὅλα σχεδὸν τὰ ὑπόλοιπα χρόνια τῆς ιδιαίτερα γι' αὐτὸν μαρτυρικῆς αὐτῆς ἀποστολῆς, μέχρι ποὺ τὸ 1685 ἐδέησαν οἱ τῆς Προπαγάνδας νὰ ὑποχωρήσουν στὶς ἀμέτρητες ἐπικλήσεις του καὶ νὰ τὸν καλέσουν γιὰ λίγο στὴ Ρώμη, ἄρρωστον γιὰ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα χρόνια του, πρόωρα γερασμένον στὰ 49 του χρόνια καὶ ἀπέραντα πικραμένον γιὰ τὴν ἀνώφελη θυσία μιᾶς ὀλόκληρης ζωῆς.

Στὴν Προπαγάνδα εἶχαν ἀπὸ νωρὶς κάνει κάποιες προσπάθειες γιὰ νὰ βροῦν ἀντικαταστάτη τοῦ Ἰωάννου Καμίλη, ἀλλὰ δὲν ἐτελεσφόρησαν, ἐπειδὴ προφανῶς δὲν ἐπέδειξαν ιδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ αὐξημένες δαπάνες μιᾶς ἀποστολῆς ποὺ οὐσιαστικὰ δὲν εἶχε ἀποδώσει τίποτε ὡς τότε. Ἄφησαν ἀπλῶς νὰ ὑπάρχει ἐκεῖ ἓνας καὶ μόνος ἐκπρόσωπος, ὁ Ἀρκάδιος Στανίλας, ἔτσι γιὰ τοὺς τύπους. Δὲν ἦταν ἄλλωστε εὐκόλο πρᾶγμα νὰ πείσουν τοὺς κατὰ καιροὺς ἐπιλεγόμενους ἀπὸ τὸν διευθυντὴ τοῦ Κολλεγίου ὑποψηφίους, οἱ ὁποῖοι ἐξαντλοῦσαν τὴν ἐπιρροή τῶν προστατῶν τους γιὰ νὰ ἐξαιρεθοῦν ἀπὸ ἀνάθεση ἔργου ποὺ εἶχε κα-



ταστεῖ συνώνυμο τῆς κατάρας. Ἦδη στή συνεδρία τῆς 4.7.1672, ἀμέσως δηλαδή μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Καμίλη, συζητήθηκαν οἱ ὑποψηφιότητες μερικῶν ἀπὸ τοὺς ἐπιφανέστερους ἀποφοίτους ἐκείνης τῆς περιόδου: Τῶν Κρητικῶν Νικολάου Καλλιᾶκη, Ἀντωνίου Ἀρκολέου, Γεωργίου Κανιόλα, Πέτρου Τεμενιώτη καὶ Φραγκίσκου Σκούφου, τοῦ Κερκυραίου Δημητρίου Καλογερά, καὶ τοῦ italogreco Antonio Pargino. Δυόμισυ χρόνια ἀργότερα (συνεδρία 29.1.1675) ὑποψήφιοι ὁ ἐκ Τυνησίας Θεσσαλονικεὺς Κωνσταντῖνος Μαυρούδης, ὁ Κρητικὸς Βίκτωρ Κορυφαῖος κι ὁ Ζακύνθιος Ἀθανάσιος Λογοθέτης. Καταλληλότερος ἐκρίθη, προφανῶς λόγῳ ἀποστάσεως ἀπὸ τὴν Χιμάρρα, ὁ τρίτος ἀπὸ τοὺς παραπάνω, ὁ Ἀθανάσιος Λογοθέτης, ποὺ ὑπηρετοῦσε τότε ὡς ἐφημέριος στὶς Μηλιές τῆς Ζακύνθου. Ἐγραψαν στὸν Στανίλα νὰ ἐπικοινωνήσει μαζί του, γιὰ νὰ τοῦ διαβιβάσει τὴν ἐντολή, καὶ στὸν ἐπίσκοπο τῆς Κερκύρας. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀπήντησε (27.6.1675) πὼς ὅταν ἔφθασε ἡ ἐπιστολή τῆς Προπαγάνδας ὁ Ἀθ. Λογοθέτης εἶχε πεθάνει.

Στὰ χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Καμίλη, ἡ ἀνταλλασσόμενη ἀλληλογραφία μεταξὺ ἐντολοδόχων καὶ Στανίλα ἦταν σχεδὸν στερεότυπη. Πληροφορίες μισθολογικῆς ἀπὸ τὸ κέντρο καὶ σπάνιες ἀνταποκρίσεις ἀπὸ τὸν μισσιονάριο, μὲ πάντοτε ἐπαναλαμβανόμενες παρακλήσεις του γιὰ ἀνάκληση. Ἡ ἀπὸ Χιμάρρα ἀπάντια τοὺς ἔκανε ν' ἀπευθυνθοῦν στὸν ἐπίσκοπο Κερκύρας, ζητώντας πληροφορίες γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἀποστολῆς. Αὐτὸς ἀπήντησε (20.7.1680), ὁμολογώντας ἴσως γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἀλήθεια. Ὁ Στανίλας ἔμενε ἀπρακτὸς ἐκεῖ. Παρόλο ποὺ ἦταν ἐργατικὸς καὶ ἄξιος, δὲν εἶχε βοηθό. Ἀνυπεράσπιστος, δὲν ἐτόλμοσε νὰ μιλήσει στὸν κόσμο γιὰ θέματα πίστεως, γιὰτὶ ἦταν βέβαιο πὼς θὰ τοῦ ἔκαναν κακό. Ὅπωςδήποτε ἡ ἀποστολή αὐτή, γιὰ τὴν ὁποία ἔδαπανᾶτο ἡ Ρώμη, δὲν ἐσημείωνε πλέον καμμιά πρόοδο καὶ δὲν ὠφελοῦσε σὲ τίποτα. Διευτύπωσε μάλιστα ὁ τῆς Κερκύρας μιὰ πρόταση, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε στὴν Προπαγάνδα καλὴν ἐντύπωση, ἀλλὰ δὲν ἐπρόκειτο ποτὲ νὰ ὑλοποιηθεῖ. Τὰ ἔξοδα δηλαδή ποὺ ἐγίνονταν γιὰ τὴν συντήρηση τοῦ Στανίλα στὴν Χιμάρρα νὰ τὰ στέλνουν στὴν Κέρκυρα, στὴν ὁποία ὁ ἐπίσκοπος θὰ ἱδρυε σεμινάριο (διέθετε ἤδη δάσκαλο καὶ κτήριο) ὅπου θὰ ἐσπούδαζαν καὶ δώδεκα παιδιὰ ἀπὸ τὴν Χιμάρρα τὰ ὁποία, καθοδηγούμενα κατάλληλα ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Στανίλα (τοῦ εἶχε ἔτοιμο καὶ ναὸν γιὰ νὰ λειτουργεῖ), θὰ ἐπέστρεφαν ἀργότερα στὴν



πατρίδα τους γιὰ νὰ προσηλυτίσουν τοὺς συμπατριῶτες τους.

Τὸν ἴδιον ἐκεῖνο χρόνο ὁ Κερκύρας ἔστειλε στὸν Στανίλα βοηθὸ τὸν τριακονταπενταετῆ Ἰωνᾶ Κορίνθιον, ὁ ὁποῖος εἶχε γαλουχηθεῖ ἀπὸ Ἰησουῖτες στὴν Εὐβοία καὶ εἶχε καταφύγει στὴν Κέρκυρα ζητώντας ὑποστήριξη ἀπὸ τοὺς καθολικούς.

Τελικὰ ὁ Στανίλας κατάφερε, ἐξαπατώντας τὴν Προπαγάνδα, ν' ἀνακληθεῖ τὸ 1685. Εἶχε ζητήσει τρίμηνη ἄδεια γιὰ νὰ ἔρθει στὴ Ρώμη γιὰ λόγους ὑγείας, θεβαιώνοντας ὅτι κατὰ τὴν ἀπουσία του θὰ τὸν ἀντικαθιστοῦσε χωρὶς ζημιὰ ὁ βοηθός του Ἰωνᾶς Κορίνθιος. Ὅταν ὅμως ἔφθασε, ἀρνήθηκε ἐπίμονα νὰ ἐπανέλθει στὸν τόπο τοῦ εἰκοσιπεντάχρονου μαρτυρίου του. Στὴν ἀναφορὰ πού ὑπέβαλε, μακροσκελὴ καὶ ἐμπεριστατωμένη, τὴν βασισμένη σὲ συναναστροφή ἐνὸς τετάρτου τοῦ αἰῶνος με τοὺς πληθυσμοὺς τῆς Χιμάρας, κατέβαλε ἀπεγνωσμένως προσπάθειες νὰ πείσει τοὺς ἰθύνοντες τῆς Προπαγάνδας νὰ διακόψουν τὴν ἀποστολὴ πού δὲν τοὺς ἀπέφερε κανένα κέρδος, μιά καὶ συναντοῦσε τὴν πεισματικὴ ἀντίδραση λαϊκῶν καὶ κληρικῶν στὴν ἀσκούμενη προσηλυτιστικὴ καταπίεση τῆς Δύσεως.

Αὐτὸς ὁ ταλαιπωρημένος τιτουλάριος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ μὲ μύρια ὄσα παθήματα βασανισμένος ἀπὸ τοὺς Χιμαριῶτες, εὐρῆκε στὴν ἀναφορὰ του νὰ πεί λόγια πραγματικοῦ θαυμασμοῦ γιὰ τοὺς ἐλληνοφώνους πληθυσμοὺς τῆς Βορείου Ἡπείρου ἐκείνων τῶν χρόνων. Ἀπόσπασμά της μεταφέρω ἐδῶ σ' ἐλεύθερη μετάφραση:

«Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, πού κατοικοῦν ἐπάνω στὰ βουνά, ἔχουν σιδερένια ὑγεία, λόγω τοῦ καθαροῦ ἀέρα. Εἶναι πολὺ φτωχοί, τὰ προϊόντα δὲν τοὺς φθάνουν κι ἀγοράζουν ἀπὸ τὸν Αὐλῶνα ὅπου ἀφθονοῦν. Ἐχουν ὄρυχεῖα, μὰ δὲν τὰ δουλεύουν, γιὰ τὸν φόβο τῶν Τούρκων. Φοροῦν ἐλαφρὰ ροῦχα, παρ' ὄλο τὸ φοβερὸ κρύο. Καὶ ὅμως δὲν ἀρρωσταίνουν, τόσο δυνατοὶ πού εἶναι. Εἶναι φιλοπόλεμοι, ἀγαποῦν τὰ ὄπλα τους, μὲ τὰ ὁποῖα κοιμοῦνται, καὶ κάθε τους σκέψη ἀναφέρεται σ' αὐτά. Ἄν μὲ τὴν ἡλικία ἀρρωστήσει κανεὶς, δὲν ἔχουν γιατροὺς ἢ φάρμακα. Χρησιμοποιοῦν θότανα. Γερνᾶνε καὶ εἶναι δυνατοί, γενναῖοι καὶ πάντα φιλοπόλεμοι. Θέλουν νὰ ζοῦν ἐλεύθεροι. Δὲν θέλουν νὰ ὑποταχθοῦν σὲ ξένους, ἀλλ' οὔτε στὸν ἴδιο τὸν ἀφέντη τους πού εἶναι ὁ Σουλτάνος. Τοῦ πληρώνουν φόρους, ἀλλὰ συχνὰ ἐπαναστατοῦν καὶ διακόπτουν. Κάποτε, ἀγανακτισμένος γι' αὐτὸ ὁ πασσᾶς τοῦ Βερατίου, ἦλθε μὲ δεκατέσσερις χιλιάδες στρατό.



Γενναῖα τὸν ἀντιμετώπισαν καὶ τοῦ διέλυσαν τὸν στρατό, χάνοντας μόνο δεκατρεῖς συντρόφους τους. Ἡ διακυβέρνησή τους διαφέρει ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα ὅπου ὑπάρχουν νόμοι. Ἐδῶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι διαιρεμένοι ἀνάλογα μὲ τὸ σόι πού ἀνήκει ἢ οἰκογένειά τους. Κι ἂν κάποιος διαπράξει φόνο, ὀλοκλήρο τὸ σόι στρέφεται ἐναντίον τοῦ σοῖοῦ στὸ ὁποῖον ἀνήκει ὁ δολοφόνος. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, ἂν δὲν ἦσαν τόσο φτωχοί, ἂν εἶχαν αὐτὰ πού ἔχουν οἱ Εὐρωπαῖοι, ὄχι μόνον δὲν θὰ διέφεραν ἀπ' αὐτούς, ἀλλὰ θὰ μπορούσαν νὰ διακριθοῦν σὲ ὄλους τοὺς τομεῖς. Μὲ αὐτὲς τὶς συνθήκες τὰ παιδιά τους δὲν γίνεται νὰ ὀλοκληρώσουν τὶς σπουδές. Ὑπερισχύει ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιβιώσεως».

Μετὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ Ἀρκαδίου Στανίλα ἀπὸ τὴν Χιμάρα καὶ τὴν ἄρνησή του νὰ ὑπακούσει στὴν Προπαγάνδα νὰ ἐπιστρέψει γιὰ νὰ συνεχίσει τὴν χωρὶς οὐσιαστικὴ ὠφέλεια ἱεραποστολή, ἀπέμεινε ἐκεῖ ὁ ἀπὸ τὸν Κερκύρας παραχωρημένος βοηθός του Ἰωνᾶς Κορίνθιος. Προφανῶς αὐτὸς ὁ ἀναθρεμμένος μὲ τὴν ἀγωγή τῶν ἰησουϊτῶν Εὐβοίας φιλοκαθολικὸς ἀποζοῦσε, ὅσο ἦταν κοντά του ὁ Στανίλας, ἀπὸ τὸν μισθὸ τοῦ ἐπίσημου μισσιοναρίου τῆς Καθολικῆς Προπαγάνδας καὶ ὡς κύριο καὶ μοναδικὸ ἔργο εἶχε νὰ διδάσκει στοιχειώδη γράμματα σ' ὅσα παιδιά ἀπὸ ἀνάγκη, λόγω ἐλλείψεως δασκάλου, τοῦ ἔστελναν οἱ γονεῖς πού παρέβλεπαν τὶς ἀπαγορεύσεις τοῦ ἐπισκόπου τους. Πόσο ἔμεινε μετὰ τὸν Στανίλα δὲν γνωρίζουμε. Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πού ἔχω ὑπόψη μου προκύπτει μόνον ὅτι στὴ Ρώμη ὁ Στανίλας, στὶς 6.8.1686, ἀπευθύνθηκε μὲ γράμμα του στὸν ἀνώτερο ὑπάλληλο τοῦ Βατικανοῦ Giovanni Pastrizio, παλαιὸν ἀπόφοιτο τοῦ Κολλεγίου, καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ φροντίσει ὥστε νὰ ἐγκριθεῖ μισθὸς γιὰ τὸν Ἰωνᾶ Κορίνθιο. Τὸ πιθανώτερο εἶναι πὼς ὁ Κορίνθιος οὐδέποτε διορίσθη ἐπίσημος μισσιονάριος τῆς Προπαγάνδας καὶ πὼς μετὰ τὶς ἀποτυχημένες προσπάθειες ἀνεχώρησε ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν Χιμάρα.

Ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀρχεῖα τοῦ Βατικανοῦ δὲν προκύπτει, γιὰ τὰ πρῶτα μετὰ ταῦτα χρόνια, κάποια κίνηση γιὰ στελέχωση τῆς ἱεραποστολῆς μὲ ἄλλους μισσιοναρίους. Τὸ 1692 ὁμοῦς ἔφθασαν στὴ Ρώμη οἱ Χιμαριῶτες Χριστόφορος Νίνας (πού μετὰ πενταετία φέρεται ὡς ἀρχηγὸς τοῦ μισθοφορικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος τῶν Χιμαριωτῶν στὴν ἰταλικὴ Brescia), ὁ ἱερέας Ἡλίας Ἀλέξη κι ὁ Ζαχαρίας Δεμουῦτζος. Ἐφεραν μαζί τους τὸν



δωδεκαετή γιὸ τοῦ πρώτου Ἀπόστολο, γιὰ νὰ εἰσαχθεῖ στὸ Κολλέγιο (εἶναι αὐτὸς πού μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἐδίδαξε στὸ Φλαγγινιανὸ Φροντιστήριον τῆς Βενετίας κι ἀνέπτυξε δράση στὴν ἑλληνικὴ παροικία). Φιλοξενήθηκαν στὴ Ρώμη ἀπὸ τὸν Ἀρκάδιο Στανίλα, μὲ τὸν ὁποῖον ἦσαν γνώριμοι ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς παρουσίας του στὰ μέρη τους. Ὡς ἦταν φυσικό, οἱ συζητήσεις περιεστράφησαν στὰ προβλήματα τῆς περιοχῆς κι οἱ ὑπόχρεοι γιὰ τὴν ἔγκριση εἰσόδου τοῦ νέου μαθητοῦ εἶναι σχεδὸν βέβαιο ὅτι θὰ συνηγόρησαν στὴν ἀναβίωση τῆς Ἱεραποστολῆς. Ἄλλωστε πρόσφατα εἶχε προταθεῖ ἀπὸ τὸν νούντιο τῆς Βενετίας ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἰωάννου Στάη, πάλαιού ἀποφοίτου τοῦ Κολλεγίου, μὲ προϋπηρεσία μισθοδοτημένου Ἱεραποστόλου τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας στὸ Αἰγαῖο, στὴ Μάλτα καὶ ἄλλου.

Στὴν τρίτη καὶ τελευταία αὐτῆς περιόδου τῆς Ἱεραποστολῆς, πού ἄρχισε τὸ 1693 κι ἐτελείωσε τὸ 1763 (ἡ πρώτη τοῦ Νεοφύτου Ροδινοῦ, ἡ δεύτερη τοῦ Ἀρκαδίου Στανίλα), τὰ πρόσωπα πού τὴν ἐστελέχωσαν προέρχονταν κατὰ κανόνα ἀπὸ τὸ γνωστὸ μοναστήρι πού ὑπάρχει στὸ Mezzojuso τῆς Σικελίας κι ἀνήκαν στοὺς Ἰταλοὺς τοῦ rito greco, ἢ ἀπὸ Ἕλληνες ἀποφοίτους τοῦ Κολλεγίου πού εἶχαν γεννηθεῖ στὴν περιοχὴ κι εἶχαν προορισθεῖ ἀπὸ τὴν εἴσοδό τους γι' αὐτὴ τὴν ἀποστολή.

Ὡς πρῶτος ἀπεσταλμένος τῆς νέας αὐτῆς περιόδου φέρεται ὁ italogreco Nilo Catalano, ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος εἶχε ἤδη προσφέρει Ἱεραποστολικὸ ἔργο στὴν Κορσική, ὅπου μετὰ τοῦ Χιώτου μισσιοναρίου Γεωργίου Πιέρη εἶχαν προσπαθήσει νὰ μεταστρέψουν στὸν καθολικισμό τοὺς ἐκεῖ πρὸ ὀλίγου (1676) καταφυγόντες Μανιάτες. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Nilo Catalano δὲν ἔζησε γιὰ πολὺ ὡς μισσιονάριος στὴν περιοχὴ.

Σὲ λίγο στὴ σύναξη τῆς 3.2.1693 συζητήθηκε ἡ ἀναχώρηση ἄλλου italogreco, τοῦ Filoteo Zassi, ὁ ὁποῖος μὲ τὰ ἐπανεπιλημμένα ταξίδια ἐπανόδου στὴ Ρώμη ἔμεινε συνολικὰ κι ἔδρασε στὴν περιοχὴ τῆς Χιμάρας περισσότερο ἀπὸ εἴκοσι χρόνια. Ὁ Zassi ἐπῆγε στὴν ἀρχὴ μιὰ τριετία ὡς βοηθὸς (missionario) κι ἐφρόντισε τὸ 1696 νὰ τοῦ ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὸν πάπα ἡ ιδιότητα τοῦ προϊσταμένου (vicario apostolico). Μετὰ τὴν πρώτη τριετία ἔστειλε στὴ Ρώμη μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἔκθεση γιὰ τὴν γενικώτερη κατάστασι στὴν περιοχὴ, γιὰ τὸ μέγα πρόβλημα τῆς ἐλλείψεως δασκάλων καὶ ἱερέων, γεγονὸς ἀπὸ τὸ ὁποῖο συνέβαιναν ἄρκετοὶ ἐξισλαμισμοί. Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ταξίδια του στὴν Ἰταλία χειροτονήθηκε ἐπίσκο-



πος Δυρραχίου, απέκτησε (1701) βοηθό του τὸν Callinico Grana. Ἀργότερα (1712) ὑποψήφιος βοηθός του ἦταν ὁ italogreco ἐπίσης ἀπόφοιτος τοῦ Κολλεγίου Demetrio Titi. Ὁ Zassi, κατὰ τὴν διάρκεια τῆς εἰκοσαετίας, εἶχε κι αὐτὸς ἐπιδιώξει ν' ἀπαγκιστρωθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνάθεση τῆς ἀποστολῆς, εἶχε δὲ καὶ σύμμαχό του τὸν καθολικὸ ἐπίσκοπο Κερκύρας, ὁ ὁποῖος ἐπανειλημμένως εἶχε συστήσει στὴν Προπαγάνδα νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν Zassi στὴ Ρώμη, ὡς βοηθὸ τοῦ γηραιοῦ ἐπισκόπου τοῦ παπικοῦ Κολλεγίου Ὀνούφριου Κωνσταντίνου.

Ἡ δράση τῶν νέων προσώπων τῆς ἀποστολῆς φαίνεται ὅτι δὲν προκάλεσε ὅμοιαν ἀντίδραση μ' ἐκείνη τοῦ παρελθόντος. Ἡ ξένη καταγωγή αὐτῶν τῶν νέων τοὺς ἔδωσε τὸ δικαίωμα νὰ ὑπερασπίζουσι τὶς θέσεις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ προκαλοῦν τὴν δημόσια ἀγανάκτηση, ὅπως κατὰ τὸ παρελθόν, ὅταν οἱ ἀπεσταλμένοι προπαγανδιστὲς ἦσαν ἄτομα μὲ μητρικὴ γλῶσσα τὴν ἑλληνικὴ, μὲ δογματικὴ καταγωγή, στὰ χαρτιὰ τουλάχιστον, ὀρθόδοξη. Ἀλλὰ καὶ ἡ δραστηριότητα τῶν νέων ὑπῆρξε διαφοροποιημένη. Ἡ Προπαγάνδα ἐνδιαφερόταν περισσότερο γιὰ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς καθολικῆς ἐστίας ἀπὸ τὴν ὁποία ἐλάβαινε πληροφορίες, παρὰ γιὰ τὴν ὁμαδικὴ μεταστροφή τῶν ντόπιων πληθυσμῶν, ἀφοῦ ἢ μετὰ τόσα χρόνια πείρα θὰ πρέπει νὰ ἐδίδαξε πὼς κάτι τέτοιο δὲν ἐπρόκειτο ποτὲ νὰ συμβεῖ. Ἐπίσημη θέβαια ἀντίδραση ἐσημειώθη καὶ κατὰ τοῦ Zassi. Τὸ 1712 τοῦ ἀπηυθύνθη ἀφορισμὸς τόσο ἀπὸ τὸ πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅσο κι ἀπὸ τὸν Γεννάδιο, ἐπίσκοπο Χιμάρρας καὶ Δελθίνου.

Ὅταν τὸ 1714 συνεζητεῖτο ἡ ὀριστικὴ ἐπάνοδος τοῦ Zassi στὴ Ρώμη, ἐπροτάθη καὶ πάλι ὡς διάδοχος ὁ Ἰωάννης Στάης. Στις 27.8.1714 ἡ ὑποψηφιότης αὐτῆ ἀπερρίφθη ἀπὸ τὸν πάπα, ἐπειδὴ στὸ μεταξὺ ὁ Στάης εἶχε ἐκλεγεῖ ἐφημέριος τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας καὶ ἐκρίθη ὅτι δὲν συνέφερε νὰ τὸν προορίσουν γιὰ ἀποστολὴ τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα ἦσαν ἀμφισβητήσιμα. Τὸν ἐπόμενον κιόλας μῆνα ὀρίσθη ὡς νέος προϊστάμενος τῆς ἀποστολῆς ὁ italogreco Basilio Matranga, ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Mezzojuso, κι ὡς σύντροφός του ὁ τῆς αὐτῆς καταγωγῆς Mitrofanio Schiro.

Ὁ Matranga ἔφθασε στὴν Χιμάρρα τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1715, λίγες ἡμέρες πρὸ τῆς ὀριστικῆς ἀποχωρήσεως (2.3.1715) ἀπὸ ἐκεῖ τοῦ Zassi, ἀλλὰ χωρὶς τὸν ὀρισθέντα βοηθὸ του Mitrofanio Schiro, ὁ ὁποῖος δὲν τὸν εἶχε ἀκολουθήσει. Εὐθὺς μόλις ἔφθασε ξεσήκωσε τὸν Κερκύρας, ἀλλὰ καὶ μερικοὺς Χιμαριῶτες, νὰ γράψουν στὴ Ρώμη γιὰ νὰ τὸν ἐκλέξουν ἐπίσκοπο. Κι αὐτὸς σ' ἀντα-



πόδωση ἐζήτησε ἀργότερα ἀπὸ τὴν Ρώμη τὴν ἀπονομὴ τοῦ τίτλου τοῦ cavalliere σὲ μερικοὺς ὑποστηρικτὲς τοῦ ἀπὸ τὴν Χιμάρρα. Ἡ Προπαγάνδα ἐνήργησε κι ἐξασφάλισε τὴν ἐκλογὴ τοῦ Matranga ὡς ἐπισκόπου Διονυσουπόλεως. Ὅσο γιὰ βοηθό, μετὰ τὴν ἀκαρπυ, ὡς φαίνεται, καὶ δεύτερη ἐπιλογὴ προσώπου, τοῦ Partenio Raggio, ἀνεχώρησε τελικὰ ἀπὸ τὴν Ρώμη (Μάιος 1718), μὲ τὴν ιδιότητα αὐτὴν, ὁ 27ετῆς Giuseppe Schiro, ποὺ μόλις εἶχε ἀποφοιτήσει ἀπὸ τὸ παπικὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης.

Μετὰ διετία οἱ δύο μισσιονάριοι, ὁ Matranga κι ὁ Schiro, ἐπανῆλθαν στὴ Ρώμη, ἐπειδὴ εἶχε ἀσθενήσει ὁ Matranga, στὸν ὁποῖον ἐπετράπη ἡ προσωρινὴ ἐπάνοδος ὥσπου νὰ γιατρευθεῖ. Οἱ ἐνέργειες τῆς Προπαγάνδας νὰ σταλεῖ ἐκεῖ ὁ ἀπὸ τὰ Κύθηρα ἔλκων τὴν καταγωγὴ κάτοικος τῆς Τοσκάνης Μάρκος Μπέλεσης, ἀπόφοιτος κι αὐτὸς τοῦ Κολλεγίου, δὲν ἐκαρποφόρησαν. Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1720 ὁ Κερκύρας τοὺς ἔγραψε ὅτι παρὰ τὶς ἐνέργειές του δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ πληροφορηθεῖ ποῦ θρискόταν ὁ Μπέλεσης γιὰ νὰ τὸν εἰδοποιήσει γιὰ τὴν ἀνάθεση. Τελικὰ ἐπείσθη ὁ Giuseppe Schiro, ὁ ὁποῖος ἐπανῆλθε στὴν Χιμάρρα, ἔμεινε ἐκεῖ μὲ μικρὲς ἢ μεγάλες ἀπουσίες μέχρι τὸ 1739 κι ἔστειλε πολλὲς ἐκθέσεις μὲ πραγματικὰ πολὺ σημαντικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν περιοχὴ καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἐκθέσεις ἀπὸ τὶς ὁποῖες μάλιστα μερικὲς ἐδημοσιεύθησαν κιόλας σὲ βιβλίον τὴν περίοδο ποὺ ἐξακολουθοῦσε νὰ δρᾷ ἐκεῖ ὁ Schiro (1729).

Κατὰ καιροὺς βοηθοὶ του ἐχρημάτισαν διάφοροι italogreci. Ἀπὸ αὐτοὺς ἀναφέρουμε τὰ ὀνόματα τοῦ Filippo Matranga καὶ τοῦ Lorenzo Guzzetta. Τὸ 1734 ὁ Schiro ἐπέστρεψε στὴ Ρώμη, γιὰ νὰ χειροτονηθεῖ ἐπίσκοπος Δυρραχίου, καὶ στὴ συνέχεια, μὲ διάφορα προσχήματα, ἀνέβαλε τὴν ἐπάνοδό του στὴ Χιμάρρα γιὰ τὴν συνέχιση τῆς ἀποστολῆς στὴν ὁποία διατηροῦσε τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ προΐσταμένου. Ἐπείσθη κι ἀνεχώρησε τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1736, ἀλλὰ πολὺ σύντομα, μετὰ διετία, ἐζήτησε τὴν ἀνάκλησή του κι ἐπέμενε στὴν πρόθεσή του νὰ πάει στὴ μονὴ τοῦ Σικελικοῦ Mezzosuso.

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ ἔτους 1733, καὶ λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν πρώτη ἀναχώρηση ἀπὸ τὴν Χιμάρρα τοῦ Giuseppe Schiro, ὀρίσθη ἀπὸ τὴν Προπαγάνδα μισσιονάριος ὁ μόλις ἀποφοιτήσας ἀπὸ τὸ Κολλέγιο Ἰωάννης Στράτης, ποὺ εἶχε γεννηθεῖ (20.9.1710) στὶς Δρυμάδες. Ἐξαετὴ μόλις τὸν εἶχε φέρει στὴν Ἰταλία ὁ Lorenzo Mariotti, σύντροφος τοῦ Filoteo Zassi. Ἡ ἡλικία του δὲν ἦταν κατάλληλη γιὰ τὴν εἴσοδό του στὸ Κολλέγιο. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Προ-



παγάνδα ὀφείλε νὰ πληρώνει γιὰ τὴν συντήρησή του, ἐπίεσε τὴν διεύθυνση τοῦ Κολλεγίου, ἡ ὁποία ἐνέκρινε τὴν φοίτησή του σ' αὐτό, ποὺ διήρκεσε ἀπὸ 1.11.1717 μέχρι 20.10.1733. Ὁ Στράτης ἀπεδείχθη τυχοδιωκτικὸς τύπος κι ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας ὥρα ἐδημιούργησε προβλήματα μὲ τὴν συμπεριφορά του. Ἐσκανδάλισε φθάνοντας στὴ Χιμάρα ντυμένος *alla latina*, παρόλο ποὺ τοῦ εἶχαν δώσει χρήματα ἀπὸ τὴν Προπαγάνδα γιὰ νὰ προμηθευθεῖ ἄμφια ὀρθοδόξου κληρικοῦ. Στὴν πατρίδα του δὲν βρῆκε ἀνταπόκριση, ἀλλ' οὔτε ὁ ἴδιος ἐπέδειξε ἰδιαίτερο ζῆλο γιὰ δραστηριότητα. Εἶχε συγγενὴ ἀξιωματικὸ στὸ μισθοφορικὸ στρατιωτικὸ σῶμα Ἑλλήνων, κυρίως Χιμαριωτῶν, ποὺ διατηροῦσε στὴν Ἰταλία τὸ ἀντιβασιλέας τῆς Napoli (Regimento Macedonico). Ἐκεῖνος τὸν ξεσήκωσε καὶ τὸν πῆρε μαζί του ὡς ἐφημέριο στὴν ὑπηρεσία τῶν μισθοφόρων. Ὁ Στράτης, ποὺ ἐξακολουθοῦσε νὰ μισθοδοτεῖται ἀπὸ τὴν Προπαγάνδα ἀρκετὸν καιρὸ μετὰ τὴν δραπέτευσή του, θέλοντας νὰ δικαιολογηθεῖ ποὺ ἔφυγε χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ διατηροῦντος τὴν ιδιότητα τοῦ vicario apostolico ἐπισκόπου Giuseppe Schiro καὶ χωρὶς προηγούμενη αἴτησή στὴν Προπαγάνδα, ὑπεστήριξε, χωρὶς νὰ πείθει, πὼς εἶχε ἀκολουθήσει τοὺς μισθοφόρους στὶς πολεμικὲς περιπλανήσεις τους στὴν Ἰταλία, ἐπειδὴ ἀλλιῶς θὰ ἔπεφταν στὰ χέρια κάποιου ὀρθόδοξου ἱερέα ποὺ ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴν θέση.

Ἡ Προπαγάνδα, λαβαίνοντας ὀλοένα καὶ περισσότερες αἰτήσεις τοῦ Giuseppe Schiro ἀπὸ τὴν Χιμάρα, ὅπως μετὰ τὴν πολυετὴ ἐκεῖ ὑπηρεσία του ἀποσυρθεῖ πλέον στὴν Ἰταλία, καὶ μὴν ἔχοντας ἄλλον ὑποψήφιο ἔτοιμο νὰ συνεχίσει τὴν ἀποστολή, ἀλληλογράφησε μὲ τὸν δραπέτη Στράτη καὶ τὸν διαβεβαίωσε πὼς θὰ τοῦ ἐστελναν ἀναδρομικὰ τοὺς κομμένους μισθοὺς του, ἀρκεῖ νὰ ἐπανερχόταν νὰ ὑπηρετήσῃ στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, σκοπὸ ἄλλωστε γιὰ τὸν ὁποῖον ἀπὸ νῆπιο εἶχε γαλουχηθεῖ στὸ παπικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης. Ὁ Στράτης ἄλλοτε ὑποσχόταν πὼς θὰ ἐκτελέσει ἀμέσως τὴν ἐντολή κι ἄλλοτε εὔρισκε δικαιολογίες γιὰ ν' ἀναβάλλει τὴν ἐπάνοδό του. Συχνὰ τὰ ἴχνη του ἐχάνονταν καθὼς ἀκολουθοῦσε τοὺς μισθοφόρους. Ἀπὸ τὴν Προπαγάνδα ἐξοργίσθησαν γιὰ τὸν ἐμπαιγμὸ καὶ διέκοψαν κάθε ἐπαφή μαζί του. Ἔτσι, μετὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ Giuseppe Schiro στὴν Ἰταλία καὶ τὴν ἀπόδραση τοῦ Ἰωάννου Στράτη, ἡ ἱεραποστολή τῶν καθολικῶν στὴν Χιμάρα διεκόπη γιὰ μιὰ ὀλόκληρη δεκαετία, ἀφοῦ κανένας μισσιονᾶριος δὲν ἐδέχετο ν' ἀναλάβῃ τὸ ἄχαρο ἔργο τῆς διαδόσεως τοῦ καθολικισμοῦ σὲ περιοχὴ ἢ ὁποία ἐταράζετο ἀπὸ



συνεχεῖς πολέμους καὶ σὲ ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι ὑπέφεραν ἀπὸ φοβερῆ φτώχεια, ἀντιδρουσαν δὲ δυναμικὰ σ' ὁποιαδήποτε ξένη προπαγάνδα.

Μὲ κάποια εὐκαιρία οἱ Χιμαριῶτες ἐπεκοινώνησαν πάλι μὲ τὴν Δύση. Ἦταν ὁξὺ καὶ τότε τὸ αἰώνιο πρόβλημά τους. Δὲν εἶχαν δάσκαλο γιὰ τὰ παιδιὰ τῆς περιοχῆς τους. Ἀκόμα κι οἱ λίγοι ἱερεῖς, πὺ ὅλοι σχεδὸν ἦσαν ὀλιγογράμματοι, ἀπασχολημένοι καὶ μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς γιὰ νὰ ἐπιβιώσουν, ἦσαν ἀκατάλληλοι γιὰ διδασκαλία. Κάποιοι μάλιστα εἶχαν ἐντέχνως διαδώσει πὺς οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὴν Δύση θὰ ὠφελοῦσαν καὶ οἰκονομικὰ τὸν τόπο, ἀφοῦ θὰ ἔφερναν μαζί τους καὶ χρήματα. Ἀπευθύνθησαν καὶ πάλι στὴν Προπαγάνδα, ἣ ὁποία ἐπέισθη στὴν ὑπόδειξη τοῦ νουντσίου τῆς Βενετίας νὰ σταλοῦν ἐκεῖ στὴν ἀρχὴ ὁ Κερκυραῖος Σίλβεστρος Κωνσταντῖνος Σλάδης καὶ ἀργότερα ὡς συνεργάτης του ὁ Κεφαλλωνίτης Φραγκῖσκος Κουλουμπῆς, ἀρχιδιάκονος τοῦ στὴ Βενετία ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας Μελετίου Τυπάλδου. Ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς δύο ἦταν πρῶην μαθητῆς τοῦ παπικοῦ Κολλεγίου τῆς Ρώμης (εἶχε γεννηθεῖ τὸ 1716 κι εἶχε φοιτήσῃ μὲ ἀριστη ἐπίδοση μεταξύ τῶν ἐτῶν 1729—1744), ὁ ὁποῖος μετὰ τὶς σπουδές του εἶχε ἀναπτύξει στὴν Βενετία δραστηριότητα διδασκάλου καὶ ἡμερηίου σὲ ἑλληνορρυθμο μοναστήρι.

Ἡ εἶδηση γιὰ τὴν ἀναζήτηση μισσιοναρίων ἔφθασε στὴν Χιμάρρα σ' ἐπαγῆ που θρισκόταν περαστικὸς ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Ἰωάννης Στράτης, ὁ ὁποῖος τὸν Αὐγούστο τοῦ 1750 εἶχε πάρει ἐνὸς ἔτους ἄδεια ἀπὸ τὸν μισθοφορικὸ στρατὸ καὶ κουρασμένος ἀπὸ τὶς περιπλανήσεις του εἶχε φιλοδοξήσει νὰ ἐπανέλθει ὡς προϊστάμενος τῆς καθολικῆς ἱεραποστολῆς στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του. Ἡ παλαιότερη ὅμως συμπεριφορὰ του δὲν ἐνέπνεε καμμιά πλέον ἐμπιστοσύνη στὴν Προπαγάνδα. Γι' αὐτὸ ἣ ὑποψηφιότητά του οὔτε κὰν συνεζητήθη.

Ὅταν τὸ καλοκαίρι τοῦ 1751 ἔφθασε στὴν περιοχὴ ὁ Σλάδης, λίγο ἀργότερα κι ὁ Κουλουμπῆς, τὰ πράγματα στὴν ἀρχὴ ἦσαν ὁμαλά. Ὁ Σλάδης ἔμεινε στὴ Χιμάρρα ὅπου ὑπῆρχε καὶ ναὸς χωρὶς ἱερέα, πὺ τοῦ τὸν παρεχώρησαν γιὰ νὰ λειτουργεῖ, κι ὁ Κουλουμπῆς στὶς Δρυμάδες ὅπου ἔκανε σχολεῖο. Οἱ ἐκτενεῖς ἀναφορὲς πὺ ἔστειλε στὴν Ρώμη ὁ Σλάδης μὰς παρέχουν πολλὲς καὶ χρήσιμες πληροφορίες γιὰ τὴν κατάσταση στὴν περιοχὴ στὰ μέσα τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν διήρκεσε γιὰ πολὺ. Οἱ συγγενεῖς τοῦ Ἰωάννου Στράτη, ὁ ὁποῖος δὲν ἔπαυσε νὰ



ένδιαφέρεται για την ιδιοποίηση του ρόλου, ως είπαμε παραπάνω, ξεσήκωσαν τους Χιμαριώτες, ιδιαίτερα κατά του Σλάδη. Αυτό τὸ ἐπληροφορήθησαν στὴν Ρώμη κι ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς μισσιονάριους. Στὴν ἀρχὴ ἔγινε σκέψη νὰ προστεθεῖ καὶ τρίτος μισσιονάριος, ὁ Ἰ. Στράτης. Ὁ γραμματεὺς ὅμως τῆς Προπαγάνδας πολὺ σωστὰ παρατήρησε πὼς, ἂν ἐπήγαινε κι ὁ Στράτης, ἡ ἱεραποστολὴ θὰ διαλυόταν ἀπὸ τὰ ἴδια τῆς τὰ μέλη, ἐπειδὴ ὁ φιλόδοξος Σλάδης δὲν θὰ ἀνεχόταν ὡς προϊστάμενο τὸν Στράτη, ποὺ καταγόταν μάλιστα ἀπὸ τὴν περιοχὴ. Κι ἄρχισαν τότε νὰ καταφθάνουν στὴν Προπαγάνδα ἀπογοητευτικὲς οἱ νέες ἀναφορὲς τοῦ Σλάδη. Τοῦ εἶχαν ἀφαιρέσει τὸ δικαίωμα οἱ Χιμαριώτες νὰ λειτουργεῖ σὲ ναό. Ἐγραφε ὅτι εἶχαν θλέψεις γιὰ χρήματα ἀπὸ τὴν Ρώμη καὶ γι' αὐτὸ στὴν ἀρχὴ, ὅταν ἐμνημόνευε τὸν πάπα ἐφαινονταν ὅτι συμφωνοῦσαν μαζί του. Ὅταν ὅμως τὰ χρήματα δὲν ἔρχονταν, ἡ ἀντίδρασή τους ἐναντίον του ἦταν καθημερινή. Κανεὶς δὲν τὸν ἐλογάζιαζε στὴν περιοχὴ, ἐνῶ ἀντίθετα στοὺς μοναχοὺς, ποὺ περιέρχονταν τὸν τόπο γιὰ νὰ συλλέξουν ἐλεημοσύνες γιὰ τὸ "Ἁγιον" Ὄρος, τὸ Σινᾶ καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, οἱ κάτοικοι ἔδιναν πρόθυμα ὅ,τιδήποτε εἶχαν. Καὶ κατέληγε χαρακτηριστικὰ πὼς ἦταν εὐκολώτερο νὰ προσηλυτίσει στὸν καθολικισμό τοὺς Τούρκους τῆς περιοχῆς παρὰ τοὺς Χιμαριώτες, ἐνῶ λυπόταν, ὡς ἔγραφε, ποὺ ἡ Ρώμη ἐπέμενε νὰ ξοδεύει χρήματα γιὰ τὴν ἀποστολὴ μισσιοναρίων σὲ μιὰ περιοχὴ ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν εἶχε νὰ ἐλπίζει κανένα οὐσιαστικὸ κέρδος.

Ἀντίθετα, μὲ τὴν δραστηριότητά του ὁ Φραγκίσκος Κουλουμπῆς στὶς Δρυμάδες, ποὺ περιορίσθηκε σὲ διδασκαλία στὸ σχολεῖο ποὺ εἶχε ἀνοίξει ἐκεῖ, ἐκέρδισε ὄχι μόνο τὴν συμπάθεια τῶν γονέων τῶν μαθητῶν του ἀλλὰ καὶ τῶν κατοίκων γειτονικῶν περιοχῶν. Ἡ ἐπιστολὴ ποὺ ἀπηύθυναν στὴν Προπαγάνδα στὶς 26.6.1754 οἱ κάτοικοι τῶν Δουκάτων (εἶναι τὸ τελευταῖο ἔγγραφο ποὺ δημοσιεύεται ἐδῶ), ἐκτὸς ἀπὸ σπάνιο ἱστορικὸ καὶ γλωσσικὸ ντοκουμέντο, ἀποτελεῖ δραματικὴ ἔκκληση πρὸς τοὺς ξένους δυνατοὺς νὰ σπεύσουν μὲ τὴν ἀποστολὴ δασκάλων νὰ σώσουν τὰ παιδιά τους ποὺ κινδύνευαν ἀπὸ ἄγνοια κι ἀμορφωσιὰ νὰ παρασυρθοῦν σ' ἐξισλαμισμό ὅταν θὰ μεγάλωναν. Ἀποτελεῖ ἐπίσης ἀδιάψευστο τεκμήριο πὼς οἱ προερχόμενες ἀπὸ τὴν ἐπαρχία Χιμάρας αἰτήσεις πρὸς τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία νὰ στείλει ἀνθρώπους τῆς στὴν περιοχὴ δὲν ὀφείλονταν στὴν ἐπιθυμία τους ν' ἀκούσουν γιὰ τὰ πρωτεῖα τοῦ πάπα, ἀλλ' ἀπὸ τὴν λαχτάρα τους νὰ βροῦν ἀνέξοδα δάσκαλο ποὺ νὰ διδάξει στοιχειώδη γράμματα στὰ παι-



διά τους. Τὰ ὀνόματα τῶν παιδιῶν αὐτῶν, στήν προκειμένη περίπτωση τοῦ δασκάλου Φραγκίσκου Κουλουμπῆ, τὰ μαθαίνουμε ἀπὸ ἓνα σπάνιο ἀναλυτικὸ ἔγγραφο ποὺ ἀπηύθυνε στήν Προπαγάνδα ὁ ἴδιος ὁ Κεφαλλονίτης αὐτὸς μισσιονάριος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μάλιστα προκύπτει ὅτι μαθητὲς στοῦ σχολειοῦ του συνέρρεαν κι ἀπὸ γειτονικὰ τῶν Δρυμάδων χωριὰ ποὺ στοῦ ἔγγραφο κατονομάζονται.

Ἀπὸ τὰ ἀπαισιόδοξα μηνύματα τοῦ Σιλβ. Κωνστ. Σλάδη γιὰ τὴν ἀρνητικὴ ἐξέλιξη τῆς ἀποστολῆς παρασυρμένοι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἰθύνοντες τῆς Προπαγάνδας εἰσηγήθησαν τὴν ἀνάκληση τῶν δύο μισσιοναρίων καὶ τὴν ὀριστικὴ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς. Ἐπεκράτησαν ὅμως ἀπόψεις ἄλλων, οἱ ὁποῖοι ὑπεστήριξαν ὅτι ἀπὸ τὴν πρόοδο τοῦ σχολείου ποὺ λειτουργοῦσε στὶς Δρυμάδες μὲ δάσκαλο τὸν ἓνα, τὸν Φραγκίσκο Κουλουμπῆ, προέκυπτε ὅτι οἱ δαπάνες τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐπήγαιναν ἐντελῶς χαμένες. Συνέστησαν καὶ στὸν ἄλλον, στὸν Σλάδη, νὰ μετακομίσει στὶς Δρυμάδες, ἀφοῦ ἡ παραμονὴ του στήν Χιμάρρα δὲν ἀπέφερε καρπούς. Αὐτὸς δὲν ὑπήκουσε, ἀλλὰ ἐξακολούθησε νὰ ζεῖ στήν Χιμάρρα σὲ πλήρη ἀδράνεια, ἀρκούμενος νὰ συντηρεῖται ἀπὸ τὰ χρήματα τοῦ μισθοῦ ποὺ τοῦ ἐστέλλονταν ἀπὸ τὴν Ρώμη. Τὸ καλοκαίρι ὅμως τοῦ 1755 ὁ καλὸς ὁ δάσκαλος Φραγκίσκος Κουλουμπῆς ἐπέθανε στήν περιοχή ὅπου εἶχε σταλεῖ γιὰ νὰ διδάξει. Ὁ σύντροφός του Σλάδης, μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου, ἀποσύρθηκε στήν Κέρκυρα. Ἀναγγέλλοντας μάλιστα τὸν θάνατο τοῦ Κεφαλλονίτη δασκάλου στήν Προπαγάνδα, δὲν παρέλειψε νὰ καταγγεῖλει πὼς ὁ Κουλουμπῆς, λίγο προτοῦ πεθάνει, εἶχε παραδεχθεῖ τὶς δογματικὲς θέσεις τῶν σχισματικῶν ὀρθοδόξων. Ἐπὶ δύο χρόνια ἡ Προπαγάνδα ἐξακολούθησε νὰ μισθοδοτεῖ τὸν ἀποσυρθέντα στήν Κέρκυρα Σιλβ. Σλάδη ὁ ὁποῖος γιὰ λόγους εὐνόητους ἄφινε νὰ πιστεύεται ὅτι δὲν εἶχε ἐγκαταλείψει ὀριστικὰ τὴν ἀποστολή. Ὅταν ὅμως τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1757 ἔστειλαν τὸν italogreco Gennaro Clavaro ὡς σύντροφο τοῦ Σλάδη στήν Χιμάρρα κι ὁ τελευταῖος ἀρνήθηκε νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Κέρκυρα, ἡ Προπαγάνδα διέκοψε τὴν μισθοδοσίαν στὸν Κερκυραῖο μισσιονάριό της. Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1758 ἐξέλεξαν τὸν ἐπίσης italogreco Giuseppe Bugliaro καὶ τὸν ἔστειλαν κι αὐτὸν στήν Χιμάρρα. Ἐκεῖ ὅμως οἱ δύο νέοι μισσιονάριοι συνήντησαν στήν ἀρχὴ πολλὰς δυσκολίας, οἱ ὁποῖες προέρχονταν κι ἀπὸ τὶς ὑπουλες ἐνέργειες τοῦ ἐγκατεστημένου στήν Κέρκυρα Σλάδη, ποὺ ὑποκινούσε τοὺς Χιμαριῶτες



κατὰ τῶν Clavaro καὶ Bugliaro, ἐπειδὴ ἡ Προπαγάνδα τοῦ εἶχε διακόψει τὸν μισθό.

Αὐτοί, ξένοι καὶ ἄπειροι, ἔκαναν ὅ,τι μπορούσαν γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τοὺς ἐντολοδόχους τους. Ἐγραψαν ὅμως σοβαρὲς κατηγορίες γιὰ τὴν συμπεριφορὰ τοῦ Σλάδη ὅσο βρισκόταν στὴν περιοχὴ ὡς ἀπεσταλμένος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Δὲν ὀφείλονταν οἱ ἀποτυχίες του μόνο στὴν ἀντίδραση τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς, ἀλλὰ στὰ ἔργα καὶ στὸν χαρακτήρα του. Ἦταν σπάταλος, τεμπέλης, δὲν ἐνήστευε ποτέ, πρὸς σκανδαλισμὸ ὄλων, καὶ δὲν ἐδέχθη νὰ διδάξει σὲ σχολεῖο, παρόλο ποὺ ἐπανειλημμένως τοῦ εἶχαν ζητήσει οἱ Χιμαριῶτες. Ἀκόμη, ὅτι ὑπῆρξε τοκογλύφος καὶ κύριο σκοπὸ τοῦ εἶχε θάλει ν' αὐξήσει τὰ κέρδη του σὲ θάρος τῶν πτωχῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς ποὺ τὸν εἶχαν στείλει νὰ ποιμάνει. Ὄταν ἔμαθε τὶς κατηγορίες ὁ Σλάδης ἦλθε στὴ Ρώμη γιὰ ν' ἀπολογηθεῖ κι ὑπέβαλε μάλιστα μακροσκελὴ ἀναφορὰ ποὺ συζητήθηκε στὴ συνεδρίαση τῆς Προπαγάνδας στίς 15.9.1760.

Αὐτὴ ἡ ἀναφορὰ διέφερε ἀπὸ τὶς ἄλλες. Δὲν γινόταν πουθενὰ λόγος γιὰ ὅσα ἔπραξε ὁ συγκεκριμένος μισσιονάριος. Ἀπλώνεται σ' ὀλόκληρο τὸ εὖρος τῆς ἱεραποστολῆς. Περιγράφει σαφέστατα τὸ ὅλο κλίμα τῆς ἀδίκης ἐκείνης ἐπιχειρήσεως, στὴν ὁποία δὲν ξέρει κανεὶς ἂν ἦσαν τραγικώτερες οἱ φιγοῦρες τῶν ἀπὸ τὴν Δύση ἐνεργούντων ἀπὸ ἐκεῖνες τῶν ντόπιων καταπιεζομένων. Ὅργανα μιᾶς ἐντολῆς ἀσύμφορης, ὑποχρεωμένα νὰ κυνηγήσουν τὴν οὐτοπία, ἐψεύδονταν ἐξακολουθητικὰ, ὅταν διεμήνυαν στὸ κέντρο τους προσηλυτιστικὲς ἐπιτυχίες. Οἱ εἰσηγήσεις τοῦ γράφοντος ἀπεικονίζουν τὸ σύστημα ποὺ κατὰ κανόνα ἀκολουθοῦσε ἡ καθολικὴ προπαγάνδα, γιὰ νὰ ἐδραιώσει τὴν ἐπίδρασή της ἀνάμεσα στοὺς ὀρθόδοξους πληθυσμοὺς ὄχι μόνο τῆς ἐπαρχίας Χιμάρας. Ἡ Προπαγάνδα δὲν ἐτόλμησε βέβαια νὰ ἐφορμόσει τὰ ὑπὸ τοῦ πρώην μισσιοναρίου τῆς ὑποδεικνυόμενα νὰ ληφθοῦν μέτρα. Διέβλεψε, ὡς φαίνεται, τὴν ἀναποτελεσματικότητά καὶ αὐτῶν, τὴν ὁποία ἐκ προοιμίου ἐβεβαίωνε ἡ πικρὴ πείρα τόσων δεκαετιῶν. Ὑποθέτω ὅμως ὅτι θὰ ἦσαν μέτρα ποὺ ἔθιξαν τὴν ὁποία εὐαισθησία τῶν ἰθυόντων τῆς Προπαγάνδας. Γιατί, ἂν ἐδοκιμάζονταν στὴν πράξη τὰ ὅσα εἰσηγήθη ὁ Σίλβεστρος Σλάδης, τότε ἡ ἱεραποστολὴ ἔμελλε νὰ ἀποβάλλει κάθε ἠθικὸ ἔρεισμα, ἀφοῦ οἱ ἐνέργειές της θὰ ἰσοδυναμοῦσαν μὲ ἀπροκάλυπτη βία ἐπιβαλλόμενη ἀπὸ δυνατοὺς σὲ θάρος ἀνυπεράσπιστων ἀδυνάτων.



Θὰ παραθέσω παρακάτω, χωρίς σχόλια, σ' ἐλεύθερη μετάφραση, τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ αὐτή, στὸ κλείσιμο ἑνὸς χαρακτηριστικοῦ κεφαλαίου τῶν ὑπὸ τῆς Δύσεως δρωμένων στὴν ὑπόδουλη ὀρθόδοξη Ἀνατολή.

«Ἡ Ἐπαρχία τῆς Χιμάρας ὀφείλει τὴν ὀνομασία της στοὺς πολλοὺς χειμάρρους ποὺ τὴν διασχίζουν. Εἶναι περιοχὴ ὅπου ἀναπτύχθηκε ἀρχαῖος πολιτισμὸς, πρᾶγμα ποὺ καὶ σήμερα μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ πολλὰ παλαιὰ νομίσματα ποὺ ξεθάβουν οἱ κάτοικοι ὅταν καλλιεργοῦν τὰ χωράφια τους. Ἡ προσπέλαση τῶν Τούρκων ἀπὸ τὴν ξηρὰ εἶναι δύσκολη, γιατί ἐμποδίζουν τὰ πολλὰ δύσβατα βουνὰ ποὺ τὴν περιβάλλουν. Ἀλλὰ κι ἀπὸ τὴν θάλασσα ἀπαιτεῖται ἰδιαίτερη τόλμη, ἐπειδὴ στὸ ἀπέναντι νησί ὑπάρχουν οἱ Βενετοί. Ἀναθαρροῦντες λοιπὸν οἱ κάτοικοι ἀπὸ αὐτὴ τὴν διπλῆ προστασία, πολὺ συχνὰ ἀρνοῦνται νὰ πληρώσουν φόρους στοὺς κατακτητές.

»Ἐδῶ δὲν ὑπάρχουν νόμοι. Ὁ τρόπος ὅμως ποὺ τιμωροῦν τοὺς δολοφόνους εἶναι τέτοιος ποὺ ἔχει περιορίσει πολὺ τὶς δολοφονίες, οἱ ὁποῖες πράγματι, εἶναι σπανιώτατες. Ἀντίθετα, εἶναι πολὺ συχνοὶ οἱ ξυλοδαρμοὶ μεταξύ τους κι οἱ λιθοβολισμοὶ τῶν σπιτιῶν τῶν ἀντιπάλων. Οἱ παπάδες τους ζοῦν περίπου ὅπως καὶ οἱ λαϊκοί. Καλλιεργοῦν κι αὐτοὶ τὴν γῆ γιὰ νὰ ζήσουν καὶ συμμετέχουν στοὺς πολέμους μὲ ὅπλα. Οἱ γυναῖκες δὲν δίνουν προῖκα γιὰ νὰ παντρευθοῦν. Τὶς ἀγοράζουν ἀπὸ τὸν πεθερό, γι' αὐτὸ τὶς θεωροῦν δοῦλες στὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ συζύγου. Ἐκκλησιαστικὰ ἡ περιοχὴ ὑπάγεται στὸν ἐπίσκοπο Χιμάρας καὶ Δελθίνου, ὁ ὁποῖος κάθε δύο χρόνια περιέρχεται στὰ χωριὰ γιὰ νὰ συλλέξει τὶς καθιερωμένες προσφορές.

»Γιὰ νὰ ἐξασφαλίσαι κάποιος τὴν συμπάθεια αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος παρὰ μόνο ἂν τοὺς προσφέρει δῶρα. Αὐτὸ κάνουν κι οἱ ἀπέναντι Βενετοὶ τῆς Κερκύρας, οἱ ὁποῖοι, γιὰ νὰ ἔχουν θέβαιη τὴν σύμπραξη τῶν Χιμαριωτῶν στοὺς πολέμους τους, πληρώνουν μηνιαῖο μισθὸ σὲ 250 περίπου ἐπιφανεῖς οἰκογένειες τῆς περιοχῆς.

»Οἱ ἄνθρωποι τῶν παραλίων ὀμιλοῦν νέα ἑλληνικὰ καὶ ἄλθανικὰ, τοῦ ἐσωτερικοῦ ἄλθανικὰ. Οἱ λειτουργίες τους γίνονται στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ. Τηροῦν σχολαστικὰ τὶς τέσσερις μεγάλες νηστεῖες τοῦ χρόνου. Οἱ ὀρεσίβιοι, ἐπειδὴ δὲν βρίσκουν ψάρια τὴν γιορτὴ Πέτρου καὶ Παύλου, τρῶνε γαλακτερά. Σὲ κάθε σπίτι, προτοῦ κοιμηθοῦν ψέλνουν ὕμνους στὴν Παναγία. Ἡ λει-



τουργία τελείται καθημερινά με την ανατολή του ήλιου. Όλοι όμως οί ιερείς στους ναούς αρχίζουν την ίδια ώρα κι έτσι συμβαίνει πολλοί κάτοικοι να χάνουν την λειτουργία. Ακολουθείται μόνο τὸ ἑλληνικὸ λειτουργικὸ τυπικὸ. Στὰ ὄρεινὰ μέρη, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν ἀρκετοὶ ἱερεῖς, πολλοὶ ἔχουν ἐξισλαμισθεῖ. Σ' αὐτὸ τὸ κατάντημα συνετέλεσαν πολλά, ὅπως ἡ φτώχεια κι ἡ ἔλλειψη ἰκανότητος τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν τους. Πολλοὶ θαρέθηκαν τὶς πολλὲς νηστεῖες κι ἀκολούθησαν τὸν μωαμεθανισμό πὸ δὲν ἔχει πολλὲς τέτοιες δεσμεύσεις. Φταίει ἀκόμη κι ἡ ἀδράνεια τῶν ἐπισκόπων τους, οἱ ὅποιοι δὲν ἀπηύθυναν ποτὲ κάποια κατάρτα γι' αὐτοὺς πὸ ἀρνήθηκαν τὴν χριστιανικὴ πίστη τους. Οἱ κάτοικοι τῆς παραλίας σχολιάζουν μὲ λύπη αὐτὸ τὸ κατάντημα τῶν ἄλλων συμπατριωτῶν τους καὶ λένε πὸς φταίει κι ἐκκλησία τους πὸ δὲν πῆρε τὰ κατάλληλα μέτρα. Ἀπὸ προϊόντα, ὑπάρχουν μόνο κρέας, ψωμὶ καὶ κρασί. Σὲ περίοδο λοιπὸν νηστείας οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀπὸ δικά τους μόνο ψωμὶ καὶ κρασί. Οἱ ὄρεσίβιοι μάλιστα δὲν εἶναι εὐκόλο, λόγω ἀποστάσεως, νὰ προμηθευθοῦν ἄλλα νηστίσιμα προϊόντα οὔτε ἀπὸ τὴν Κέρκυρα οὔτε ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο ἐσωτερικὸ τῆς χώρας. Ἀπὸ ἀνάγκη λοιπὸν δὲν δέχονται νὰ νηστεύσουν καὶ κατὰ συνέπεια ἀρνοῦνται τὴν χριστιανικὴ πίστη. Κι αὐτὸ γιὰτὶ μεταξύ τῶν Ἑλλήνων δὲν θεωρεῖται χριστιανὸς ὅποιος δὲν τηρεῖ σχολαστικὰ τὶς νηστεῖες τοῦ χρόνου, πράγμα βασικὸ τοῦ τυπικοῦ πὸ ἀκολουθοῦν. Δεύτερος λόγος πὸ ἀλλάζουν τὴν πίστη τους εἶναι ἡ μεγάλη τους φτώχεια. Ἀσχολοῦνται κατὰ κύριο λόγο μὲ τὴν βοσκή ἀμνοεριφίων, ἐνῶ γιὰ καλλιέργεια σταριοῦ καὶ ἀμπελώνων διαθέτουν πολὺ περιορισμένο ἔδαφος. Τὰ σπίτια τους εἶναι κυρίως ἀχυροκαλύβες. Ἀφοῦ λοιπὸν δυσκολεύονται νὰ συντηρηθοῦν οἱ ἴδιοι, ἀδυνατοῦν νὰ τρέφουν τοὺς ἱερεῖς τους, οἱ ὅποιοι ἀπελπισμένοι ἐγκαταλείπουν τὴν περιοχὴ κι οἱ πιστοὶ ἀπομένουν συχνὰ χωρὶς θεῖα μυστήρια. Ἀλλὰ κι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ὑπάρχοντες ἱερεῖς τους εἶναι ἐξαιρετικὰ ὀλιγογράμματοι καὶ ἀγνοοῦν τοὺς τρόπους πὸ θὰ ἐμπνεύσουν στοὺς πιστοὺς τὴν ἀγάπη.

»Τοὺς μισσιοναρίους τοὺς ἐκτιμοῦν, γιὰτὶ διδάσκουν στὰ παιδιά τους γράμματα. Τοὺς ἐκτιμοῦν ἀκόμη κι αὐτοὶ πὸ προορίζονται νὰ ἱερωθοῦν, γιὰτὶ χωρὶς τοὺς μισσιοναρίους δὲν γίνεται νὰ χειροτονηθοῦν ἀναλφάβητοι. Μὲ τοὺς κατοίκους τῶν ὄρεινῶν περιοχῶν δὲν γίνεται τίποτα, γιὰτὶ δὲν βρίσκεται κανεὶς γιὰ νὰ τοὺς διδάξει. Μεταξὺ τῶν Χιμαριωτῶν δὲν ὑπάρχει κανεὶς καθο-



λικός. "Ολοι τους εἶναι σχισματικοί, ἐχθροὶ τοῦ πάπα κι ἀνηλεεῖς διώκτες μου.

»Μαθαίνω ὅτι στὸ παρελθὸν μερικοὶ μισσιονάριοι ἔγραψαν στὴν Προπαγάνδα πὼς τάχα οἱ Χιμαριῶτες εἶχαν γίνει καθολικοί. "Αν ἡ ἀγιότητα τῶν μυστηρίων ἀρκοῦσε γιὰ νὰ χαρακτηρισθοῦν ἅγιοι κι οἱ ἄνθρωποι, τότε θὰ παραδεχόμεθα κι ἐγὼ πὼς οἱ Χιμαριῶτες εἶναι καθολικοί. Στὶς λειτουργίες τους προσεύχονται καὶ ψέλνουν πὼς τὸ "Ἄγιο Πνεῦμα προέρχεται ἐκ Πατρὸς καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ, πὼς οἱ ἅγιοι χαίρουν καὶ στὸ παρὸν τῆς θείας χάριτος πρεσβεύοντες ὑπὲρ ἡμῶν. Ἀκόμη ὅτι οἱ ψυχές τῶν νεκρῶν καθαίρονται καὶ γι' αὐτὸ οἱ ζῶντες κάνουν προσευχές, ἐλεημοσύνες, νηστείες. Στὰ ἱερά τους βιβλία ἀναφέρεται τὸ πρωτεῖο τοῦ πάπα κι ἡ ἀπὸ τὸν Πέτρο διαδοχὴ αὐτοῦ. Ἀπὸ τὴν ὁμολογία τῆς πίστεώς τους φαίνονται ὡς ἐνωμένοι μὲ τοὺς λατίνους. Ἐπομένως ἄδικα χαρακτηρίζονται ὡς σχισματικοί. "Ἀλλῶστε εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ ἐπίσημη καθολικὴ ἐκκλησία δὲν ἔχει δημοσιεύσει ἀπόφαση ποὺ νὰ χαρακτηρίζει σχισματικούς τοὺς ἀνατολικούς. Δὲν φταίει λοιπὸν τὸ δόγμα τους ποὺ ἀμαρτάνουν. Φταίει ἡ κακὴ ἐρμηνεία ποὺ δίνουν σ' αὐτὸ. Κι αὐτὸ τὸ κάνουν μόνο καὶ μόνο γιὰ ν' ἀντιταχθοῦν στοὺς καθολικούς. Γι' αὐτὸ ἐκτὸς ἐκκλησίας πράττουν τὰ ἐντελῶς ἀντίθετα ἀπὸ ὅσα ὁμολογοῦν ὅταν προσεύχονται. "Ἄμα τοὺς ἐρωτῶ ποῦ ἀποδίδουν αὐτὴ τὴν ἀντίφαση τῶν πράξεών τους, δικαιολογοῦνται πὼς ἡ ἐρμηνεία τῶν κειμένων τους εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη τῶν καθολικῶν. Οἱ "Ἕλληνες σ' αὐτὲς τὶς διαφορὲς ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἰδιότυπη ἐρμηνεία τους ἔχουν προσδώσει τόσο μεγάλη σημασία ὥστε ἀπὸ ἐπουσιώδεις λεπτομέρειες ἔγιναν θεμελιώδεις ἀρχές τῆς πίστεώς τους. Θέλοντας λοιπὸν νὰ ξεχωρίζουν ὀνομάσθησαν ὀρθόδοξοι, δηλαδὴ ὀρθῆς γνώμης καὶ πίστεως. Εἶναι μάλιστα τόσο πεισματικὰ δεμένοι σ' αὐτὰ ποὺ πρεσβεύουν, ὥστε μισοῦν θανάσιμα καὶ συχαίνονται ὅποιον διαφωνεῖ μαζί τους, στὸν ὅποιον κόβουν τὴν καλημέρα κι ἀρνοῦνται σ' αὐτὸν κάθε συναλλαγὴ.

»Ἀλλὰ οἱ Χιμαριῶτες, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα δογματικά τους λάθη, διαπράττουν καὶ ἄλλα. "Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κι ἡ διάλυση τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Στὶς ἐκκλησίες τους διαβάζουν τὸ τοῦ Παύλου «οὐς ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω», ἀλλὰ δὲν τὸ τηροῦν. Οὔτε τὴν μυστικότητα τῆς ἐξομολογήσεως φυλάττουν. Πράγματι, ὅταν ὁ ἐπίσκοπος πρόκειται νὰ χειροτονήσει κάποιον, ἐρωτᾷ τὸν ἐξομολόγο μήπως ὁ ὑποψήφιος διέπραξε ἀμαρτημα μὲ τὴν γυναῖκα κάποιου ἄλλου. Κι ἂν συνέβη κάτι τέτοιο,



ἡ ὑποψηφιότητα ἀπορρίπτεται κι ὅλος ὁ κόσμος πιά καταλαβαίνει τὸν λόγο ποὺ δὲν ἔγινε ἡ χειροτονία. Τὴν πρώτη Κυριακὴ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἐπίσης, καταδικάζουν ὅλους τοὺς αἰρετικούς, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους συγκαταλέγουν καὶ τοὺς λατινόφρονες. Τὴν δεύτερη Κυριακὴ τῆς ἴδιας Τεσσαρακοστῆς γιορτάζουν τὴν μνήμη τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, τὸν ὁποῖον ἔχουν ἀνυψώσει ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀγίους, ὅσο σχεδὸν καὶ τὴν Παναγία, ἀφοῦ σ' αὐτὸν ψέλνουν ὕμνον ἀνάλογο μ' ἐκεῖνον ποὺ ὀνομάζουν στὴν μνήμη τῆς Ἀκάθιστον Ὑμνον. Ἀλλὰ στὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἔχουν ἐπισημανθεῖ πάμπολλες αἰρετικές δοξασίες. Ἀπὸ μερικὰ ἐξ ἄλλου χρόνια κυκλοφορεῖ στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ στὴν Χιμάρα, ἡ φήμη πὼς τάχα τὸ βάπτισμα τῶν λατίνων εἶναι ἄκυρο. Γιὰ ὅλα αὐτὰ ποὺ ἐξέθεσα παραπάνω, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλα, νομίζω ὅτι δὲν εἶναι σωστὸ ποὺ οἱ Ἕλληνες, καὶ οἱ Χιμαριῶτες, θεωροῦνται ἀπλῶς σχισματικοί. Γιατί ὅπωςδήποτε ὅλοι αὐτοὶ εἶναι αἰρετικοί.

»Ὅταν ἔφθασα στὴν Χιμάρα, κάποιοι προεστοὶ τοὺς μοῦ συνέστησαν νὰ κάμω ὅ,τι καὶ μερικοὶ προηγούμενοι ἀπὸ ἐμὲ μισσιονάριοι. Δηλαδή νὰ προσπαθῆσω νὰ τοὺς ἐξασφαλίσω ἀπὸ τὴν Ρώμη τιμὲς καὶ τίτλους, ὅπως τοῦ cavalliere, χρήματα, ὡς καὶ τὴν δυνατότητα νὰ πᾶνε στὴ Ρώμη γιὰ νὰ συναντηθοῦν μὲ τὸν πάπα. Μὲ διαβεβαίωσαν πὼς μόνο μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἀφ' ἐνὸς θὰ ἐξασφάλιζα τὴν φιλία καὶ τὴν ὑποστήριξή τους, ἀφ' ἑτέρου θὰ ἐγίνονουν συμμετοχὸς τῶν κερδῶν ποὺ θ' ἀπεκόμιζαν. Μετὰ ταῦτα θὰ ἐκέρδιζα τὴν πλήρη ἐμπιστοσύνη τους καὶ θὰ μὲ ὄριζαν, ὅπως κι ἄλλους μισσιοναρίους παλαιότερα, δικαστὴ τῶν μεταξὺ τους διαφορῶν. Ἀποδεικνύεται λοιπὸν πὼς πρόθεση ἐκείνου τοῦ λαοῦ, ὅταν ζητοῦν καὶ δέχονται μισσιοναρίους, εἶναι νὰ ἐξασφαλίζουν δάσκαλο γιὰ τὰ παιδιὰ τους καὶ τιμὲς καὶ χρήματα ἀπὸ τὴν Ρώμη γι' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους. Στούς μισσιοναρίους ἀπαγορεύουν αὐστηρὰ ν' ἀναφέρονται σὲ θέματα πίστεως καὶ προπαντὸς σ' ἐκεῖνα ποὺ ἀφοροῦν στὶς διαφορὲς μεταξὺ τῶν δύο δογμάτων.

»Γιὰ ὅλα αὐτὰ ἐγὼ προσωπικὰ δὲν θὰ τοὺς ἐχαρακτήριζα ὡς σχισματικούς ἀλλὰ ὡς ὑπερφύαλους. Τοὺς ἀπήντησα ὅτι ἡ Προπαγάνδα μὲ εἶχε στείλει κοντὰ τους γιὰ νὰ ποιμάνω τὶς ψυχές τους. Τοὺς διαβεβαίωσα πὼς τιμὲς καὶ χρήματα θὰ εἶχαν νὰ ἀπολαύσουν ἂν προηγουμένως μοῦ ἔδειχναν σημεῖα πίστεώς τους στὸν καθολικισμό. Αὐτοὶ μοῦ ἀποκρίθηκαν πὼς εἶναι ὀρθόδοξοι καὶ ὑπακούουν μόνο στὸν πατριάρχη τους στὴν Κωνσταντινούπο-



λη. Γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ δόγματός τους δὲν συζήτησαν καθόλου. Μὲ ἄφησαν νὰ καταλάβω ὅτι θὰ κάνω καλὰ νὰ ἐξασφαλίσω ἀπὸ τὴν Ρώμη τὸ δικό μου συμφέρον κι ἡ Προπαγάνδα, πού θρίσκεται τόσο μακριὰ δὲν θὰ μάθαινε τίποτα γιὰ τὴν πραγματικὴ κατάσταση. Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἐπιβεβαιώθηκα γιὰ ὅλα αὐτὰ πού εἶχαν πεῖ, ἀφοῦ τοὺς ἔβλεπα νὰ διαπράττουν τὰ ἴδια δογματικὰ λάθη. Ἀνάμεσά τους δὲν ἀντελήφθηκα κανένα πού νὰ προτίθεται νὰ γίνεῖ καθολικός. Ἰσα ἴσα πού κατάλαβα ὅτι ἐκάγχαζαν σὲ θάρος τῆς Ρώμης, πὼς τάχα τὴν γελοιοποιοῦν, χωρὶς ἀπὸ ἐκεῖ νὰ γίνονται ἀντιληπτοί.

»Ὁμολογῶ ὅτι εἶχα πολλοὺς ἐξωτερικοὺς πειρασμοὺς πού μὲ ἐπίεζαν νὰ πράξω ὅπως μοῦ ὑπεδείκνυαν ἐκεῖνοι. Τὸ δίλημμα πού εἶχα ν' ἀντιμετωπίσω ἦταν μεγάλο. Ἄν ἀντιδρῶσα μαζί τους δὲν θὰ ἐπιτύχαινα τίποτε, καὶ τότε θὰ θρισκόμουν στὴν ἐξίσου δυσάρεστη θέση νὰ μὲ ὑποψιάζεσθε σεῖς ἀπὸ τὴν Ρώμη, πὼς τάχα δὲν τὰ εἶχα καταφέρει λόγω μειωμένου ζήλου δραστηριότητος. Γι' αὐτὸ παραμέρισα κάθε προσωπικὴ μου ἄνεση κι ἐθεώρησα ὀρθότερο νὰ θγάλω τὴν Προπαγάνδα ἀπὸ τὴν πλάνη πού τὴν εἶχαν παρασύρει ὅσοι προηγούμενοι μισσιονάριοι τὴν εἶχαν πληροφορήσει ὅτι τάχα οἱ Χιμαριῶτες εἶχαν γίνεῖ καθολικοί.

»Γιὰ τὸ πόσο ἐγὼ ἐπικράθηκα πού καταδιώχθηκα ἀπὸ αὐτοὺς γιὰ τὶς σταθερὰς μου πεποιθήσεις, μόνον ὁ Θεὸς τὸ γνωρίζει καὶ μόνον ἀπὸ Αὐτὸν ἐλπίζω ὅτι θὰ βραβευθοῦν οἱ πράξεις μου. Σκεφθεῖτε πὼς δὲν εὔρισκα σπίτι πού νὰ μὲ δεχθεῖ γιὰ νὰ μείνω, οὔτε ἐκκλησία γιὰ νὰ λειτουργῶ. Κανεὶς δὲν ἤθελε νὰ μοῦ πουλήσῃ πράγματα γιὰ νὰ συντηρηθῶ, ἂν δὲν τοὺς ἐπλήρωνα περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι οἱ ἄλλοι. Δὲν ἤθελαν οὔτε νὰ μὲ ἴδουν στὰ ματια τους κι ἔκαναν τὸ πᾶν γιὰ νὰ μὲ διώξουν μιὰ ὥρα γρηγορώτερα. Ἐπειδὴ ἐγὼ δὲν ἔπαυσα νὰ ἀντιδρῶ καὶ νὰ προσπαθῶ νὰ ἀνασκευάσω ὅσα ἔρχονταν νὰ μοῦ ποῦν γιὰ νὰ μὲ πείσουν στὶς δικές τους δογματικὲς δοξασίες καὶ στὰ ἄλλα λάθη τους, ἐκλήθηκα πολλές φορές ἀπὸ τοὺς προεστοὺς σὲ δημόσια συνεδρίαση, ὅπου μὲ εἰδοποίησαν ὅτι διέτρεχε κίνδυνος κι ἡ ἴδια μου ἡ ζωὴ, ἂν ἐξακολουθοῦσα νὰ μὴ συμφωνῶ μὲ τὶς δικές τους πεποιθήσεις. Τοὺς συνέστησα τότε νὰ μὴ μὲ προκαλοῦν, ἂν δὲν ἤθελαν ν' ἀκοῦνε τὶς δικές μου ἀντίθετες ἀπόψεις. Κι ἀκόμη τοὺς ἐρωτοῦσα, γιατί θέλουν νὰ λάβουν ἀπὸ τὸν πάπα τιμὲς καὶ χρήματα, ἀφοῦ τὸν μισοῦν τόσο πολὺ. Αὐτοί, ἀντὶ νὰ μοῦ ἀπαντοῦν σ' αὐτὲς τὶς ἀπορίες μου, ὄχι λίγες φορές, μ' ἐξυλοφόρτωναν γι' αὐτὰ πού



εἶπα. Ἔτσι ἤλπιζαν νὰ κάμψουν τὴν ἀντίστασή μου, ἀφοῦ δὲν τὰ κατάφερναν ἀλλιῶς.

» Ὅλα ὅσα ἐξέθεσα παραπάνω ἀρκοῦν νομίζω γιὰ ν' ἀποδείξουν τὸ πόσο ἐξαπάτησαν τὴν Προπαγάνδα ὅσοι ἀπὸ τοὺς προηγούμενους μισσιοναρίους παρέστησαν τοὺς Χιμαριῶτες ὡς καθολικούς. Ἄν κάποιος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς προηγούμενους ὑπάρχει πού νὰ ἐπιμένει ἀκόμη ὅτι ἀληθεύουν οἱ πληροφορίες πού εἶχε στείλει τότε, προτείνω ν' ἀναθέσετε σὲ ἀνεπίληπτη προσωπικότητα νὰ μεταβεῖ ἐκεῖ, γιὰ νὰ ἐξετάσει τὴν πραγματικὴ κατάσταση τῶν Χιμαριωτῶν στὰ θέματα πίστεως. Κι ἂν, γυρίζοντας καταθέσει ἐνὸρκως πὼς πρόσκεινται στὸν καθολικισμό, ἐγὼ δέχομαι νὰ περάσω τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς μου σὲ φυλακὴ γιὰ τὴν συκοφαντία πού προσῆψα σ' ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπους. Θέλετε κι ἄλλες μαρτυρίες; Ἀπευθυνθεῖτε στὸν ἀρχιεπίσκοπο τῆς Napolí. Ἐρωτεῖστε τον νὰ σᾶς πληροφορήσει γιὰ τὶς δογματικὲς πεποιθήσεις ἐκείνων τῶν Χιμαριωτῶν πού ὑπηρετοῦν ὡς μισθοφόροι τοῦ ἐκεῖ ἀντιθασιλέως στὸ «Μακεδονικὸ Σύνταγμα». Ἐρωτεῖστε ἐπίσης τὸν γειτονικὸ στὰ μέρη ἐκεῖνα καθολικὸ ἐπίσκοπο Κερκύρας. Ἀναθέσετε στὴν συνείδηση καὶ τῶν δύο νὰ σᾶς φανερώσουν τὴν ἀλήθεια. Μόνο τότε ἡ Προπαγάνδα, ἐνημερωνόμενη καλύτερα, θὰ μπορεῖ νὰ κρίνει τὶς ἀντιφατικὲς ἐκθέσεις τῶν μισσιοναρίων τῆς καὶ νὰ λάβει τὶς ἀποφάσεις πού θὰ τὴν ὠφελήσουν περισσότερο.

» Ἄν τώρα μὲ ἐρωτήσετε γιὰ τὸ μέλλον αὐτῆς τῆς ἱεραποστολῆς κι ἂν κατὰ τὴν γνώμη μου συμφέρει νὰ συνεχίσετε, ἀφοῦ, παρὰ τὶς δαπάνες σας, δὲν ἀπέφερε κανένα κέρδος πού νὰ ἐκφράζεται μὲ τὴν μεταστροφή πρὸς τὸν καθολικισμό ἐκείνων τῶν λαῶν, ἢ μήπως θὰ ἦταν προτιμότερο οἱ ἀπαιτούμενες δαπάνες ν' ἀφιερωθοῦν ἀλλοῦ ὅπου τ' ἀποτελέσματα θ' ἀποδεικνύονταν θετικότερα. Σ' αὐτὴ τὴν ἐρώτηση θ' ἀπαντήσω διαφορετικὰ ἀπὸ αὐτὰ πού σᾶς ἔγραφα ὅταν ἦμουν σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, πὼς δηλαδὴ ἦταν μάταιη πλέον ἢ ἄγονη συνέχιση μιᾶς ἀποστολῆς πού δὲν εἶχε ἀποφέρει κανένα οὐσιαστικὸ ὄφελος ἐπὶ διακόσια περίπου ὀλόκληρα χρόνια. Ἄς λάβουμε ὅμως ὑπόψη πὼς μιὰ χαμένη ψυχὴ ἀπομακρύνεται εὐκολώτερα ἀπὸ τὴν ἁμαρτία μὲ δέλεαρ τὴν προσφορὰ κάποιου δώρου κοσμικοῦ παρὰ πνευματικοῦ. Ἄν κάτι τέτοιο ἐφαρμοσθεῖ καὶ μὲ τοὺς Χιμαριῶτες, δὲν θὰ θεωροῦσα ἀκατόρθωτη τὴν ἀπομάκρυνσή τους ἀπὸ τὸ σχίσμα. Στὶς ἡμέρες μας σπανίζουν οἱ περιπτώσεις πού οἱ ψυχὲς ἐνεργοῦν ἀπὸ πραγματικὴ ἔφεση πρὸς τὸ καλὸ, χωρὶς νὰ ἀποβλέπουν καὶ σὲ κάποιον ὄφελος ὑλικό. Εἶναι κι αὐτοὶ γήινοι, ἀπὸ σάρκα, κι ἐπομέ-



νως μὲ τὰ ἴδια μέσα πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζονται. "Ἄν ὑποστηριχθεῖ ὅτι κι αὐτὸ τὸ σύστημα ἐδοκιμάσθη ἤδη, ἀπὸ μερικοὺς παλαιότερους μισσιοναρίους, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς, θὰ σᾶς ἐπαναλάβω ὅ,τι καὶ παραπάνω, πῶς δηλαδή αὐτοὶ ὅλοι δὲν ἐπέδειξαν τὸν ἀπαιτούμενο ζῆλο καὶ πῶς γι' αὐτὸ διέψευσαν τὶς προσδοκίαις τῆς Προπαγάνδας.

»Ἐπάνω στὸ θέμα αὐτὸ θὰ σᾶς παρακαλοῦσα νὰ ἀκούσετε μὲ προσοχὴ τὶς ἀπόψεις μου οἱ ὅποιες, κι ἂν ἀκόμη σᾶς δυσαρεστήσουν, βεβαιωθείτε ὅτι πηγάζουν ἀπὸ πραγματικὸ ζῆλο καὶ πίστη. Πρῶτα πρῶτα, φρονῶ αὐτὴ τὴν στιγμή πῶς δὲν θὰ ἦταν φρόνιμο νὰ διακοπεῖ ὀριστικὰ αὐτὴ ἡ ἀποστολή, ὡς μὴ παρέχουσα τάχα καμμιά ἐλπίδα μεταστροφῆς ἐκείνων τῶν λαῶν. Ἐγὼ νομίζω ὅτι εἰδικῶς αὐτοὶ εἶναι εὐκολώτερο νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν μητέρα ἐκκλησία παρὰ οἱ ὑπόλοιποι Ἕλληνες. Αὐτὸ θὰ γίνῃ κατ' ἄλλο ἂν ἐφαρμοσθοῦν ἐπιτυχῶς τὰ μέτρα ποὺ θὰ ἀναπτύξω παρακάτω. Νὰ μὴν ὑπάρξει κανένας δισταγμὸς γιὰ τὸ ἂν τὰ μέτρα αὐτὰ ἀνήκουν στὴν ὑλικὴ καὶ ὄχι στὴν πνευματικὴ σφαῖρα, ἀφοῦ ὁ σκοπὸς τῆς ἐφαρμογῆς τοὺς ἀποβλέπει στὴν ψυχικὴ σωτηρία ἐνὸς ὀλόκληρου λαοῦ.

»Τὸ νὰ στέλνονται ἐκεῖ μισσιονάριοι γιὰ νὰ ἰκανοποιηθοῦν κάποιες ἐπουσιώδεις ἀνάγκες, ὅπως γιὰ παράδειγμα γιὰ νὰ ἐξασφαλισθεῖ ἡ ἐκπαίδευση τῆς νεολαίας, εἶναι τὸ ἴδιο σὰν νὰ μὴν ἐλειτουργῆσεν Ἱεραποστολή, πραγματικὸ χάσιμο χρόνου. Ὁταν στὴν Προπαγάνδα ἀλλάζουν οἱ ἰθύνοντες, βλέποντας πῶς οἱ ἀπὸ τοὺς προηγούμενους ὀριζόμενοι μισσιονάριοι δὲν κατάφεραν σχεδὸν τίποτα, ἢ ὅτι οἱ ἐκθέσεις τοὺς γιὰ ἐπιτυχίαις ὑπῆρξαν ἀπατηλές καὶ παρεπλάνησαν τὸ ἴδρυμα, κάνουν κάποιες ἐνέργειαι γιὰ νὰ διορθώσουν τάχα τὴν κατάστασι. Ἐτσι ὅμως δὲν πρόκειται ποτὲ νὰ φθάσουμε σὲ κάποιο καλὸ ἀποτέλεσμα. Εἶναι βέβαιον ὅτι σφάλματα διεπράχθησαν ἄρκετὰ κατὰ τὴν ὀργάνωσι τῆς Ἱεραποστολῆς στὴν Χιμάραι. Εἶναι ὅμως ἐξίσου βέβαιον πῶς ὑπάρχουν καὶ τρόποι θεραπείας αὐτοῦ τοῦ κακοῦ. Ἄρκει νὰ σταλοῦν ἄνθρωποι ἱκανοὶ ποὺ νὰ διαπνέονται ἀπὸ πραγματικὸ ζῆλο καὶ νὰ γνωρίζουν πῶς νὰ μεταχειρισθοῦν τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνου τοῦ λαοῦ. Γιατὶ αὐτὸς ὁ λαὸς δικαιολογεῖ τὶς δαπάναις ποὺ ἐγίναν γι' αὐτὸν καὶ εἶναι σὲ θέσι νὰ δοξάσει τοὺς εὐεργέτας του χορηγούς. Ἄνταννακλᾶ δὲ ἡ δόξα στὴν Προπαγάνδα, ἢ ὅποια θὰ κατακτήσει τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὑπακοὴν μιᾶς ὀλόκληρης ἑλληνικῆς ἐπαρχίας. Τὴν σημασίαν αὐτοῦ τοῦ κέρδους μπορεῖ νὰ τὴν καταλάβει μόνον ὁποῖος γνωρίζει τὸν χαρακτῆρα τῶν Ἑλλήνων.



Μόνον αὐτὸς κατανοεῖ πὼς ἓνα τέτοιο ἀποτέλεσμα ἰσοδυναμεῖ μετὴν κατάκτηση ἑνὸς ὁλόκληρου κόσμου.

»Εἶναι ἀνώφελο νὰ στέλνονται ἀπὸ συνήθεια μισσιονάριοι ἐκεῖ, χωρὶς τὸν κατάλληλο μισθὸ γιὰ νὰ συντηρηθοῦν, καὶ νὰ ἐλπίζεται ὅτι θὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ μεταστροφή τοῦ λαοῦ. Καὶ κάτι τέτοιο μάλιστα νὰ ἀναμένεται ὅτι θὰ συμβεῖ μέσα σὲ δύο χρόνια. Ἀπὸ τὴν ἔλλειψη πόρων κι ἀπὸ τὴν βιασύνη γιὰ ἐπιτυχία οἱ μισσιονάριοι περιέρχονται σὲ κατάσταση ἀξιολύπητη. Ἔτσι ἀναγκάζονται νὰ μὴν εἶναι συνεπεῖς πρὸς τὸ ἔργο ποὺ τοὺς ἀνέθεσε ἡ Προπαγάνδα. Πασχίζουν νὰ ἐξασφαλίζουν τιμὲς καὶ προνόμια γιὰ τοὺς Χιμαριῶτες καὶ γιὰ νὰ καταστήσουν τὴν ἐκεῖ διαβίωσή τους ὑποφερτὴ, ὑποχωροῦν συνέχεια στὶς παράλογες ἀπαιτήσεις τῶν ντόπιων. Μὰ αὐτὸ ποὺ τοὺς πληγώνει περισσότερο κι ἀπὸ τὰ θάσσανα ποὺ ὑφίστανται ἀπὸ ἐκεῖνο τὸν λαὸ εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι στὴν συνέχεια κρίνονται ὡς ἀνίκανοι ἀπὸ τοὺς ἐντολοδόχους προϊσταμένους τῆς Ρώμης. Γι' αὐτὸ καταφεύγουν στὴν ἀπάτη κι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στέλνουν ἐκθέσεις πὼς τάχα ἔγιναν καθολικοὶ οἱ Χιμαριῶτες, ἐνῶ δὲν ἔγιναν. Ἀργότερα ὅμως ἔχουν νὰ παλέψουν μετὴν συνείδησή τους, καθὼς εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ γράφουν ψέματα, γιὰ γὰ εἶναι συνεπεῖς μετὰ τὰ πρῶτα γραπτὰ τους.

»Πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπόψη πὼς οἱ μισσιονάριοι τῆς Χιμάρας ἔχουν ν' ἀντιμετωπίσουν ἓνα λαὸ ποὺ δὲν ὑποτάσσεται σὲ κανένα νόμο καὶ ποὺ ἐνεργεῖ κατὰ τὴν βούλησή του. Ἐλεύθερος καὶ κυρίαρχος τοῦ ἑαυτοῦ του, δὲν ἀνέχεται κανένα ἀφέντη ποὺ νὰ τὸν τιθασσεύει. Λαὸς μετὰ θάρβαρες συνήθειες, ποὺ διαφωνεῖ ριζικὰ μετὶς δογματικὲς ἀντιλήψεις τῶν μισσιοναρίων. Τὸ μόνο λοιπὸν ποὺ ἀπομένει στοὺς ἀποστελλόμενους εἶναι νὰ προσπαθοῦν μετὰ φιλοδωρήματα καὶ κουμπαριῆς νὰ ἐξαγοράσουν τὴν προστασία τῶν προεστῶν, γιὰ νὰ ἐξασφαλισθεῖ ἡ κάπως ἀνθρώπινη ἐκεῖ διαμονή τους. Ὑποχρεώνονται νὰ τραπεζώνουν τοὺς προεστοὺς δύο φορές τὸν χρόνο, γιὰ νὰ τοὺς ἔχουν προστάτες ὅταν τοὺς καταδιώκει ὁ λαὸς κι ὁ ἐπίσκοπός τους. Ἡ Προπαγάνδα ὅμως δὲν ἠθέλησε ποτὲ νὰ κατανοήσῃ τὰ πολλὰ προβλήματα τῶν μισσιοναρίων τῆς. Ἀπὸ ἀνάγκη λοιπὸν κι αὐτοί, γιὰ νὰ αὐτοπροστατευθοῦν, προδίδουν τὸν κύριο σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖον ἐστάλησαν. Αὐτὸ ὅμως εἶναι τὸ ἴδιο ὡς νὰ μὴν εἶχαν ποτὲ σταλεῖ ἐκεῖ μισσιονάριοι. Ἐπομένως, ἀφοῦ κι ὅταν οἱ μισσιονάριοι ποὺ ὑπάρχουν δὲν τολμοῦν νὰ μιλήσουν γιὰ μεταστροφή, πὼς εἶναι δυνατὸν ν' ἀναμένεται ὅτι οἱ Χιμαριῶτες θὰ γίνουν καθολικοί; Πρέπει λοιπὸν μ' ὁποιο-



\*Η Ἱεραποστολή τῆς Χιμάρας

δήποτε τρόπο νὰ ἐξασφαλισθεῖ μεγαλύτερη τιμὴ καὶ ὑπόληψη γιὰ τοὺς μισσιοναρίους.

»Οἱ ἀποστελλόμενοι ἐπίσης πρέπει νὰ φθάνουν στὸν τόπο ἕνα χρόνο προτοῦ ἀναχωρήσουν οἱ προηγούμενοί τους. Εἶναι μεγάλη ἢ ζημιὰ πὺ προκύπτει, ἀφοῦ πάει χαμένη ἢ πείρα τῶν παλαιότερων, πὺ ἀποκτήθηκε μὲ κόπους τόσων ἐτῶν, ἐπειδὴ δὲν ἀνακοινώνονται στοὺς νεοερχομένους. Κανεὶς δὲν τοὺς καθοδηγεῖ πῶς πρέπει νὰ συμπεριφέρονται σὲ μερικές οἰκογένειες Χιμαριῶν καὶ πῶς σὲ ἄλλες, ποιοὶ ἀντιμετωπίζουν ἀνθρώπινα τοὺς μισσιοναρίους καὶ ποιοὶ ὄχι, ποιά θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ στάση τους ἀπέναντι στοὺς προεστούς, στὸν λαό, στὸν ἐπίσκοπο. Σκεφθεῖτε σὲ ποιά ἀξιοθρήνητη κατάσταση περιέρχεται ὁ καινούργιος μισσιονάριος, χωρὶς πείρα, χωρὶς βοήθεια, χωρὶς γνωριμίες. Αὐτὸς πὺ προέρχεται ἀπὸ χῶρες περισσότερο εὐτυχισμένες, δὲν βρίσκει σ' αὐτὴ τὴν κόλαση κανένα πὺ νὰ τὸν ἐνθαρρύνει. Μ' αὐτὸ ἐπομένως τὸ σύστημα πὺ ἀκολουθεῖται, κάθε φορά πὺ ἀλλάζουν τὰ πρόσωπα τῆς ἀποστολῆς, εἶναι σὰν νὰ ὀργανώνεται αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ γιὰ πρώτη φορά.

»Τὸ γεγονός ἀκόμη ὅτι οἱ ἀποστολῆς δὲν διαδέχονται ἀμέσως ἢ μία τὴν ἄλλη δημιουργεῖ ζημιὰ. Δὲν εἶναι σπάνιες οἱ περιπτώσεις πὺ μεταξὺ τῆς μιᾶς ἀποστολῆς καὶ τῆς ἐπομένης παρεμβάλλεται χρονικὸ κενὸ δέκα ἢ ἀκόμη καὶ δεκαπέντε ἐτῶν. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ὁ λαὸς ἔχει ἐξαγριωθεῖ, ἀφοῦ ἐπὶ τόσον χρόνο δὲν ἔχει κάποιον καθοδηγητὴ πὺ θὰ τοῦ κηρύξει τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ πὺ θὰ ἐκπαιδεύσει τὴν νεολαία του. Ἀπὸ τὸ μάκρος τοῦ χρόνου χάνονται τὰ ἴχνη τῶν ἀποστολῶν κι ἡ ἀγάπη τῶν προεστῶν καὶ τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς μισσιοναρίους. Εἶναι φυσικὸ λοιπὸν νὰ γράφεται ἀπὸ ἐκεῖ ὅτι οἱ Χιμαριῶτες εἶναι ἀδύνατον νὰ προσηλυτισθοῦν.

»Τὴν ἀποψη, πῶς τάχα δὲν βρίσκονται ἄνθρωποι πρόθυμοι νὰ δεχθοῦν νὰ στελεχώσουν τὶς ἀποστολῆς γιὰ τὴν Χιμάρα, ἐγὼ ὁπωσδήποτε τὴν ἀπορρίπτω. Ἡ δυσκολία δὲν ὀφείλεται στὸν φόβο γιὰ τὴν συγκεκριμένη ἀποστολή, ἀλλὰ στοὺς ἐξαιρετικὰ χαμηλοὺς μισθοὺς πὺ προσφέρονται. Ἡ φήμη πὺ κυκλοφορεῖ ὅτι στὸ παρελθὸν πολλοὶ μισσιονάριοι ὑπέστησαν ἀνείπωτα θάσανα καὶ ἐκεῖ, ἀφοῦ ἐστάλησαν, ἐγκαταλείφθησαν χωρὶς καμμία ἀμοιβή, συνετέλεσε ὥστε αὐτὸ τὸ ὑπουργεῖο νὰ καταστεῖ μισητὸ καὶ φρικαλέο. Ἐν τούτοις, ἱκανοὺς ἀνθρώπους μπορεῖ νὰ θρεῖ ἡ Προπαγάνδα καὶ στὴν Σικελία καὶ στὴν Καλαβρία. Ἀρκεῖ νὰ τοὺς περιβάλλει μὲ ιδιαίτερη στοργὴ καὶ νὰ τοὺς ἀνταμείψει γενναιόδωρα.

»Ἡ γνώμη ὅτι οἱ Χιμαριῶτες μπορεῖ νὰ προσηλυτισθοῦν καὶ



νά δηλώσουν ὑπακοή στὸν πάπα εὐκολώτερα ἀπὸ ἄλλους "Ἕλληνες στηρίζεται στὸ γεγονός ὅτι αὐτοὶ ζοῦν ἐλεύθεροι, χωρὶς ἀφέντη καὶ ὑποταγή. Εἶναι λαὸς ποὺ ἀφιερώνει τὸν περισσότερο χρόνο του στὶς ἐσωτερικὲς φασαρίες καὶ στὴν δύσκολη καλλιέργεια τῆς γῆς του, χωρὶς νὰ δίνει ἰδιαίτερη σημασία στὶς δογματικὲς διαφορὲς. "Ἄν δὲν ὑπῆρχαν ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ παπάδες τους, εἶμαι βεβαιότατος ὅτι σύντομα ὅλοι θὰ λησμονοῦσαν τὶς σημερινὲς δογματικὲς δοξασίαι τους. Λόγω τῆς λαχτάρας γιὰ τὴν σπουδὴ τῶν παιδιῶν τους καὶ λόγω τῆς ἐλπίδος γιὰ τὴν ἀποκόμιση κάποιου ὑλικοῦ κέρδους ἀπὸ τὴν Ρώμη, παρὰ τὶς πιέσεις τοῦ ἐπισκόπου τους, εὐελπιστῶ πὼς εἶναι ἀπὸ τὸν Θεὸ ἀποφασισμένο νὰ συμβεῖ κάποια ἡμέρα ἢ μεταστροφή αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. "Ἄς δοκιμάσει ἡ Προπαγάνδα νὰ στείλει μισσιοναρίους τοῦ ἑλληνικοῦ τυπικοῦ σὲ ἄλλους "Ἕλληνες τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τότε θὰ ἰδεῖ ὅχι ἂν τοὺς συντηροῦν ἀλλὰ ἂν ἔστω τοὺς δέχονται κοντά τους. Κάθε "Ἕλληνα μισσιονάριο τὸν βλέπουν ὡς ἀντίχριστο κι ἀποστάτη τῆς πίστεώς τους. Οἱ Χιμαρῶτες ὅμως εἶναι ἕνας πρωτόγονος καὶ πάμπτωχος λαὸς τὸν ὁποῖον μὲ κατάλληλο χειρισμὸ θὰ κατάφερνε κανεὶς νὰ τὸν τραβῆξει μὲ τὸ μέρος του. Καθὼς μάλιστα εἶναι ἀσταθεὶς στὸν χαρακτήρα, νομίζω πὼς, ἂν οἱ εἰδωλολάτρες τοῦ θορρᾶ ἀπεφάσιζαν νὰ τοὺς διαδώσουν τὶς αἰρέσεις τους, δὲν θὰ συναντοῦσαν ἰδιαίτερη δυσκολία, ἀρκεῖ νὰ ἤξεραν τὸν αποτελεσματικὸ τρόπο δράσεως ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο ἡ Προπαγάνδα, μὲ τὴν συνεχῆ ἀποστολὴν ἱκανῶν ἀνθρώπων καλὰ μισθοδοτούμενων καὶ μὲ τὴν γενναϊόδωρη παροχὴ ὑλικῶν ἀγαθῶν πρὸς τοὺς ἐκεῖ ζῶντες πληθυσμούς, θὰ τὰ κατάφερνε νὰ τοὺς ὑποκινήσει τὴν ἀγάπη πρὸς αὐτήν.

»Οὔτε εἶναι ὀρθὸ νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθοῦν στὴν τύχη τους, ἐπειδὴ δὲν φαίνονται διατεθειμένοι νὰ ὑπακούσουν στὶς ἐντολὲς τῶν μισσιοναρίων. Εἶναι ὄντα πλασμένα ἀπὸ γήινο ὑλικό. Γι' αὐτὸ οἱ διδασχὲς πρέπει νὰ συνοδεύονται ἀπὸ ἐλπίδες γιὰ ὑλικά ὀφέλη. Δὲν εὐσταθεῖ κι ἡ ἄποψη πὼς οὔτε ὁ Θεὸς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κάνει θαύματα ἐκεῖ ποὺ εἶναι ἀπαραίτητο. Γιατὶ ὁ Θεὸς ἐνίσχυσε τὴν ἐκκλησία του μὲ τόση δύναμη, ὥστε νὰ ἀρκεῖ ἡ πρόνοιά της γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ λαοῦ, χωρὶς νὰ ἀπαιτεῖται γιὰ κάτι τέτοιο νὰ συμβεῖ κάποιο θαῦμα. "Ὅποιον μάλιστα ὑποστηρίζει πὼς, ἂν εἶναι ἀποφασισμένο ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ σωθοῦν, αὐτὸ θὰ γίνεῖ χωρὶς νὰ καταβληθεῖ τόση ἀνθρώπινη προσπάθεια, ἐγὼ τὸν θεωρῶ ἀπερίσκεπτο.



»Εἶναι γνωστὸ πὼς ἀκόμα κι οἱ δυνατοὶ τοῦ κόσμου ἐξασφαλίζουν τὴν φιλία τῶν γειτόνων τους ὄχι μόνο μὲ τὸ νὰ ἐγκαθιστοῦν ἀνάμεσά τους πρεσβευτές, ἀλλὰ στέλνοντας καὶ πολλὰ δῶρα. Μὲ λαοὺς ποὺ ὑπέστησαν ζημιές κι ἡ συνδιαλλαγή μαζί τους ἐφαινόταν ἀδύνατη, ἐπιτεύχθηκε φιλία μόνο μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Ἐὰν ἐφαρμοσθεῖ καὶ στὴν Χιμάρα, ὁ Θεὸς θὰ εὐλογεῖ τοὺς κόπους τῶν μισσιοναρίων καὶ τοὺς ἱεροὺς σκοποὺς τῆς Ἐκκλησίας του. Πρέπει νὰ ἐνδιαφερθοῦμε γιὰ τὴν ὑπόθεση ποὺ ἐπιχειρεῖται, χωρὶς νὰ παραμελήσουμε τὰ ἀνθρώπινα μέσα ποὺ θὰ καταστήσουν ἐφικτὸ τὸ καλὸ ἀποτέλεσμα. Ἀλλιῶς ἡ ἐλπίδα εἶναι μάταιη κι ἂν κάτι θετικὸ συμβεῖ, θὰ ὀφείλεται σ' ἄληθινὸ θαῦμα.

»Κατὰ τὴν ἄποψή μου, γιὰ νὰ σημειώσουμε ἐπιτυχίες στὴν Χιμάρα, πρέπει ἡ Ἁγία Ἐδρα σ' ἄλλους ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ προεστοὺς νὰ ἀπονείμει κάποια ἀξιώματα, σ' ἄλλους νὰ στείλει φιλοδωρήματα, σ' ἄλλους νὰ πληρώνει ἐτήσιο μισθό, κι ἄλλους νὰ προσκαλεῖ γιὰ νὰ συναντήσουν κι ἀγαπήσουν τὸν πάπα, στὸν ὁποῖον θὰ ἀποτίσουν σεβασμὸ κι ὑπακοή. Παρόλο ποὺ εἶναι σχισματικοὶ καὶ σκληροί, μὲ τὶς πολλὰς παροχές θὰ δεχθοῦν στὴν ἀρχὴ νὰ προστατεύσουν τοὺς μισσιοναρίους ἀπὸ τὶς διώξεις τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἐπισκόπου τους, σιγά σιγά θὰ καταλήξουν καθολικοί, κι ἀδελφωμένοι μὲ τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας θὰ ἀποπέμψουν ὀριστικὰ τὸν σχισματικὸ ἐπίσκοπό τους. Ἀπὸ τὴν πείρα ποὺ διαθέτω προκύπτει πὼς τὸ κύριο ἐμπόδιο, ἂν ὄχι τὸ μοναδικό, ποὺ ἐκεῖνος ὁ λαὸς δὲν πρόκειται ποτὲ νὰ ἀγαπήσει τὴν Ἁγία Ἐδρα, εἶναι ἡ ἐκεῖ ἀφίξη κάθε διετία τοῦ ὀρθόδοξου ἐπισκόπου, ὡς καὶ ἡ κάθε καλοκαίρι συρροὴ πολλῶν Ἑλλήνων μοναχῶν ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, τὸ Ἅγιον Ὄρος, τὸ Σινᾶ κι ἀπὸ ἄλλου, οἱ ὁποῖοι μαζεύουν ἐλεημοσύνες σὲ σιτάρι καὶ ἄλλα προϊόντα. Ὅλοι αὐτοί, δείχνοντας τάχα ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ καλὸ τους, συμβουλεύουν τὸν λαὸ νὰ διώξουν τοὺς μισσιοναρίους ὡς ἐχθροὺς τῆς πίστεώς τους. Γι' αὐτὸ, πρὸς μεγάλη μου ἔκπληξη, ἀντελήφθηκα ὅτι τὶς περισσότερες διώξεις τὶς ὑπέφερα κατὰ τὴν διάρκειά τοῦ καλοκαιριοῦ. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν παραπάνω καὶ μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ἐβδομάδος χωρὶς κηρύγματα μίσους, ἡ συμπεριφορὰ τοῦ λαοῦ πρὸς ἐμὲ γινόταν ἀνθρωπινώτερη. Γιὰ νὰ ξερριζώσῃ λοιπὸν κανεὶς αὐτὸ τὸ κακὸ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἔξω, πρέπει νὰ κερδίσει μὲ τὸ μέρος του τοὺς προεστοὺς, μὲ τὸ σύστημα ποὺ ἐξέθεσα παραπάνω.

»Εἶναι ἀλήθεια πὼς οἱ Χιμαριῶτες εἶναι πέρα ὡς πέρα βουτηγμένοι σὲ θρησκευτικὰς πλάνες τῶν Ἑλλήνων. Εἶναι ὅμως



ἐξίσου ἀληθινὸ πῶς δὲν τρέφουν ἰδιαίτερην ἀγάπη καὶ σεβασμὸ πρὸς τὸν ἐπίσκοπό τους. Αὐτὸς ὅταν τοὺς ἐπισκέπτεται, τὸ μόνο ποὺ φροντίζει εἶναι πῶς νὰ συγκεντρώσει περισσότερα χρήματα, πῶς θὰ τοὺς ἐπιβάλλει μεγαλύτερες προσφορές καὶ ποτὲ δὲν ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὰ προβλήματα τους καὶ τὴν διακυβέρνηση τοῦ ποιμνίου του. "Ὅσο ἤμουν ἐκεῖ, περισσότερες ἀπὸ μία φορές κάποιον ἀπὸ τὶς παραθαλάσσιες περιοχὲς ἐπὶ σειράν ἐτῶν ἀρνήθηκαν νὰ τὸν δεχθοῦν. Λίγο προτοῦ πάω, συνεννοήθηκαν σ' ὀλόκληρη τὴν ἐπαρχία κι ἔγραψαν ἐναντίον του στὸν μητροπολίτη Ἰωαννίνων. Αὐτὸς ἐξόδευσε πολλὰ χρήματα, γιὰ νὰ γαληνεύσει τὴν κατακραυγὴ τους. Ὁ δεσπότης τότε ἤθελε νὰ ἀφορίσει τὸν λαό. Τοῦ ἀποκρίθηκαν εὐθέως πῶς θὰ ἀπευθύνονταν σὲ ἄλλον γιὰ νὰ τοὺς εὐλογεῖ. Προφανῶς ὑπονοοῦσαν τὸν πάπα. Τότε ὁ δεσπότης ὑπεχώρησε κι ἀπέφυγε νὰ τοὺς ἐξακοντίσει τὸ ἀνάθεμα του. Τὴν σύμπτωση μάλιστα ποὺ τὸν καιρὸν αὐτὸν ἀπουσιάζει ἀπὸ ἐκεῖ ὁ δεσπότης, μποροῦν νὰ τὴν ἐκμεταλλευθοῦν οἱ προεστοὶ ὡς δικαιολογία γιὰ νὰ τὸν διώξουν καὶ νὰ δεχθοῦν στὴν θέση του κάποιον ἄλλον, ὑποδειγμένον ἀπὸ τὴν Ρώμη. Ἄρκει γιὰ μιὰ τέτοια σοβαρὴ ἐπιχείρηση νὰ μὴν ἀρκεσθοῦμε σ' ἀπλὰ κηρύγματα, ἀλλὰ νὰ ἐνεργήσουμε δεόντως καὶ μ' ἀρκετὰ φιλοδωρήματα. Εἶναι τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἐπιτύχουμε ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὶς πλάνες τους, ἐνῶ, ὅσο κι ἂν πασχίσει κατ' ἄλλον τρόπο ἀκόμη κι ὁ ἄριστος μισσιονάριος, δὲν πρόκειται νὰ τὰ καταφέρει.

»Δεσμεύοντας τοὺς προεστοὺς μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, σιγὰ σιγὰ, πότε μὲ τὴν πειθῶ, πότε μὲ τὴν ὑποχρέωση, ὁ καλὸς μισσιονάριος θὰ ἐπιτύχαινε προόδους. Δηλαδή, στὴν ἀρχὴ θὰ τοὺς ἔπειθε νὰ παρακολουθοῦν τὶς λειτουργίες του, ὕστερα νὰ κοινωνοῦν, νὰ βαπτίζουν τὰ παιδιά τους καὶ τέλος νὰ ἐξομολογοῦνται ἀπ' αὐτόν. Σ' ἓνα μισσιονάριο ποὺ ἐκέρδισε τὴν εὐνοιά τους καὶ ποὺ τὴν διατηρεῖ μὲ συνεχεῖς παροχὲς καὶ δῶρα, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ τὸν ὑπακούουν σὰν εὐεργέτη. Μὰ κι ἂν παρ' ὅλα αὐτὰ ἀποδειχθοῦν ἀχάριστοι, αὐτὸς δὲν ἔχει παρὰ νὰ τοὺς διακόψει τὶς δωρεές. Τὸ παράδειγμα τῶν προεστῶν θὰ τὸ ἀκολουθήσει κι ὁ ἀπλὸς λαός, καθὼς θὰ νοθετεῖται κατάλληλα πῶς δὲν ὑπάρχουν οὐσιαστικὲς διαφορὲς στὴν τέλεση τῶν θείων μυστηρίων. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ μισσιονάριος δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀδέξιος, ἀλλὰ ἔξυπνος κι εὐρηματικός, νὰ ξέρει νὰ ἐκμεταλλεύεται ἔγκαιρα τὶς εὐκαιρίες καὶ νὰ ὑποδεικνύει λύσεις κάθε φορά γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ τυχὸν θ' ἀνακύψουν. Ἀπὸ τὴν παραμικρὴ ἀπροσεξία μπορεῖ νὰ πᾶνε ὅλα χαμένα. Ἐπομένως, δὲν ἀρκοῦν μόνο τὰ δῶρα, γιὰ νὰ κερ-



Ἡ Ἱεραποστολή τῆς Χιμάρας

δίσει τὴν ἐμπιστοσύνη τους. Πρέπει νὰ τοὺς σαγηνέψει καὶ μὲ τὴν ἀξιωσύνη καὶ σύνεσή του.

»Ὅταν ἐδραιωθεῖ ἡ ἀγάπη προεστῶν καὶ λαοῦ πρὸς τὸν μισσιονάριον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον εὐχαρίστως θὰ δέχονται νὰ τελοῦνται ὅλα τὰ θεῖα μυστήρια, θὰ ἔχει φθάσει νομίζω κι ἡ εὐλογημένη στιγμή πού αὐτὸς πρέπει νὰ τοὺς δασκαλέψει γιὰ τὶς δογματικές διαφορές. Στὴν ἀρχὴ θὰ ἀναφερθεῖ σὲ γενικὲς γραμμὲς καὶ θὰ τοὺς συμβουλεύσει νὰ ἀκολουθοῦν πιστὰ ὅσα ἐκήρυξαν περὶ τοῦ δόγματος οἱ ἅγιοι πατέρες τους. Μετὰ θὰ τοὺς ἐξηγήσει πῶς ἐδημιουργήθηκαν μεταξὺ ὀρθοδόξων καὶ καθολικῶν οἱ διαφορὲς πού διαρκοῦν ἀκόμη. Οἱ διαφορὲς αὐτὲς ἀναφέρονται σὲ θέματα πίστεως, κι αὐτοὶ δὲν εἶναι ἀρμόδιοι νὰ κρίνουν ἂν τὸ δίκιο εἴ-σκεται μὲ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ πατριάρχῃ τους. Ἀντίθετα, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὸ δίκιο μπορεῖ νὰ ἀνήκει στοὺς καθολικοὺς καὶ στὸν πάπα. Ἐπομένως, ἀφοῦ ἀπὸ μόνοι τους δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ διακρίνουν ποιά εἶναι ἡ ἀλήθεια, ὀφείλουν νὰ ξεκόψουν ἀπ' αὐτὴ τὴν πεισματικὴ αὐτοπεποίθησι.

»Καθιστάμενοι μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἀδιάφοροι, κι ἀλαφρωμένοι ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴ τους ἐμπάθεια, εἶναι ἀπίστευτο τὸ πόσο θὰ εὐκολυνθεῖ ὁ μισσιονάριος γιὰ νὰ τοὺς κάνει ἐπίδειξη τῆς ἀληθείας ὄχι μόνο μέσω τῆς θεολογίας, ἀλλὰ καὶ μέσω τῆς διδασκαλίας τῶν ἰδίων τῶν ἁγίων πατέρων τους. Πρέπει ὅμως ἀπαραιτήτως ὁ μισσιονάριος νὰ ἀποφεύγει ὁποιαδήποτε ἰδιωτικὴ συζήτηση μαζί τους πᾶνω σὲ τέτοια θέματα. Μόνο μέσα στὴν ἐκκλησία στὰ δημόσια κηρύγματα του θὰ τοὺς προσκαλεῖ ὅλους μαζί, γιὰ ν' ἀκούσουν τὰ λόγια του πᾶνω σ' ἓνα συγκεκριμένο θέμα πίστεως. Γιατὶ συχνὰ οἱ ἰδιωτικὲς συζητήσεις δημιουργοῦν συγχύσεις. Οἱ συνομιλητὲς μεταδίδουν στοὺς ἄλλους τὰ τῆς συζητήσεως τὴν ὥρα πού καλλιεργοῦν τὰ χωράφια τους, τότε πού οὔτε κὰν ἀκούει καλὰ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Ἄν μάλιστα ληφθεῖ ὑπόψη τὸ πόσο ἀδαεῖς εἶναι ὅλοι τους, τότε καταλαβαίνει πῶς μπορεῖ ἀπὸ ἀγνοία νὰ θγαίνει κερδισμένη ἡ ἀρχαία λανθασμένη δογματικὴ πεποίθησή τους. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο ὁ μισσιονάριος πρέπει ν' ἀποφεύγει τὶς ἰδιωτικὲς δογματικὲς συζητήσεις μαζί τους, τουλάχιστον ὅσον καιρὸ διαρκεῖ ἡ συστηματικὴ κατήχησι ὅλων μέσα στὶς ἐκκλησίες.

»Σ' αὐτὴ τὴν θεάρεστη ἐπιχείρησι θὰ μπορούσε νὰ βοηθήσει κι ὁ βασιλιάς τῶν δύο Σικελιῶν. Νὰ παραγγεῖλει στοὺς Χιμαριῶτες ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ διώξουν τὸν σχισματικὸ ἐπίσκοπό τους καὶ νὰ δεχθοῦν αὐτὸν πού θὰ τοὺς στείλει ὁ πάπας, στὸν ὁποῖον ἄλ-



λωστε ὀφείλουν νὰ ὑπακούουν, κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ συμφωνητικοῦ ποὺ εἶχαν μεταξύ τους ὑπογράψει. Κι ἂν ἡ ἐπαρχία φανεῖ πῶς δὲν ὑποτάσσεται στὴν ἐπιθυμία του, νὰ δείξει ὁ βασιλιάς πῶς περιφρονεῖ τοὺς μισθοφόρους του Χιμαριῶτες, εἰδοποιώντας τους ὅτι σκοπεύει νὰ τοὺς ἀπολύσει ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία του, ἐπειδὴ αὐτός, ὡς ἐπληροφορήθηκα ἀπὸ κάποιον, τοὺς εἶχε προσλάβει ὡς καθολικούς. Οἱ Χιμαριῶτες, γιὰ νὰ μὴν τοὺς συμβεῖ κάτι τέτοιο, ὅποτε ἡ ἐπαρχία τους θὰ στερηθεῖ ἀπὸ τὰ πολλὰ κέρδη ποὺ ἀποκομίζουν, κι ἂν μάλιστα τοὺς τάξουν μεγαλῦτερα κέρδη, θὰ τὸ σκεφθοῦν στὰ σοβαρὰ νὰ δυσαραεστήσουν τὸν εὐεργέτη τους βασιλιά. Καὶ τότε θὰ συμβεῖ τὸ μεγάλο καλό, οἱ μισσιονάριοι ν' ἀγαπηθοῦν κι ὁ λαὸς νὰ δέχεται θὰ θεῖα μυστήρια μονάχα ἀπ' αὐτούς.

»Τέλος, δὲν πρέπει ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ στὴν Χιμάρρα νὰ διακοπεῖ καὶ γιὰ τὸν λόγο ὅτι μὲ τοὺς μισσιοναρίους διατηρεῖται στὰ παράλια ἐκεῖνα ὁ χριστιανισμός. Δὲν πρέπει, γιὰ τὰ λίγα χρήματα ποὺ ξοδεύονται ἐκεῖ γιὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου, ν' ἀφεθοῦν τόσες ψυχές στὰ χέρια τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν μωαμεθανῶν, μὲ τὴν δικαιολογία ὅτι δὲν θέλουν ἀκόμα ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὶς πλάνες τους. Τουλάχιστον, ἀπὸ οἶκτο γιὰ τὰ τόσα νήπια ποὺ πεθαίνουν, γιὰ τοὺς ἀπλόκους βοσκούς καὶ τὶς γυναῖκες, οἱ ὁποῖοι στὸ κάτω κάτω οὔτε ποὺ καταλαβαίνουν τέτοια θέματα πίστεως. Ἄς ζοῦν τουλάχιστον διατηρώντας ἀπλῶς τὸν χριστιανισμό τους κι ἂς μὴν γνωρίζουν μὲ ἀκρίβεια αὐτὰ ποὺ ἐπίστευαν οἱ ἅγιοι πατέρες τους.

»Θὰ προσθέσω κι ἓναν ἀκόμη λόγο, γιὰ τὸν ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθεῖ ἐκεῖνη ἡ ἐπαρχία. Μὲ τὸ νὰ παραμείνει χριστιανή, θὰ μπορεῖ εὐκολώτερα, σὲ περίπτωσιν πολέμου, νὰ προσφέρει ἐθελοντικὰ τὶς ὑπηρεσίες της σὲ κάποιον χριστιανὸν πρίγκιπα, ἢ ἔστω νὰ τοῦ προσφέρει βοήθεια. Ἀντίθετα, ἂν γίνουν εἰδωλολάτρες ἢ μωαμεθανοί, αὐτὸ σὲ περίπτωσιν πολέμου μπορεῖ νὰ κοστίζει ἄρκετὸ χριστιανικὸ αἷμα. Οἱ ἀποστολές λοιπὸν νὰ συνεχισθοῦν, γιὰ νὰ μὴν δημιουργηθεῖ ἡ ἐντύπωση στὸν ὑπόλοιπο κόσμον ὅτι οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἐγκατελείφθησαν κατὰ τρόπο θάρβαρο. Κι ἂν δὲν πεισθοῦν ν' ἀποκηρύξουν τὶς πλάνες τους, ἂς ἔχουν οἱ ἴδιοι τὸ κρίμα, ποὺ δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴ τῆς ἀληθινῆς ἐκκλησίας. Κοντὰ τους οἱ μισσιονάριοι θὰ ἐξασφαλίζουν τὰ θεῖα μυστήρια σ' ἀνθρώπους ἐτοιμοθάνατους, ποὺ ζοῦν σ' ἀπόμακρα ὄρεινὰ μέρη. Ἐκτὸς ποὺ θὰ παρέχεται ἡ εὐκαιρία ν' ἀνανήψουν κι ὅσοι ἐκεῖ ἄνθρωποι ἔχασαν τὴν πίστη τους, μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ ἔμειναν τὰ παιδιὰ τους ἀβάπτιστα, ἀπὸ ἔλλειψη ἱερέων καὶ καθο-



δηγητῶν.

» Ἄς σταλοῦν λοιπὸν μισσιονάριοι γιὰ τὶς πνευματικὲς ἀνάγκες ἐκεῖνου τοῦ τόπου, ἅς ἐνισχυθοῦν μὲ ἀξιοπρεπῆ μισθὸ κι ἅς ἐνθαρρυνθοῦν οἱ προεστοὶ μὲ δῶρα κι ἄλλα μέσα. Μόνο μετὰ ἀπ' αὐτὸ θὰ ἔχει κανεὶς τὸ δικαίωμα νὰ ὑποστηρίξει ὅτι οἱ Χιμαριῶτες εἶναι ἀδύνατον νὰ προσηλυτισθοῦν. Τέτοιο συμπέρασμα γιὰ τὴν ὥρα εἶναι ἐπιπόλαιο, ἀφοῦ ὡς τώρα οὐσιαστικὰ καμμιά τέτοια προσπάθεια δὲν ἔχει ἐπιχειρηθεῖ. Ἄς ἐπιδείξει λοιπὸν ἡ Προπαγάνδα μεγαλύτερη φροντίδα, μὲ τὸ νὰ ξερριζώσῃ σ' ἐκεῖνο τὸ λιβάδι τὰ ζιζάνια ποὺ ἔχουν παρεισφρήσει καὶ μολύνουν τὴν ἀληθινὴ πίστη τῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ κι ὁ κηπουρὸς πασχίζει μὲ κάθε μέσον νὰ διατηρήσῃ καρπερὸ τὸ περιβόλι του κι ἀποφεύγει νὰ τὸ χαρακτηρίσῃ ἄγονο, προτοῦ ἐξαντλήσῃ ὅλες τοὺς τὶς προσπάθειες.

Διατελῶ μετὰ πάσης τιμῆς σ' αὐτοὺς ποὺ μοῦ ὑπέβαλαν τὴν ὑποχρέωση νὰ διατυπώσω τὴν παροῦσα ἀναφορά».

Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀναφορὰ τοῦ Κερκυραίου μισσιοναρίου Σιλβέστρου Κωνσταντίνου Σλάδη, ἡ ὁποία συνεζητήθη στὴν συνεδρία τῶν καρδιναλίων τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1760. Τὰ προτεινόμενα μέτρα δὲν ἐλήφθησαν ὑπόψη, ὄχι μόνο γιατί ἦσαν παραπάνω ἀπὸ τὸ ἐπιτρεπτὸ τολμηρὰ καὶ προέρχονταν ἀπὸ πρόσωπο τὸ ὁποῖον δὲν ἐνέπνεε ἐμπιστοσύνη, ἀλλὰ προπαντὸς γιατί ὑπεβλήθησαν σὲ στιγμή ποὺ ὅλοι εἶχαν ἀγανακτήσει μὲ τὴν μεγάλη ἐκείνη περιπέτεια, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν, ἐπὶ τόσες δεκαετίες, ἀποστελλόμενοι καὶ ἀποστολεῖς εἶχαν ἀποκομίσει μόνον ἀπογοητεύσεις.

Ἡ ὠμὴ ὁμολογία ἐξάλλου ὅτι ἡ Προπαγάνδα εἶχε πολλὰ φορὲς στὸ παρελθὸν ἐξαπατηθεῖ συστηματικὰ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ὄργανά της, στὴν ἀπεγνωσμένη προσπάθειά τους νὰ μὴ θεωρηθοῦν ὑπηρέτες ἀνίκανοι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐπέσπευσε τὴν λήψη τῆς μεγάλης ἀποφάσεως. Ἐδόθη ὀριστικὸ τέλος στὴν πικρὴ ἐπιχείρηση ἡ ὁποία ὀνομαζόταν Ἱεραποστολή τῆς Χιμάρρας (*La Missione di Chimarra*).

Ἀνεκλήθησαν μετὰ ἀπὸ λίγο οἱ τελευταῖοι Gennaro Clavaro καὶ Giuseppe Bugliaro. Ὁ Σλάδης ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν Ρώμη μετέβη στὴ Βενετία, ματαίως ἐξεσήκωσε ἀπὸ ἐκεῖ τοὺς Χιμαριῶτες νὰ τὸν ζητήσουν ἀπὸ τὴν Προπαγάνδα ὡς μισσιονάριό τους. Ἦταν πλέον ὀριστικὸ τὸ τέλος. Οἱ καταπιεζόμενοι τῆς Χιμάρρας εἶχαν ἀφεθεῖ ἀπερίσπαστοι νὰ παλαίουσαν στὸ ἐξῆς μόνο μὲ τοὺς Τούρκους καὶ τὴν φτώχεια τους.



## Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α

1. [Δρυμάδες, 19.3.1664]<sup>1</sup>

...Διατί ἐγνωρίσαμε τὴν πολλὴν καὶ πατρικὴν ἀγάπην τῆς μακαριότητος σου, μὲ τὸ νὰ μᾶς πέψεις δασκάλους νὰ μᾶς φωτίσουσι καὶ νὰ μᾶς ἐρμηνεύσουσι τὴν καθολικὴν πίστιν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καὶ οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας.

Καὶ τώρα, μὲ τὸ ἐλθεῖν τοῦ Τούρκου ἐκούρσευσε τὰ περίχωρα τῆς προβίντζιας μας καὶ ἐπολέμησε μὲ πολὺ φουστάτο ἀπὸ κάτω ὡς τὴ χώρα τῆς Χιμάρας.

Καὶ ἐθέλησεν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ εὐχὴ τῆς μακαριότητος σου νὰ τὸν νικήσωμε καὶ νὰ τὸν κάμωμεν νὰ συρθῆ ὡς τὸ Δελθῖνο.

Ἄμῃ ἐτοιμάζεται νὰ ἔρθῃ πάλε ὀπίσω μὲ φοβερὸν φουστάτο καὶ κανόνια καὶ στέκομε εἰς σὲ μεγάλο κίντυνο.

Διὰ τοῦτο ἐγὼ τρέχω εἰς τὴν μακαριότητά σου, ἂν ὀρίζει, νὰ ἔλθω νὰ τὴν δουλεύσω μὲ ὄσους ἄντρες ὀρίζεις, καθὼς ἡ μακαριότης σου κρατεῖ σιμά της καὶ ἄλλους δουλευτάδες εἰς δούλεισιν τῆς στρατηγικῆν. Τόσον καὶ ἐρεῖς οἱ ἀνάξιοι δοῦλοι σου τὴν παρακαλοῦμεν, καθὼς μᾶς εὐεργετήσες μὲ τόσα χαρίσματα εἰς τούτην τὴν προβίντζια, ἔτζί καὶ ἐμεῖς νὰ γένωμεν πιστοὶ δοῦλοι σου αὐτοῦ, διὰ νὰ εἶναι τῆλαξιάστερη καὶ πιστικὴ ἡ ἀγάπη εἰς ἐμᾶς πρὸς τὴν μακαριότη σου, μάλιστα τώρα ὅπου ὁ Ἄγαρινὸς ἀκολουθᾷ νὰ μᾶς χαλάσει ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Καὶ ἐμεῖς δὲν ἔχομεν ἄλλου ἀφέντην καὶ σπλαχνικὸν πατέρα παρὰ τὴν μακαριότη σου εἰς τὸν ὁποῖον ἐπαραδώκαμεν τὴν ψυχὴν μας. Καὶ παρακαλοῦμεν τὴν μακαριότητά σου νὰ μᾶς ἀξιώσει μὲ τὴν ἀπόκρισιν τὴν ὁποίαν θέλομε δεχθῆ μὲ μεγάλη ταπεινοσύνη ὡς εὐτελεῖς καὶ ταπεινοὶ δοῦλοι τῆς μακαριότητός σου.

Καὶ ἐδῶ κάμνοντας τέλος εὐλαθῶς, φιλοῦμεν τοὺς πόδας τῆς μακαριότητός σου.

Ἐγὼ Νίνας Χριστόφορος Βιτζίλης μὲ ὄλην τὴν χώραν τῶν Δρυμάδων προσκυνοῦμεν τὴν μακαριότητά σου.

Δρυμάδες, κθ' τοῦ Μαρτίου αχξδ'

Io Arcadio vescovo di Musachia fo fede esser la presente di Nina Bizili con la sua fattione.

Io Gio. Chrisafida missionario della Santa Congregazione fo fede essere la presente di Nina Bizili con la propria fattione.

1. Σημ.: Προφανῶς ἀπευθύνεται πρὸς τὸν πάπα. Στὴν μικροταινία ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀντέγραψα ἔχουν κοπεῖ οἱ πρῶτοι στίχοι τοῦ κειμένου.



## 2. [Χιμάρα, 16.3.1665]

Ἐξοχώτατοι καὶ Αἰνδεσιμώτατοι κύριοι Γαρδινάλιοι.

Ἐμεῖς ἀπ' ὅλην τὴν προθένσια τῆς Χιμάρας προσκινούμεν ἕως ἐδάφους τῆς γῆς.

Ἐδεχθήκαμεν μίαν γραφὴν τῆς ἐξοχότης σας, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐκαταλάθαμεν πὼς δι' ἀγάπη μας πέπουσιν τὰ ἀρχιερατικὰ τοῦ μακαριωτάτου Ἀχριδόνοσ καὶ εὐχαριστοῦμεν πολλὰ τὴν ἐξοχότη σας.

Ἀμὴ καὶ δεύτερον παρακαλοῦμεν ὅτι ὁ ἄνωθεν παιδεύεται ἐδῶ ματέ μας ἕνας χρόνος εἶναι. Καὶ ὁ θεοφιλέστατος κύρ Ἀρκάδιος ἐχρεώθη διὰ πινομὴν του πολλὰ καὶ διὰ λόγου των. Διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν τὸ γληγορώτερον ὅπου νὰ εἶναι νὰ ἐλευθερωθῆ ὁ ἄνωθεν μακαριώτατος, ὁποῖος ἐτράθηξεν πολλὰ θάσανα.

Παρακαλοῦμεν πάλιν τὴν ἐξοχότη σας νὰ μᾶς πιστεύσουν ὅσα ἐγράψαμεν διὰ τὸν μητροπολίτην Δυρραχίου, διατὶ αὐτὸς ἦλθε καὶ μᾶς ἀνακάτωσεν μὲ τὸ Σπάνια ὄλο τὸ Ἄρβανο. Καὶ ἐθυμώθη ὁ Τούρκος καταπάνω μας. Καὶ ἦλθε πέρσι νὰ μᾶς κόψει. Καὶ μᾶς ἤκαψε τὸ πούργο τοῦ κάστρου τῆς Χιμάρας καὶ τὲς ἐκκλησίαις μας καὶ οἱ ὁποῖες ὀλπίζομεν εἰς τὸν Θεὸν νὰ θαυματουργήσουν εἰς παιδευσιν τοῦ Δυρραχίου, ὅπου μᾶς τὰ ἔκαμε ἐτοῦτα ὄλα. Καὶ ἀκαρτεροῦμεν μίαν ὥραν νὰ κοποῦμε ὄλοι μας ἀπὸ τὸ σπαθὶ τοῦ Τούρκου.

Ἐμεῖς τοὺς καλοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἀγαπήσαμεν καὶ τοὺς ἀγαποῦμεν. Ὁ δάσκαλος ὁ Ροδινὸς ἐστάθη ὀχτῶ χρόνους ἐδῶ. Καὶ ἀγκαλὰ καὶ ἀπέθανε, διὰ τὰ ἅγιά του ἔργα τιμοῦμεν τὸ ὄνομά του καὶ τὸ κηρύττομεν πατοῦ.

Ὁ δάσκαλος ὁ παπὰ-κύρι-Ὀνούφριος, καλὸς καὶ τίμιος καὶ παστρικός εἰς τὲς πράξεις του καὶ ἀληθινὸς εἰς τὰ λόγια του. Ὅλοι τὸν ἀγαπήσαμε καὶ τὸν ἔχομε στὴν καρδιά μας.

Καὶ διὰ τίποτε κακὸ δὲν ἔγραψα καὶ τῆς ἐξοχότης σας δι(ὰ) τὸν θεοφιλέστατόν μας κυρ-Ἀρκάδιον, τὸν ὁποῖον ἔχομεν χαρακτηρισμένον εἰς τὴν καρδιά μας. Εἰς πέντε χρόνους ὅπου στέκει μὲ μᾶς οὐδὲ κρίσεις γυρεύει, παρὰ μόνον τὰ ἑκκλησιαστικά. Καὶ ὄλοι εἴμεσταν εὐχαριστημένοι ἀπὸ λόγου του διὰ τὲς ὀρθές του πράξεις.

Καὶ εἴμεσταν χρεῶστες του, ἐπειδὴ καὶ πέρσι, μὲ τὸ ἐλθεῖ τοῦ Τούρκου, ἐπῆγε καὶ μᾶς ἤφερε ὄλες τὲς γαλότες νὰ μᾶς βοηθήσει καὶ νὰ ἴποθάνει διὰ τὴν ἀγάπη μας.

Ἐτζί παρακαλοῦμε τὴν ἐξοχότη σας, ἂν λάχειν καὶ πάλιν



ἔρχεται ὁ Τοῦρκος νὰ μᾶς ξαναπατήσει, νὰ ἔχωμε κι ἀπὸ τὴν ἐξοχότη σας νὰ μὴν κοποῦμεν ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Τούρκου.

Δεόμεστα τοῦ παντοκράτορος Ἰησοῦ ν' ἀπολαύσει ἢ παροῦσα μας τὴν ἐξοχότη σας ὑγειῶς καὶ εὐτυχῶς.

Καὶ ὅλοι ἐμεῖς τῆς ἐπαρχίας Χιμάρας κάνομεν μετάνοιαν τῆς ἐξοχότης σας ἕως ἐδάφους τῆς γῆς.

Ἐδόθη ἀπὸ χώραν Χιμάρας διὰ ὄρισμὸν ὅλης τῆς ἐπαρχίας.

Ἐγὼ πρωτοπαπᾶς Χιμάρας μὲ ὄρισμὸν ὅλης τῆς ἐπαρχίας ἔγραψα τὸ παρὸν γράμμα μαρτυρῶν καὶ τὰ ἄνωθεν καὶ εἶμαι ταπεινὸς δοῦλος τῆς ἐξοχότης σας.

αχξε', Μαρτίου μηνός, ις'

Ἐγὼ δε(υ)τερεύων των ἱερ(έ)ας ὡς καὶ δοῦλος τῆς ἐξοχότης σας μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

Ἐγὼ ὁ Γκικότης γέροτας τῆς Χιμάρας μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

Ἐγὼ Ἡλίας Ἀλέξης δοῦλος τῆς ἐξοχότης σας

Ἐγὼ Δημοῦτζος δοῦλος τῆς ἐξοχότης σας

Ἐγὼ Νίνας δοῦλος τῆς ἐξοχότης σας

Καπετὰν Λέκνικα δοῦλος τῆς ἐξοχότης σας

Καίσαρης Δήμας δοῦλος τῆς ἐξοχότης σας καὶ οἱ λοιποὶ

Τοῖς ἐξοχωτάτοις κυρίοις Καρδινάλοις τῆς Ἱερᾶς Σύναξης πανευτυχῶς δοθήτω.

3. [Χιμάρα, 22.5.1672]

Ἐξοχώτατοι Καρδινάληδες τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως τῆς Προπαγάντας!

Τοῦτες τὲς ἡμέρες ἐμίσεψεν ἀπὸ τούτην τὴν ἐπαρχίαν καὶ χώραν τῆς Χιμάρας ὁ εὐλαβέστατος καὶ λογιώτατος παπα-κυρ-Ἰωάννης Καμίλης, μὲ τὸ θέλημα τοῦ πανιερωτάτου Ἀρκαδίου καὶ εὐχαρίστησιν δικήν μας, διὰ νὰ ἔλθῃ αὐτοῦ εἰς τὴν Ρώμην νὰ φτιάσει τὲς δουλ(ει)ές του. Καὶ πολλὰ ἐπόνεσεν ὀλονῶν μας ὁ μισεμὸς του. Διατὶ ὅλον τὸν καιρὸν ὅπου ἐδῶ ἐσταμάτησεν, ἐφέρθη μὲ τόσην καλωσύνην καὶ ἀρετὴν, ὅπου ὅλοι τὸν εἶχαμεν διὰ πνευματικόν, διὰ διδάσκαλον, διὰ διδαχτὴν, διὰ νόμον. Καὶ ἔτζι, καθὼς αὐτὸς ὅλους ἐμᾶς εὐχαρίστησεν ἔτζι λογιάζομεν νὰ ἔμεινε καὶ αὐτὸς ἀπ' ἐμᾶς εὐχαριστημένος.

Διὰ τοῦτο ἐξ ὅλης καρδίας εὐχαριστοῦμεν τὰς ἐξοχότητας ὑμῶν, ὅπου ἐκαταδεχθήκετε νὰ θυμηθῆτε δι' ἡμᾶς τοὺς φτωχοὺς,



στέλνοντάς μας τέτοιον διδάσκαλον. Καὶ ταπεινῶς σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ μὴν μᾶς ἀλησημονήσετε ἐδῶ καὶ ὀμπρός, ἂν καὶ ἀνάξιοι εἴμεσθα καὶ εὐτελεῖς. Ἀμὴ νὰ μᾶς προβοδίσετε κανένα ἄλλον δάσκαλον, διὰ νὰ μὴν μείνωμεν παντελῶς εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας καὶ ἀγνωσίας.

Καὶ διατί εἴμεστα φτωχοὶ καὶ ἀδύνατοι νὰ τιμήσωμεν τὸν Θεὸν κατὰ πῶς πρέπει, ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἰδοῦμεν ἀπὸ τὰς ἐξοχότητας ὑμῶν κανένα λαμπρὸν σημάδι τῆς θεοσεβείας. Καὶ σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ κτίσετε εἰς τὸν τόπον μας κανένα μοναστήριον, καθὼς ἐδιώρισε ἡ ἐξοχότης σας μὲ τὰς γραφάς των, διὰ νὰ βλέπουνε οἱ πιστοὶ καὶ νὰ στερεωθοῦνε εἰς τὴν πίστιν καὶ οἱ ἄπιστοι νὰ μεταστρέψουν εἰς αὐτήν, καὶ ὅλοι μας νὰ ἔχωμεν διὰ πάντα στερεὸν καὶ θεμελιωμένον ἄρραβῶνα τῆς ἀγάπης ὑμῶν καὶ προστασίας.

Ὡστόσον, εὐρίσκεται ὁ δεσπότης ὁ κυρ-Ἀρκάδιος ἐδῶ εἰς τὴν Χιμάρα, μὲ χάρες Θεοῦ, καλύτερα εἰς τὴν ὑγείαν ἀπ' ὅ,τι ἦτον πρωτύτερα. Καὶ τὸν ἀγαποῦμεν καὶ τὸν σεβούμεσθα διὰ τὰς ἀγαθὰς του ἐνέργειας, ὡσάν τὸ ἡξεύρει ὁ Θεὸς καὶ ἐμπορεῖ νὰ τὸ μαρτυρήσει ὁ αὐτὸς λογιώτατος διδάσκαλος.

Καὶ οὕτως, μὲ ταπεινὴν προσκίνησιν ἀσπάζομεν τὰς ἀγίας χεῖρας τῆς ἐξοχότητος ὑμῶν καὶ ποιοῦμεν τὴν προσήκουσαν ἕως θάθους τῆς γῆς.

Ἀπὸ Χιμάρα, αἰοβ' Μαΐου κβ'

Ἐγὼ ὁ παπα-Νικόλας πρωτοπαπᾶς τῆς Χιμάρας

Ἐγὼ Ἡλὶ Ἀλέξης ἑξαρχὸς τῆς Χιμάρας

Ἐγὼ Γιώργης ὁ Κόκκας γέροντας καὶ ἀπὸ ὄνομα ὁλουνῶν τῶν γερόντων τῆς Χιμάρας.

Io Arcadio vescovo di Musachia missionario Apostolico fo fede che la presente lettera é leggitima dalla communitá di Cimarra.

4. [Δουκάτες, 26.6.1754]

Ἐντιμότατοι Ἀφεντάτες,

Φιλοῦμε τὴν Ἀγία σας δεξιά.

Ἡμεῖς οἱ προεστοὶ καὶ κυβερνήτες τοῦ τόπου τῶν Δουκάτων, ἀνταμῶς μὲ τοὺς χριστιανούς, μὲ ὅλους τοὺς χριστιανούς ὁποῦ ἠύρισκόμαστε, προστρέχουμε εἰς τὴν ἐλεημοσύνην τῆς Ἀγίας Κονγρεγατιόν, περικαλώντας νὰ λάβει καὶ εἰς ἐμᾶς καλωσύνην,



καθώς τόσους χρόνους κάνει με τὴν περιοχὴν τῆς Χιμάρας· ἐπειδὴ καὶ ἐτοῦτος ὁ τόπος, ὅπου μίαν φορὰν ἦταν χριστιανοὶ ὅλοι, καὶ διὰ νὰ μὴν ἔχει ἱερέα καὶ δάσκαλον γραμματισμένους ἐτούρκεψε ὁ μισὸς καὶ κινδυνεύει καὶ νὰ τουρκέψουν καὶ οἱ ἐπίλοιποι, ἃ δὲν λάβει βοήθειαν ἀπὸ τὴν ἐσπλαχνίαν σας, μετὸ νὰ μᾶς στείλετε ἕναν μισσιονάριον, διὰ νὰ μᾶς φυλάξει καὶ νὰ μάθη καὶ τὰ παιδιὰ μας γράμματα. Καὶ ἐλπίζομεν εἰς τὸν Θεὸν νὰ βαπτιστοῦνε καὶ οἱ Τοῦρκοι ὅπου θρίσκονται εἰς τὸν τόπον, ὅπου μίαν φορὰν ἦταν οἱ γονεοὶ τους χριστιανοί, καὶ νὰ ἔλθουν καὶ ἐτοῦτοι εἰς τὴν πίστιν τὴν χριστιανήν. Διατὶ ἐτοῦτον τὸν μισσιονάριον τὸν γυρεύουν καὶ αὐτοί.

Ἐσυντρέξαμε ἐμεῖς οἱ προεστοὶ εἰς τὸν δάσκαλον τῶν Δρυμάδων, τὸν παπα-Φραντζέσκο Κολομπῆν, καὶ τὸν ἐπαρακαλέσαμεν, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, νὰ γράψει τῆς ὑψηλότης σας καὶ πανιερότητος σας, διὰ νὰ λάβωμε ἐτοῦτο τὸ καλὸ εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ· καὶ νὰ ἔχετε τὸν μι(σ)τὸν ἐσεῖς ὅπου κάνετε τὸν καλὸν ἐτοῦτον.

Τὴν μεγάλην χρείαν τὴν βλέπετε καὶ τὴν ἐφανερώσαμε καὶ τοῦ δασκάλου Κουλουμπῆ τῶν Δρυμάδων, διὰ νὰ σᾶς γράψει ἐκεῖνος καλύτερα, διατὶ ἐμεῖς δὲν ἤξερομε.

Σᾶς περικαλοῦμε τὸ ὀγληγορώτερο, ὅπου νὰ εἶναι μόδος, διὰ ἀγάπη Θεοῦ, καὶ ἐμεῖς οἱ χριστιανοὶ θέλει περικαλέσομε τὸν Θεὸν νὰ σᾶς φυλάγει καὶ νὰ σᾶς δίδει μακρὰν ζωὴν μετ' ὑγείαν καὶ πολλοὶ χρόνους.

Καὶ μετὸ τέλος φιλοῦμε μετ' ἐπιμέλειαν καὶ προσκύνησιν τὴν ἁγίαν σας δεξιὰν χεῖραν.

Δουκάτες, 26 Ἰουνίου 1754, παλαιὸ

Καπιτὰν Ἀθανάση Μπιζίλη  
παπα—Γιῶντζος  
Δῆμος Κόκκας  
Νικολὸ Δήμας  
Σκάνδο Γιοβάνος

Μέμο Μάστορας  
Ἰοκλο(;) Ρόφης  
Νίκος(;) Ζόζας  
Ἀσκόζε(;) Πέτη(;)



## RIASSUNTO

## La Missione di Chimarra

La Chiesa Cattolica, nel tentativo di diffondere il cattolicesimo in tutto il mondo, ha creato nel 1622 la Propaganda Fide, quale centro per organizzare le missioni, al fine di poter riuscire nel suo scopo.

Una delle prime fasi di quest'attività si svolse nella parte occidentale dell'Epiro, nella Provincia di Chimarra, ove da Roma furono mandati missionari per circa un secolo e mezzo.

Il luogo era adatto a questo scopo, considerato che gli abitanti vivevano in grande povertà, quasi dei primitivi, e trascurati dal centro della ortodossia; il vescovo latino di Corfù, che risiedeva in luogo molto vicino a loro, appoggiava l'opera dei missionari.

L'opera missionaria ebbe inizio con Neofito Rodino il quale svolse la sua attività in Chimarra complessivamente per otto anni. Egli fu sinceramente amato dagli abitanti per aver dato più importanza agl'insegnamento letterario anziché alla propaganda dogmatica.

S'insediarono nelle missioni gli ex alunni del noto Collegio papale Greco di Roma, oppure dei religiosi di rito greco, provenienti dall'Italia meridionale.

È vero che le missioni furono in gran parte organizzate a richiesta degli abitanti stessi della Provincia di Chimarra; ma essi in cambio chiesero l'invio di missionari che insegnassero ai loro figli le lettere e non svolgessero propaganda dei principi dogmatici della Chiesa di Roma. Infatti, ogni qualvolta che i missionari cercarono di attuare lo scopo principale della loro missione, trovarono una forte resistenza da parte degli abitanti, dai quali non raramente furono maltrattati.

Alla fine, nell'anno 1760, circa, queste numerose missioni furono ritirate, visto il fallimento completo della loro opera.

Una delle ultime relazioni spedite a Roma dà un'ampia idea di tutta questa operazione siccome è dato leggere nella dettagliata traduzione alla fine di quest'articolo.

Su queste missioni esiste negli archivi italiani una ricchissima e preziosa documentazione. In questi documenti si possono trovare moltissime informazioni storiche che riguardano la vita quotidiana di quei paesi greci; però esse non sono state considerate sufficientemente dagli studiosi. Spero nel futuro prossimo di aver la possibilità di sistemare tutto il materiale archivio rintracciato parecchi anni or sono e trattarlo autonomamente, con riferimento alle fonti storiche, in una prossima pubblicazione, mentre per ora mi limito alla semplice esposizione dei fatti.





Δημόσια Κεντρικ  
Βιβλιοθήκη Κόνιτσας